

naše planine

I-2 1963

»The Mountains«
Review of the Alpine Association of Croatia
»Nos Montagnes«
Revue de la Fédération Alpine Croate
»Le nostre Montagne«
Rivista della Federazione Alpina Croata
»Unsere Berge«
Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

Izдавач: Planinarski savez Hrvatske

Urednik: Dr Željko Poljak

Redakcioni odbor: prof. dr Vladimir Blašković, prof. Srećko Božićević, Petar Lučić-Roki i prof. dr Mihajlo Pražić

Adresa uredništva: »Naše planine«, Zagreb,
Gajeva 2a, telefon 37-316

Stamparija »Vjesnik«, Zagreb, Trg Bratstva i jedinstva 6

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 600 dinara, a za kolektive i ustanove 1200 dinara. Cijena pojedinom dvobroju 150 dinara. Pretplate se šalju čekom na Planinarski savez Hrvatske Zagreb (za »Naše planine«) na tekući račun 400-21-608-231

GOD. XV SIJEČANJ—VELJAČA 1963 BROJ 1—2

SADRŽAJ

Uzeir Beširović: Tužna priča s Bjelašnice	3
U povodu nesreće na Bjelašnici	9
Hrvoje Malinar: Spilja Javornica kod Bizeka	11
Davor Ribarović: I tako prođe jedna godina	13
Ing. Miodrag Božinović: Pogled sa Maja Rosit	16
Ing. Jonathan Pleško: Razmišljanja	17
Mirko Marković: Iz prošlosti Ličke Plješevice	19
Mirko Marković: O imenu Mosora	28
Miroslav Pleško: Moja prva »šestica«	29
Josip Torbar: Uzlaz na Klek	31
Džavid Miralem: Pećina Banja Stijena	33
Hermann Buhl i Nanga Parbat	35
Mihić Vitomir: Na Igmanu	40
Mihić Vitomir: Klek	40
Iz literature	41
»Planinar«	42
Vijesti	43
Slikovni prilog	

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA 1963

GODIŠTE XV

UREDNIK

DR ŽELJKO POLJAK

ZAGREB 1963

Uzeir Beširović, Sarajevo

Tužna priča sa Bjelašnice

(Iz dnevnika gorskog spasavaoca)

Teška tragedija koja se dogodila 2. prosinca 1962. godine na planini Bjelašnici po broju svojih žrtava, u kojoj je »bijela smrt« otela sedam mlađih života, nema primjera u našem planinarstvu.

Nije bilo oka koje nije zasuzilo nad teškom i neočekivanom nesrećom. U bolu za ovim žrtvama našli su se okupljeni, uz njihove najbliže, svi planinari naše zemlje, a sa njima i naša cijela zajednica.

Vjerojatno nikada nećemo saznati za sve detalje ove tragedije, koja se zbila jedne mrkle noći i jednog olujnog dana na vrhu pobješnjene Bjelašnice. Zna se samo to da je toga kobnog dana oluja bjesnila kao nikada do tada. Tako surovu, okrutnu, i podivljalu Bjelašnicu ne poznaju ni najstariji goršaci zabjelašničkih sela. Kažu da su oni tek toga dana prvi put upoznali stravičnu moć i silu svoje rođene planine — Bjelašnice.

Naša planinarska organizacija kada je saznala za ovaj udes, kojim je, izuzev roditelja i rodbine, najviše pogodena, na prvi poziv je pokrenula sve svoje snage u namjeri da pruži pomoć postradalima. Punih sedam dana članovi gorske službe spasavanja, uz pomoć mještana Lukavca i Milišića, radnika Fakultetskog oglednog dobra »Igman«, kojima su se kasnije pridružili milicioneri iz Sarajeva i tri člana Gorskog službe spasavanja Slovenije (sa psima tragačima), tragali su, umorno tumačujući po bespucima, snježnim nanosima, odoljevajući magli i vjetru zaledene planine. Pretražen je svaki smet, uvala i padine u promjeru od pet kilometara, nastojeći pri tome svom snagom i bićem pronaći zagubljene planinare. I na kraju, nađeni su, na žalost, mrtvi. Tako je tek sedmog dana traganja bjelašnička tragedija dobila svoj tužni epilog. U snježnoj mećavi našli su smrt sedmorica mlađih tek stasalih planinara: Slobodan Vujić, đak, 18 godina, član PD »Naša krila«, Žemun; Pešić Andelko-Sabo, đak, 15 godina, član PD »Naša krila«, Žemun; Tvorić Zoran, đak, 16 godina, član PD »Željezničar«, Sarajevo; Tvorić Siniša, đak 18 godina, član PD »Bjelašnica«, Sarajevo (braća); Kožuh Nikola, đak 17 godina, član PD »Naša krila«, Žemun; Krnješevac Aleksandar, đak 16 godina, član PD »Naša krila«, Žemun i Ivanišin Zoran, student, 20 godina, član PD »Partizan«, Beograd.

Možemo reći da čemo drage likove sedmorice nastradalih mlađih planinara zadržati u trajnoj uspomeni. A naša planinarska organizacija, vjerujemo, da će učiniti sve što bude u njenoj moći, da sjećanja na njihova stradanja ostanu vidno zabilježena, kako bi svim onima, koji budu ma kada pohodili Bjelašnicu, budila sjećanja na one koji su svoju ljubav prema planini platili onim što im je bilo najdraže — životom!

Od 11 članova toga pohoda samo četvorica su preživjeli ovaj udes i to: Prvanović Miodrag, službenik, 31 godina, Matić Vojislav, tehničar, 21 godina, Matić Branko, đak, 16 godina (braća) i Hasečić Rifat, đak, 16 godina — svi iz Žemuna.

U ovom članku nemamo namjeru iznositi ono što je već poznato o teškom udesu na Bjelašnici, jer je o tome dosta pisano u našim listovima i časopisima.

Naše čitaće želimo upoznati s time kako je spasavanje, odnosno traganje, organizirala Gorskog službu spasavanja Sarajeva i Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine.

Oko podne zazvonio je telefon. Sa druge strane žice čuo sam poznati glas. Bio je to moj drug iz planine, inače član Gorske službe spasavanja. Očekivao sam kao i obično, najprije pozdrav. Međutim, prve riječi bile su:

— Kako si? Jesi li zdrav?

Ta pitanja bila su umjesna, jer sam se prošle noći vratio sa Prenja, gdje sam proveo četiri dana praznika. Odgovorio sam:

— Dobro. Zdrav sam.

— Spremi se! Ponosi zimsku opremu, skije, hranu za dva dana. Javi se opremljen do pola dva u »Bjelašnicu«. Idemo na Bjelašnicu u akciju GSS. Tamo su zalutali neki planinari, Zemunci. Požuri. Zdravo!« Slušalica je bila spuštena.

Odmah sam shvatio ozbiljnost poziva i zadatka. Dok sam spremao i zatvarao radni sto, pomišljao sam na najgore, ali nisam mogao ni naslutiti tragičan udes koji se dogodio. Javio sam se starješini i dobio odobrenje za odlazak.

Na putu od ureda do kuće kupio sam nešto hrane, ali kruha nigdje nije bilo. Naime, oskudica kruha u Sarajevu osjećala se već duže vremena.

U 13.10 sati bio sam na zbornom mjestu. Javio sam se, a potom otišao ponovo u potragu za kruhom. Srećom, našao sam ga u obližnjoj radnji. Kada sam se vratio u prostorije »Bjelašnice« već se bilo okupilo nekoliko spasavalaca. Ubrzo su stigli i drugi. Među nama se našao jedan oficir JNA. Mislio sam da je došao u vezi sa vojnim kamionima, koji nas trebaju prevesti u Bjelašnicu. Ali, na izgledu lica toga čovjeka očito se vidjela nervozna i zabrinutost. To su primjećivali i svi prisutni. Nakon kraćeg razgovora dozneli smo da je to pukovnik Tvorović, čija su dva sina u grupi mlađih planinara, kojima smo mi pošli pružiti pomoć. Tačno u 13.30 sati smjestili smo se u vojni kamion i odmah krenuli u pravcu Grbavice. Nas 15, koliko nas je bilo u kamionu, nazvani smo I grupa, a ostali u druga dva kamiona, II i III grupa. Na Grbavici smo stali i sačekali dok se spremio liječnik, a potom nastavili put prema Igmanu.

U kamionu smo komentirali o predstojećoj akciji. Put od Sarajeva do Velikog Polja i Babina dola učinio nam se isuviše dug, a naročito od časa, kada smo preko tranzistora čuli, da su pronađena mrtva tijela četvorice od sedam nestalih planinara; da su četvorila teže i lakše ozlijedjenih u selu Milišićima. Okupile su nas misli, šta je sa ostalima. Svi smo bili zabrinuti za sudbinu trojice nestalih mladića. Nakon dugog puta, oko 18 sati stigli smo na Babin do.

Tamošnji lugar nam je rekao da su nas čekala dva mladića iz Lukavca, u namjeri da nas povedu do Milišića, ali su oni prije nepuna dva sata otišli kući. Plašili su se da ih mrak ne zatekne u planini. Sa sobom su ponijeli ključ od kuće na Stijinom dolu.

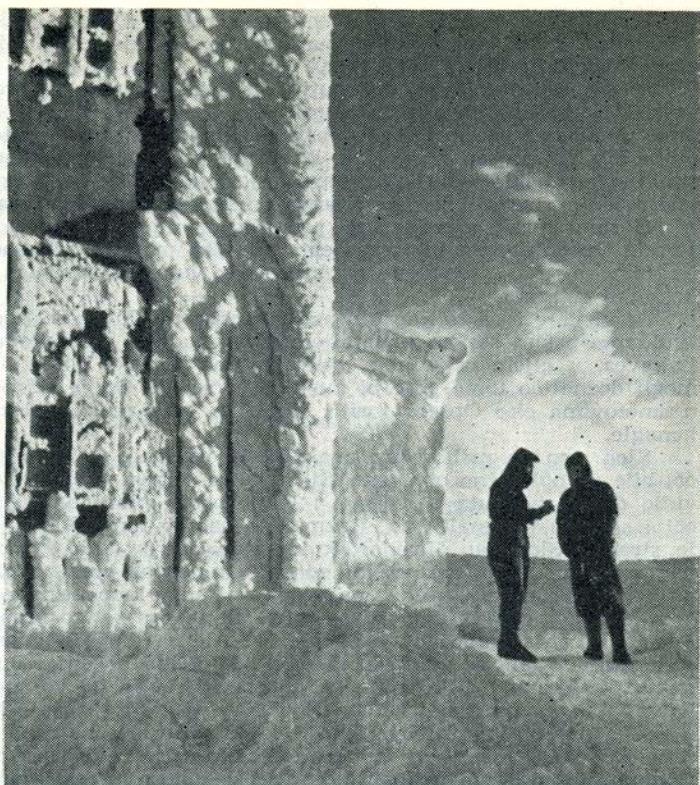
Deset nas je odmah nastavilo put pješice prema Stijinom dolu da bi pripremili kuću za prijem ostalih spasavalaca. Iako je bila gusta magla, ipak smo hitro odmicali pomoći džepnih lampi, uskom prtinom uzbrdo. Snijeg je blago padao. Vjetra nije bilo, sve do prijevoja pred kućom. Tu nas je dočekao snažan vjetar koji je urlao, zviždalo, šibajući nas ledenom prašinom, koja nas je primoravala da zatvaramo oči. Smetovi su bili sve veći, upadali smo u njih do pojasa. Probili smo se do kuće zametene snijegom. Ključeva nismo imali, pa smo kuću prisilno otvorili. Neurednu i zapuštenu kuću brzo smo sredili. Drva smo pronašli na tavenu, iscjepali ih i naložili vatru. Ubrzo je stigla II, a malo iza toga i III grupa. To je bilo oko 22 sata.

U nevelikoj sobici sakupilo se 27 spasavalaca. Većina od nas nije ručala, a neki nisu kupili ni dovoljno hrane. Razlog: oskudica vremena ili novca.

Viječali smo. Pala je odluka da se jedna grupa pokuša probiti do Milišića sa ciljem da što prije pruži pomoć preživjelim, i da prikupi podatke o pravcu kretanja postradalih. Izražena je sumnja da su nestali živi. Svi smo u to sumnjali, a pojedinci su kategorički tvrdili da tri nestala planinara nisu nikako mogli preživjeti udes.

Ubrzo je 8 spasavalaca nestalo u magli mrkle noći, u snježnoj mečavi. Nakon nešto više od jednog sata vrtili su se zasneženi, bijeli ljudi, koje je planina prisilila da se pod njenom silom i strahotom povuku nazad. Surova i divlja Bjelašnica još se nije smirila.

Ponovo smo viječali i odlučili da svi sačekamo svanuće. Tada je nastalo teško iščekivanje. Smjestili smo se u četiri kreveta, a »višak« po podu male sobice. Sjedili smo jedan drugom na koljenima i krilu, ili naslonjeni jedan na drugoga. Nevelika sobica davala je sliku palih vojnika na ratnom bojištu. Nitko nije spavao. Krevete smo naizmjениčno koristili za »udoban« odmor. Veoma malo se pričalo. Svi smo bili

Susret pred zaledenim observatorijem na Bjelashnici

Foto: U. Beširović

zabrinuti i potišteni. Jedino pristojno i prostrano mjesto za odmor i spavanje imao je Gavrin pas »Monti«, koji je bezbrižan ležao opružen koliko je dug i širok ispod stola. Jedan mladić, možda slučajno ili iz »zavisti« stao je na nogu »Montia«, koji ga je (u samoodbrani) ugrizao za ruku, tako da je prisutni liječnik morao intervenirati. Netko iz ugla sobice dobacio je da je pas opasan, da ujeda i da ga treba izbaciti van. Na to se javio glas iz drugog ugla, da to nije tačno, nego je N. prvi ujeo psa. Poslije toga uslijedio je kraći smijeh. Ovo je bio jedini dogadaj u toku cijele akcije koji je na trenutak izazvao osmijeh na usnama spasavalaca.

Ova noć nam se učinila tako duga kao najmanje tri koje normalno prespavamo u kućnom krevetu. Željeli smo da je provedemo na bespućima snježne planine. samo da bi pružili pomoć nastrandalima, ali nam to nije bilo dozvoljeno.

UTORAK — 4. decembar 1962.

Nestrpljivo smo dočekali novi dan, koji se po vidljivosti vrlo malo razlikovao od protekle noći. U jutro rano krenuli smo u dva pravca: prema Milišćima i vrhu Bjelašnice, dok su tri druga ostala u kući kao prihvatnoj stanici. U grupi za Milišće pored ostalih, bio je i lječnik dr Ante Jurišić. Ja sam bio u grupi 18 spasavalaca, koja se sa potrebnom opremom i čamcem za spasavanje, kroz maglu, snježnu oluju i zaledenu planinu probila za 1 sat i 45 minuta do zgrade Meteorološkog opservatorija na vrhu Bjelašnice (2067 m).

18 ljudskih prilika, koje su bile »obučene« u bijelo ruho od snijega i leda od glave do pete, skinule su svoje bijele oklope. U toplim prostorijama razlio se rastopljeni snijeg i led. U srdačnom susretu sa radiotehničarima i meteoroložima podijelili smo u isti mah radost susreta i tugu tragedije.

Poslijе objeda napravljen je plan pretraživanja. Nakon petnaestak minuta ponovo smo se našli u magli i snježnoj mečavi. Vjetar je duvao brzinom od 100 do

120, a vidljivost je bila ograničena na 3 metra. U »streljačkom« stroju pretraživali smo punih 6 sati predio od Opservatorija do nadomak Sitnika, a u povratku južne padine Vlahinje.

Dva spasavaoca, koji su ujutro pošli iz Pazarića, pretražili su put od Šavnika preko Podgradine, Stanara i Sitnika do Opservatorija. Mi smo pretražili svaki kamen, uvalu napuštene radničke barake, visoke snježne nanose, u koje smo ne rijetko propadali do pojasa i ramena. Premoreni od uzaludnog tumaranja, iznemogli od silnih dušmanskih udaraca vjetra, a još više tužni što nismo mogli pružiti pomoći unesrećenima, vratili smo se u smiraj dana u zgradu Opservatorija na noćni počinak.

U sami mrok jedna grupa pronašla je mjesto noćenja nastradalih, koje je od zgrade Opservatorija bilo udaljeno 250—300 metara, odnosno svega 7 minuta hoda. Na tome mjestu pronađene su brile, par vunenih rukavica, komad kruha, šibice i nekoliko cigareta.

Ni u susretu sa Holjan Mujom, 56-godišnjim kurirom Opservatorija, bjelašničkim »vukom«, našim stariim prijateljem, dobroćudnim gorštakom blagog pogleda iz sela Lukavca, u čijem oskudnom rječniku ima najviše blagoslovnih riječi, nismo ništa mogli doznati o tome gdje bi mogli biti nestali. On je mislio da se nalaze zameteni u smetovima oko Opservatorija. Kaže, da nisu mogli daleko otići u bjesnilu oluje i magle.

Sjeo sam da pribilježim događaje ovog dana. Osjećao sam se umoran, a snene oči bile su polovično otvorene. Sjećanja na mrtva tijela četvorice mladića, koja sam video danas razasuta u snijegu i ledu surove planine,agnagne su suze na umorne oči i sa njih odagnale san. Razmišljaо sam o tome, kako je došlo do udesa. Kako je stradao Slobodan Vujić, kojeg sam danas video kako leži zameten snježnim nanosom, opružen licem prema zemlji. On je pao pred zgradom Opservatorija svega na nekih 150 metara, gotovo na pragu ove silne kamene kule, obložene ledom i snijegom. Zar taj dječak nije imao snage, ili je prethodno mnogo lutan? Udaljio se od mesta noćenja samo 300—350 metara. Aleksandar Pešić uspio je otići nešto malo više, ali je i on pao oko 400 metara od mesta noćenja. Bio je blizu Opservatorija nekih 200 metara. Nikola Kožuh je prevadio više od kilometra i pao strmoglav na led. Nitko ne zna kako i zašto je u takvom položaju pao. Siniša Tvoić bio je blizu njega, a po položaju tijela reklo bi se da se vraćao natrag? Ove misli ponovo su me uznemirivale. Postao sam nemiran. Pušio sam posljednje zalihe cigareta, kojih kao i hrane, imamo vrlo malo. U toku prošle neprospavane noći i današnjeg dana najviše smo pušili. Pušili su i nepušači, možda više nego pušači, tako da nam je nestalo cigareta. Na hranu skoro nitko nije ni pomiclao. Nismo osjećali glad, iako smo cijeli dan pretraživali bespuća snježne planine i pri tom se iscrpili do malakslosti. Nakon krompir corbe, jedinog toplog obroka u pet dana (hranu su nam dali radio-tehničari od svoje dragocjene zalihe), smjestili smo se da spavamo. U svakom krevetu bila su po dva premorena tijela, a preostali našli su mjesto za odmor na podu.

U prepričavanju događaja prošlog dana prvi sam odao »tajnu« da sam danas u magli video kuće sa prozorima i to nekoliko puta. Na to su neki dodali da su to isto vidjeli, a bilo ih je koji su rekli da su vidjeli kolonu planinara i smučara, topli dom i drugo. Dakle, imali smo prividjenja i halucinacije.

SRIJEDA — 5. decembar 1962.

Novi dan donio je vedrinu. Na Bjelašnici je osvanuo zimski sunčani dan kakav se samo poželjeti može. Radovali smo se tako lijepom danu, ali nažalost, nismo mogli u njemu uživati. Bili smo radosni, jer smo vjerovali da ćemo lakše i brže pronaći zagubljene drugove. Usprkos sunčanom danu vjetar je duvao snažno i raznosio snježnu prašinu. Ponovo smo bili na mjestu noćenja zemunskih mladića. U ledu su se jasno vidjeli tragovi ljudskih leđa i nogu. Razgrtali smo i otkopavali snježne nanose, ali na tome mjestu nismo ništa više uspjeli pronaći. Nastavili smo dalje traganje. Sondirali smo običnim i smučarskim štapovima.

Nešto poslije 11 sati pronašli smo tijelo Zorana Tvoića. Nekih 30—40 metara više mesta gdje je dan ranije ležalo mrtvo tijelo njegovog starijeg brata Siniše. Pored mrtvog tijela Zorana prošao sam pola sata prije nego što je nađen, možda na jedan metar, ali ga nisam primijetio, iako sam ubadao štap u zaledeni snijeg. Međutim, u povratku su južne padine sunce je otopilo snijeg toliko samo da su se pojavale crne somotne hlače na lijevoj natkoljenici. Svega desetak centimetara ali dovoljno za budno oko spasavaoca. Po položaju mrtvog tijela zaključili smo da se nastradali okliznuo na kamenu i da je potom pored njega, nemajući snage da se

digne, ostao. Ranac mu se nalazio ispod vrata a noge i ruke pravilno opružene. Tijelo je bilo zatrpano snježnim nanosom debljine 10—20 centimetara.

U toku dana u zgradji Opservatorija stigao je Mirko Ivanišin, potpukovnik JNA, otac nestalog Zorana. Došao je da sa nama zajedno traži svog nestalog sina.

Do noći smo još dva puta pretražili južne padine od Opservatorija do Stijne lokve. Pronašli smo kožni prsluk, provijat-kutiju, u kojoj je, pored ostalog, bila preplatna karta beogradskog tramvaja sa fotografijom Zorana Ivanišina.

Pred veče sam imao telefonski razgovor sa drugovima iz štaba u Sarajevu, koji su tražili da ostane jedna naša grupa, kako bi prihvatala nove spasavaoce, koji noćas kreću iz Sarajeva, i kako bi sa njima zajedno nastavila traganje.

Kad je pao mrak, 27 spasavalaca se vratilo u Sarajevo. Nas šest ostalo je i dalje: Drago Bozja, Franjo Zrinušić, Danilo Pavičević, Grbo Pašaga, Semo Tabaković i ja. Sa nama je ostao i Ristić Zoran, novinar »Sarajevskih novina«, koji se sutradan vratio u Sarajevo. Kako je kuća na Stijnom dolu hladna, a posteljina oskudna, to smo morali cijelu noć podržavati vatru. Svaki od nas dežurao je po jedan sat i za to vrijeme ložio vatru.

ČETVRTAK — 6. decembar 1962.

Došlo je 14 novih planinara-spasavalaca iz Sarajeva. Danas, četvrti dan traganja, ima nas ukupno 20. Cijeli dan pretraživali smo južne padine i teren, oko Opservatorija. To je predio na kojem smo inzistirali da se nalaze zagubljeni planinari. Ovaj četvrti dan traganja može se reći da je protekao isto kao i jučerašnji. Istina, traganje je bilo otežano, jer je snježna prašina prekrila naše ranije tragove. Ponovo smo sondirali i utabali teren od Opservatorija do Stijine Lokve i pretražili područje oko duboko zamenetih ograda, oko kojih su bili snježni nanosi visoki preko 2 metra. Sa nama je pretraživao i potpukovnik Ivanišin, kac i osoblje Opservatorija. Sve je bilo uzalud, danas nismo ništa pronašli.

Sa nama su u traganju učestvovali, kao i prethodnih dana radio tehničari i meteorolozi. Oni su sve ove dane zajedno s nama podnosili teškoće. Tragičnim slučajem poremećen je njihov rad i život. Od ponedjeljka, dana saznanja za udes, svi su na nogama. Uz to su prema nama veoma predusretljivi i gostoprimaljivi, naročito radiotehničari: Stoparić Ilija-Iko i Levasić Vlado. To su добри drugovi — mlađaci, kakvi se rijetko u životu sreću. Za sve ono što su za nas učinili za vrijeme našeg boravka, nemamo načina ni mogućnosti da im se dostojno odužimo.

Iz Sarajeva smo dobili obavijest da sutradan dolazi novo pojačanje od 14 milionara i 11 pasa tragača.

Za spavanje smo se rasporedili tako, da je jedna grupa od 11 spasavalaca spaivala u planinarskoj sobi Opservatorija, a 9 nas je spavalo u kući na Stijnom dolu.

PETAK — 7. decembar 1962.

Mnogo smo nade polagali u novo pojačanje, a posebno u pse tragače. Oni su sa spasavaocima i svojim vodičima pretražili južne padine od Stijnog dola do zgrade Opservatorija. Ja sam bio u grupi koja je zajedno sa potpukovnikom Mirkom Ivanišinom pretraživala zaledene sjeverne padine od Opservatorija prema Kotlovima. Pretražili smo ovaj teren samo radi umirenja savjesti, iako smo bili sigurni da nitko od nastrandalih nije prešao na sjeverne padine.

Sva očekivanja i nada u pse su nas iznevjerili. Dan je prošao u uzaludnom pretraživanju. Psi organa Narodne milicije, koji nisu specijalno dresirani za traganje u snježnim lavinama, iako za sobom imaju niz uspjeha u pronalaženju kriminalaca, ipak nisu mogli pronaći ništa.

Preko tranzistora čuli smo da je danas u Sarajevu obavljena sahrana Siniše i Zorana Tvorića, kojih je prisustvovalo oko 10.000 planinara, studenata, daka i građana, i da su ispraćeni posmrtni ostaci trojice planinara u Zemun, gdje će biti sahranjeni.

Za ovih pet dana izašao sam od Stijnog dola do Opservatorija i nazad oko 10 puta, što znači da sam se mogao popeti na planinski masiv visok preko 10.000 metara.

Na večer smo se vratili u Sarajevo. Na Bjelašnici, odnosno u zaledenom Opservatoriju, ostali su samo njeni stanovnici i Mirko Ivanišin, koji se još uvijek nadao da će pronaći živog svog sina Zorana.

U prostorije »Bjelašnice«, gdje se nalazio Štab akcije, stigli smo oko 20 sati. Tu sam, pored ostalog doznao, da sutra kreće nova grupa spasavalaca na Bjelašnicu,

kao i da su od Planinarskog saveza Slovenije zatraženi spasavaoci sa specijalnim psima tragačima za snježne lavine. U međuvremenu pročitao sam u novinama da je akcija daljeg traganja za dvojicom još nepronadjenih mladića privremeno obustavljena. To nije bilo istinito. Nitko od pozvanih nije dao takvu izjavu, jer traganje stvarno nije obustavljen. Ono je trajalo punih sedam dana.

SUBOTA — 8. decembar 1962.

Kada sam ujutro izšao na ulicu prvi poznanici koje sam srelo, radovali su se susretu i postavljali su mi razna pitanja, pa i ona na koje, istini za volju moram reći, nisam znao dati odgovor. Naime, čitav grad je bio uzbuđen i zabrinut, duboko potresen ovom tragedijom. Gdje god sam se pojavio, bio sam opsjetan od radoznačnih osoba, poput preživjelog brodoloma.

Poslije podne do na veče bio sam u Štabu. Telefonskim razgovorom sa Bjelašnicom saznali smo da je i ovaj, šesti dan protekao u uzaludnom pretraživanju od strane nove grupe spasavalaca.

NEDJELJA — 9. decembar 1962.

U 7.30 sati stigao sam na željezničku stanicu da bih sačekao spasavaoce iz Slovenije.

Po dolasku zagrebačkog voza upoznao sam veoma simpatične ljude: Cvetu Jakelja, vodiča psa Činča, Ignaca Hrovata, vodiča Črta i Cirila Cencelja, vodiča psa Tara, svi iz Jesenica.

Ja sam se vratio u Štab. Nazvao sam telefonom Opservatorij i najavio njihov dolazak.

Cijeli dan sam proveo u Štabu sredjivajući bilješke iz prošlih dana. Pored toga, obavio sam niz telefonskih razgovora koji su se odnosili na razna pitanja u vezi sa tragedijom. U toku popodneva dežurao sam sasvim sam, jer su skoro svi otišli u posjetu preživjelim planinarima u sarajevskoj bolnici. Po povratku pričali su, da je u sobi gdje su ležali zemunski planinari, bio pravi defilej. Bolesnici su bili obasuti cvijećem i poklonima.

Nešto oko 16.30 sati zazvonio je telefon. Čuo sam glas Franje Zrinušića, člana GSS, inače sekretara Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine: »Pronašli smo mrtva tijela Aleksandra Krnješevca i Zorana Ivanišina. Na južnim padinama, tamu gdje smo mi za sve protekle dane tražili. Odmah po dolasku doveli smo pse na mjesto koje smo odredili da se pretražuje. Činč (vodič Cveto Jakelj) je oko 14.30 pronašao tijelo Aleksandra Krnješevca. Jedan sat kasnije Črt (vodič Ignac Hrovat) pronašao je tijelo Zorana Ivanišina. Oba su bili zatrpani ledom i snijegom 50—60 centimetara dubokim, a jedan od drugog udaljeni nekih 150 metara. To mjesto je od prtine udaljeno 150—200 metara. Tamo smo baš najviše pretraživali i stalno tvrdili da moraju tu negdje biti. Dakle, naša predviđanja nas nisu iznevjerila. Taj predio smo izbušili i utabali da liči na futbalsko igralište poslije odigrane utakmice u snijegu. Večeras se vraćamo u Sarajevo. Čekajte nas.«

Nakon ovog razgovora nastala je prava pometnja. Svi su nas opsjedali tražeći objašnjenja i podatke, kako i gdje su promadena tijela ove dvojice nastradalih planinara. U tim silnim pitanjima i odgovorima dočekali smo spasavaoce koji su došli oko 23 sata.

PONEDJELJAK — 10. decembar 1962.

Prije podne smo srdačno ispratili Cvetu, Ignaca i Cirila koji su se sa svojim dobrim i vrijednim psima vratile nakon uspješno obavljenog zadatka kući u Jesenice. Pri polasku su nam rekli da velika zasluga za ovako brzo pronađenje tijela nastradalih pripada domaćim spasavaocima, koji su ih doveli na pravo mjesto. Zahvaljujući toj činjenici za kratko vrijeme posao je bio obavljen.

Tokom dana vršene su pripreme za ispraćaj posmrtnih ostataka Zorana Ivanišina i Aleksandra Krnješevca.

U 17.30 sati na peronu željezničke stanice Sarajevo u prisustvu preko 2 hiljade planinara, daka i građana, uz zvuke posmrtnih marševa, ispraćeni su njihovi posmrtni ostaci. Planinari su kovčuge prenijeli na rukama do vagona. Prije odlaska vlaka obasuli su ih cvijećem i brojnim vijencima.

U povodu nesreće na Bjelašnici

Saopćenje Izvršnog odbora Planinarskog saveza Jugoslavije

U vezi sa tragičnom pogibijom sedmorice omladinaca na Bjelašnici, članova planinarskih organizacija Jugoslavije, Izvršni odbor Planinarskog saveza Jugoslavije osjeća se dužnim da obavijesti javnost o nekim okolnostima te nesreće, a istovremeno da da kratku informaciju o aktivnosti planinarskih organizacija i njihovim naporima za sigurnost planinara.

Prije svega želimo izjaviti da je ova, dosada najveća planinarska nesreća poslijе rata, teško odjeknula u redovima planinarskih organizacija Jugoslavije, jer se, pored duboke žalosti zbog smrti naših mladih drugova i punog razumijevanja težine gubitka za njihove najbliže, postavlja pitanje odgovornosti u radu naših organizacija i pojedinaca u njima. Ovaj tragični slučaj ponovo traži, da se, kako planinarska društva i njihovi savezi, tako i drugi nadležni faktori, što više založe da se omogući planinarstvu nesmetan dalji razvitak u našoj zemlji, a da se istovremeno učini sve za što potpuniju sigurnost svih onih koji idu u planine.

Uspon grupe planinara iz Zemuna, Beograda i Sarajeva na Bjelašnicu u zimskim uslovima predstavlja jednu od mnogobrojnih visokogorskih akcija planinara Jugoslavije poduzetih prošle godine povodom Dana Republike. Ovu grupu sačinjavala su 3 člana od preko 20 i dva člana od preko 18 godina, a samo jedan je bio mlađi od 16 godina. U grupi su bila dva iskusna planinara, Prvanović i Ivanišin (posljednji je završio i alpinistički kurs). Većina mladih članova grupe po dosadašnjoj planinarskoj aktivnosti predstavljali su među vršnjacima i u svom društvu najiskusnije članove. Neki od njih su već bili na mnogim ljetnim i zimskim planinarskim podhodima. Prvanović i još četvorica već su ranije često bili u ljetnim i zimskim uslovima na Bjelašnici. Za ovaj uspon grupa se više dana pripremala. Održali su i poseban sastanak na kome su se dogovorili šta treba ponijeti od opreme i hrane. Postojalo je opće uvjerenje među njima, u njihovom društvu i okolini, pa i kod roditelja, da su sposobni za namje-

ravanu akciju. Međutim, pojedinci ipak nisu ozbiljno shvatili potrebu nošenja odgovarajuće opreme za slučaj nevremena.

Kada su polazili iz kuće na Stanarima i iz kuće na Sitniku, 1. decembra oko 13 sati, već je došlo do izvjesnog pogoršanja vremena. Umjesto da odustanu od daljeg uspona, oni su uvjereni u sebe i pored primjedaba koje su im drugi planinari i dežurni član uprave društva u tom domu stavljali, ipak odlučili da nastave uspon oslanjajući se i na to što je put ka vrhu bio markiran. Za vrijeme kretanja napravili su dobar raspored kolone, jer su fizički jači pravili na čelu prtinu, smjenjujući se, a dvojica iskusnijih išli su na začelju kolone.

Tek pod samim vrhom zbog velikog pogoršanja vremena izgubili su markaciju. Jedno vrijeme su lutali i umjesto da se vrate natrag, uporno su nastojali da pronađu opservatorij. U tome nisu uspjeli i odlučili su se za bivak pronašavši pogodan usjek u zavjetrini pod grebenom. Tu su u razmijerno snošljivim okolnostima proveli noć.

Drugog dana vrijeme se dalje pogoršalo. Ivanišin i još dva člana grupe rano ujutro su pošli ka grebenu da ispitaju situaciju. Ukrzo su se vratili sa obavještenjem o nevidljivosti uslijed guste magle i o orkanu koji je tamo vladao. Predložili su najpravilnije rješenje — da u toj situaciji odmah krenu natrag. Međutim, zanesena željom za uspjehom, većina je odlučila da nastavi uspon pošto su znali da su pod vrhom, na domaćem cilju, a vjetar bi im duvao više u ledu. Nisu dovoljno imali u vidu fizičku i psihičku iscrpljenost od napora prethodnog dana i neprospavane noći. Jedino im je bio pravilan zaključak da se u slučaju neuspjeha probijaju ka jugu, kako im vjetar ne bi udarao u lice. Pri izbijanju na greben u magli i nepogodi prorijedili su, a kasnije i iskidali kolonu. To je vjerojatno dovelo do još većeg fizičkog pa i psihičkog iscrpljenja pojedinaca, prije svega zbog vanredno jakog vjetra koji je otežavao disanje. Čelo kolone, koje se kretalo grupno, prebacilo se preko grebena. Promašivši put ka opservatoriju

uspjelo je da se probije do sela Milišića i da se spasi. Ostali su, izgubivši vezu, pojedinačno nastojali da izbjiju na vrh, u čemu nisu uspjeli i tako tragično izgubili živote, neki bliže, drugi nešto dalje od observatorija.

Smatramo za dužnost da se zahvalimo stanovnicima Milišića i okolnih sela, kao i radnicima oglednog dobra »Veliko Polje« Šumarskog fakulteta iz Sarajeva, na učešću u spasavanju. Posebno želimo ukazati na vrlo veliko nesebično požrtvovanje članova spasilačkih ekipa iz Sarajeva koji su višednevno uporno tragali za nastrandalima u vanredno nepovoljnim uslovima. Isto tako zahvaljujemo na dobrovoljnoj uspješnoj intervenciji spasavalaca iz Slovenije, koji su specijalno opremljeni uz veliko zalažanje, uspjeli pronaći i posljednju dvojicu nastrandalih.

Izražavamo i mišljenje da bi obavetrebalo biti smirenje i više okrenuto štavljanje javnosti o takvim nesrećama objektivnim izvorima podataka.

Planinarske organizacije čiji su članovi bili tragično preminuli planinari i njihovi savezi, detaljno ispituju postupak njihovih organa i pojedinih članova i pristupit će konkretnim organizacionim pa i drugim mjerama ukoliko se radi o propustima i o nedisciplini u vezi sa ovom nesrećom.

Želimo ovom prilikom dati javnosti slijedeću informaciju:

Planinarska organizacija postigla je posljednjih godina u Jugoslaviji zapužene rezultate, kako u masovnosti planinarske aktivnosti, tako i u izvođenju velikog broja značajnih alpinističkih i drugih kvalitetnih akcija u zemlji i u inozemstvu. Ovome je mnogo pridonio intenzivan sistematski rad na osposobljavanju stručnih kadrova, prvenstveno vođica izleta i pohoda i alpinista, naročito među omladinom. Nešumnjivo je da mnogi od tih članova teže sve većoj afirmaciji ne samo u redovima svojih planinarskih društava već i u širem opsegu. To dovodi do pokretanja i izvođenja desetaka kvalitetnih uspona u najvišim planinama, ljeti i zimi, u najraznovrsnijim pa i vrlo teškim terenskim i vremenskim uslovima.

Znajući da ovako masovno izvođenje uspona u otežanim uslovima može dovesti planinare i u po život rizične situacije, naše organizacije su, u okviru stručnog uzdizanja kadrova, poduzimale mјere za njihovo informiranje i osposobljavanje kako da se vladaju u takvim situacijama. Uz to, svaka planinarska

grupa je prijavljivala upravi organizacije namjeravanu akciju, a ova je trebala odlučiti da li je grupa sposobna za istu i da joj pomogne. Domaćini u planinarskim objektima su također dužni da upozoravaju grupe na vremenske i terenske teškoće, da imaju u objektima najnužniji sanitetski i drugi materijal za potrebe službe spasavanja i prve pomoći i slično. Međutim još uvjek neka rukovodstva organizacije i objekata se ne pridržavaju svih ovih obaveza.

U okvirima planinarske organizacije postoji već preko 50 godina i posebna služba — Gorska služba spasavanja. Njegovi članovi, dobrovoljni, najiskusniji alpinisti i drugi planinari, osposobljavaju se putem specijalnih kurseva za ukazivanje prve pomoći, pronaalaženje i spasavanje ugroženih i postradalih pri nesrećama u planinama. Ova služba je dobila naročito veliki značaj poslije rata u uslovima omasovljena ne samo planinarskih već i drugih turističko-rekreativnih organizacija već i povećanja broja i obima planinarskih komunikacija i veza. Oni mnoge nesebične akcije u spasavanju planinara, turista, pa i stanovnika planinskih sela, često izvode u vrlo teškim uslovima elementarnih nepogoda, obično u svojoj ličnoj opremi, bez pojedinih inače u inozemstvu već poznatih, tehničkih sredstava. U posljednje vrijeme ostvarena je korisna suradnja u unapređenju ove službe sa JNA, Narodnom milicijom i Zrakoplovnim savezom. Gorska rešavalna služba Slovenije dobila je povodom svoje 50-godišnjice visoko priznanje predsjednika republike, Orden zasluge za narod sa srebrnim vijencem.

Svuda u zemlji još ne postoji, ili nije još zadovoljavajuće organizirana služba spasavanja. Republički savezi i Planinarski savez Jugoslavije intenzivno rade na tome i opravdano očekujemo brzo rješenje tog značajnog zadatka. Istovremeno već se razmatra i kod nadležnih državnih organa prijedlog da se službi spasavanja u planinama prizna karakter javne službe i da se tako ubrza stvaranje potrebne materijalne baze te službe i njene organizacione čvrstine.

Smatramo, da treba i u ovom pitanju pa i ostalim aktivnostima planinarskih organizacija omogućiti veći publicitet.

Svi moramo ubuduće uložiti veće i efikasnije napore kako bi se učvrstilo povjerenje u naše planinarske organizacije i u druge društvene činioce zadužene za pravilan dalji razvitak planinarstva, a prije svega treba učvrstiti povjerenje roditelja kada se radi o omladini koja je zavoljela prirodu i planine.

Hrvoje Malinar, Zagreb

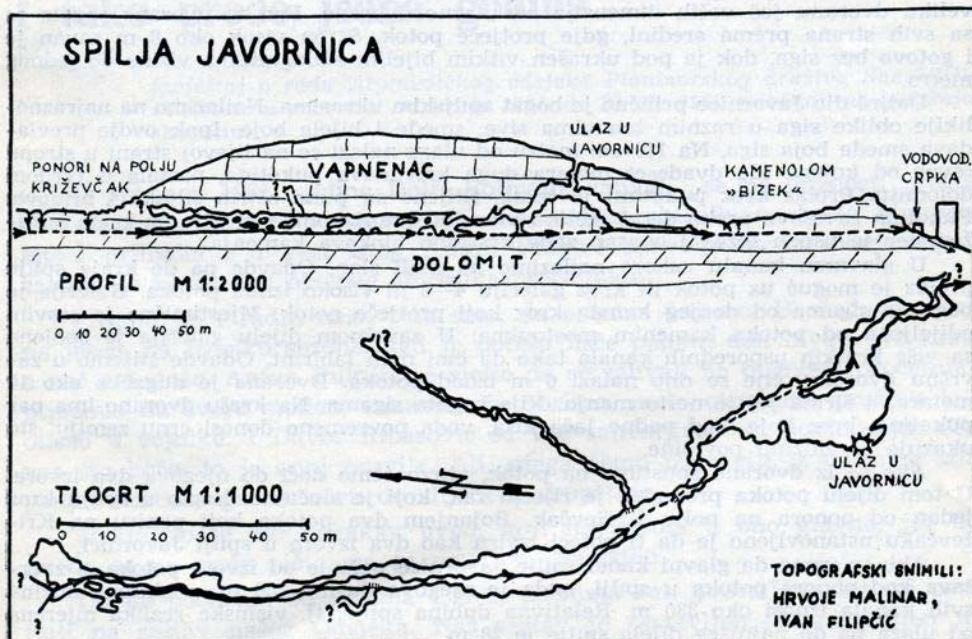
Spilja Javornica kod Bizeka

Zapadna Medvednica poznata je zagrebačkim izletnicima i planinarima po svojim izrazito kraškim oblicima. Taj dio Medvednice, sastavljen pretežno od dolomita i vapnenca, obiluje vrtačama, spiljama, jamama i ponorima.

U tom kraju poznata je Bizečka pećina ili kako je još zovu Đurajnščak, zatim Kosićev ponor, ponori kod planinarskog doma na Bizeku, spilje Velika i Mala Žrvena peć i svakako najinteresantnija od njih — spilja Veternica iznad Gornjeg Stenjevca, koja se ubraja među najbogatija paleontološka i antropološka nalazišta u Evropi. Mala kraška polja Ponikve, Družanica i Križevčak, kroz koja protiču potoci — ponornice, te stjenoviti Kameni Sveti, također su interesantni i karakteristični primjeri u morfologiji krasa.

Osim navedenih primjera postoje još mnoge spilje, poluspilje, jame i ponori, koji su malo poznati planinarima. Među njih spada nepoznata, ali vrlo zanimljiva spilja Javornica na Bizeku. Uzrok slabe popularnosti spilje Javornice je malen ulaz i težak pristup u njezinu unutrašnjost, gdje se može doprijeti jedino sa speleološkom opremom za spuštanje u jame.

Ulaz u spilju je u stvari uska, 14 metara duboka jama, koja se nalazi oko 40 metara sjeverozapadno od sjevernog krila kamenoloma »BIZEK«, koji eksplotira tvornica cementa »SLOBODA« iz Podsuseda. Nadmorska visina ulaza je 306 metara.

Spustimo li se kroz jamu u spilju, dolazimo u ulaznu dvoranu Javornice. Dvorana je široka deset metara, a dužina joj je skoro dvostruka. Pod je neravan i pokriven blokovima davno otpalog kamenja sa stropa. U tim blokovima mogu se naći fosili raznih školjki od kojih je najviše zastupljen Pecten. U sredini dvorane stoje na ovećem kamenom bloku dva bijela stalagmita, a na stropu koji doseže visinu do 5 m, mjestimično vise smedи i bijeli stalaktiti.

Iz ulazne dvorane možemo ići u dva smjera. Idemo li prema istoku, čuti ćemo žubor potoka, a spustimo li se po strmoj glinenoj padini, doći ćemo do potoka koji ovdje među kamenjem izvire i protiče prema jugoistoku kroz nizak kanal nazvan Puzavac.

Strop kanala pokriven je mnoštvom stalaktita, koji su presvučeni tankim slojem gline i ostacima lišća i grančica istaloženih za visokog vodostaja potoka. U potoku je pronađen bijeli spiljski račić *Typhlocaris*. Strop kanala polagano se spušta od 3 m visine, da bi se na kraju spustio na svega pola metra visine. Nakon četrdesetak metara daljnji prolaz nije moguć. Tu se potok gubi među uskim pukotinama i urušenim kamenjem. Bojenjem tog dijela potoka zelenom fluorescirajućom bojom — uranijom (fluorescein natrium), ustanovljeno je da potok ponovo izvire na površini u kamenolomu »Bizek« iznad drobilice za kamenje. Odavde potok teče prema Savi pod imenom Dolje. Dio vode iz izvora, tj. iz Javornice, iskorištava se za vodovod, koji opskrbljuje vodom jedan dio Gornjeg Stenjevca i cijeli Bizek.

Podemo li iz ulazne dvorane prema sjeveru, doći ćemo u nešto manju dvoranu sa neravnim kosim dnem, koje se spušta prema desnoj strani i završava sa par uskih jama iz kojih se čuje žubor potoka. Nastavljajući put prema sjeveru, dolazimo do najneugodnijeg dijela spilje. To je 15 m dugački krivudavi kanal, mjestimično vrlo nizak, tako da je proizvod moguć jedino puzanjem po podu prekrivenom debelim slojem mokre ljepljive gline. Taj kanal završava 3 m dubokom stepenicom. Spustivši se dolje, dolazimo u veće prostorije. Kroz njih protjeće potok, koji se mjestimično gubi između većih blokova kamenja.

Na desnoj strani iznad velikog glinenog humka koji je nanesla voda, nalazi se otvor sporednog kanala, koji se polagano uspinje prema svojem kraju. Na 66. metru kanal završava urušenim kamenjem. Širina kanala, koji ima oblik vertikalne pukotine, gotovo nigdje ne prelazi preko pola metra, tako da je prolaz kroza nj veoma naporan. Taj kanal svojim oblikom podsjeća na kanal iznad »Kamenog slapa« u Veternici, samo što kroza nj ne struji zrak kao u Veternici.

Glavni kanal dalje stalno zadržava pravac prema NNW. Uskoro dolazimo u veliku dvoranu još većih dimenzija od ulazne dvorane. Pod te dvorane spušta se sa svih strana prema sredini, gdje protjeće potok. Strop visok oko 8 m ravan je i gotovo bez siga, dok je pod ukrašen vitim bijelim stalagmitima visine do jednog metra.

Daljni dio Javornice prilično je bogat spiljskim ukrasima. Nailazimo na najraznolikije oblike siga u raznim tonovima sive, smede i bijele boje. Ipak ovdje prevladava smeda boja siga. Na 110.-om metru od ulaza nalazi se na lijevoj strani u stropu otvor od kojega ide dvadeset metara duga krivudava pukotina, nastala u tvrdom dolomitu. Prolaz kroz pukotinu je težak. Stijene su pune oštih šiljaka i bridova. Pukotina završava preko deset metara visokim dimnjakom, koji nije do kraja istražen, jer je uspon težak i opasan zbog kršljivih blokova kamenja.

U glavnom kanalu uskoro nailazimo na mali slap. Odavde pa do kraja spilje prolaz je moguć uz potok ili kroz galeriju 4—6 m visoko iznad potoka. Galerija je bogatija sigama od donjeg kanala kroz koji protjeće potok. Mjestimično je sasvim odijeljena od potoka kamenim mostovima. U završnom dijelu galerija je spojena sa više kratkih usporednih kanala tako da čini mali labirint. Odavde stižemo u završnu dvoranu, čije se dno nalazi 6 m iznad potoka. Dvorana je dugačka oko 10 metara, a širina joj je nešto manja. Nije bogata sigama. Na kraju dvorane ima par pukotina, kroz koje, kad padne jača kiša, voda povremeno donosi crnu zemlju, što ukazuje na blizinu površine.

Ako se iz dvorane spustimo na potok, ubrzano ćemo doći do njegova dva izvora. U tom dijelu potoka pronađen je riječni rak, koji je slučajno dospio u spilju kroz jedan od ponora na polju Križevčak. Bojanjem dva potoka koji poniru na Križevčaku ustanovljeno je da ti potoci izviru kao dva izvora u spilji Javornici.

Ako se uzme da glavni kanal spilje Javornice počinje od izvora potoka, a završava kod ponora potoka u spilji, onda je njegova dužina 250 m, a ukupna dužina svih kanala iznosi oko 330 m. Relativna dubina spilje, tj. visinska razlika mjerena od ulaza pa do najnižeg dijela spilje je 28 m.

Spilja Javornica nastala je po glavnoj pukotini smjera NNW-SSE jakim erozijom i korozivnim djelovanjem vode na kontaktu teže trošivog i za vodu slabo propusnog trijaskog dolomita i mekanog litotamnijskog vapnenca. U spilji se lijepo vidi kako su slojevi vapnenca i dolomita u diskordanci, tj. litotamnijski vapnenac se taložio poslije »stratigrafske praznine« na već erodiranu površinu dolomita.

Spilja Javornica do 1959. godine nije bila posjećivana pa niti istraživana. Ulaz u spilju pronašli su prilikom jednog izleta na Bizek Ivan Filipčić i Tomislav Imenšek, članovi speleološkog odsjeka PDS »Velebit«. Tada je otvor spilje bio širok svega nekih desetak centimetara. Prilikom prvog istraživanja otvor je bio proširen i kroz njega se spustio speleolog Zlatko Spiljar. Tom prilikom je ustanovio da se dolje nalazi dvorana s potokom. Na slijedećem istraživanju bila je istražena i topografski snimljena spilja Javornica u dužini od 70 m. Ime Javornica dobila je po planinarskom društvu »Javor« odakle je došla većina članova u speleološki odsjek PDS »Velebit«. Tek nedavno pronađeni su i istraženi novi dijelovi spilje. Istraživanja i mjerjenja izvršili su članovi Speleološkog odsjeka PDS »Velebit« iz Zagreba.

I tako prođe jedna godina

Izveštaj o radu Alpinističkog odsjeka Planinarskog društva Sveučilišta «Velebit» u vremenu od kraja 1961. do 20. 11. 1962. pročitan na godišnjoj skupštini

U prosincu 1961. godine Dolfi Rotovnik zahvalio se na dužnosti pročelnika Odsjeka, pobraz aplauz i sjeo na stolicu običnih smrtnika alpinista. Istom prilikom i u vezi istog Antun Filipčić zahvalio se na povjerenju i zavalio se na stolicu običnog smrtnika-pročelnika.

I radio je, i radili smo, i tu smo, da o tome čujemo. U međuvremenu, na jesen, na izmaku sezone, kad je počelo lišće padati, dan bivati sve kraći, a noć sve duža, Antun Filipčić se sjetio da se zahvali na dužnosti pročelnika, pljučnuo na svoju stolicu, rukavom je obrisao, malo otpuhnuo prašinu i — otišao u vojниke. I Davor Ribarović se već zahvaljivao na povjerenju. »Taj zna što hoće, to je onaj pravi!«. Ali, njega ćemo izostaviti iz daljnog izlaganja. Pustimo ga na miru do slijedeće skupštine.

Dakle, to je bio nekakav uvod, koji nas uvodi u ono glavno, jer bez uvoda se ne može ništa, pa ni umrijeti. Navodno.

Da ne počnemo od Adama i Eve, počnimo »ab ovo«. Htio bih se osvrnuti na sastav našeg Odsjeka. Naš sastav je sastavljen, tj. rastavljen na: najmlađe, najmlađe stare, starije mlade, mlade stare, još starije i najstarije.

Jedni druge upotpunjavaju svojim vrlinama tako, da stariji uče od mlađih kako se penje, a mlađi spokojno slušaju beskrajno nježne, napete i poučne priče o alpinizmu mlađe starijih, starijih i najstarijih.

Na oko nehomogeni konglomerat različitih godišta zapravo je idilična homogenost prožeta idejom alpinizma, i s pravom, dapače s ponosom, naš sastav nosi ime Alpinističkog odsjeka, koji okuplja osim ne- ili da- afirmiranih i ne- ili da- prekaljenih alpinista, i mlađe alpinistice, koje sve odreda nemaju kvalifikacije za kućne, domaće radinosti, ali zato učeno razglabaju o klinovima, šestom stupnju, prevjesima, stropovima, »lusterima« i bivacima.

Ali takav soj djevojaka, budućih majki, kadar je radati sve same delije — alpiniste, pročelnike i oružare.

Budućnost je u sigurnim rukama.

Od osnutka našeg Odsjeka razvojna linija kvalitativno-kvantitetnog okusa penjala se ustrajno do gore, da bi onda još ustrajnije pala dolje, pa onda, angažiranošću svih mogućih raspoloživih snaga i ambicija, linija se počela dizati i lani smo bili opet gore. Metafizičari su prorokovali ponovni pad, tjslijed linije dvogrbe deve. No, optimisti i entuzijasti nisu bili sujevjeri i njihovi pogledi stremili su u zavodljive visine, a linija, mrtvo nezainteresirana, produžila je — ravno. Kažu, da to ne znači ni pad, ni rast, nego stabilizaciju. Da, i ja se slažem s tim. Stabilizacija — to je prava riječ. Tko kaže pad? Stabilizacija. Treba biti kompaktan, jak, stabilan, i treba znati što hoćemo, a što nećemo.

Dakle, mi hoćemo... mi nećemo... hm?

Uostalom, ne polažemo račune tek tako.

Gdje smo stali? Aha, na liniji razvoja. E, pa s njom u budućnost.

Dobro, penjali smo, dosta smo toga napenjali i s mnogim se trofejima okitili. Ne, da nije. Što je istina, istina je. Recimo, trideset i jedan put smo pobijedili strmine »Hapedejke« ili ne znam po koji put prelezali prevjese zanosne »Omladinke« dokazavši, da smo u potpunosti savladali tehniku dvojnog užeta, pravila trojnog, »gelendera« i dugi niz drugih đakonija i »grifova.«

I u druge smjerove smo išli. Istina, malo rjeđe. Ali to je zato, što mi nismo bolesno ambiciozno nastrojeni i ne želimo, da naše estetsko-etičko-idealističko-poetske duše pravih alpinista prljamo kojekakvim ispadima sportsko-avanturičko-senzacioželjnih pothvata. Izvinite, prisutni, govornik je zapao u kronični afekt i spleo se u spletu spleteneh i ispreturnih izraza, tako da je zaboravio, što je htio reći.

Mi smo daleko ambiciozniji, nego što to izgleda. Obećavamo da ćemo iduće godine... No, o tome, pst... Do godine ćemo sa ovogodišnjim stečenim iskustvom... pst... penjati da će se sve prašiti.

Eto, to Vam je takozvana stabilizacija. Pravidni zastoj, snažan udisaj i... zna se.

Stabilizacija.

Nego, budimo samokritični. Da li smo mi uvijek bili stabilni? Ne ćemo reći »mi«, nego »mi neki«. Priznajemo, »mi neki«, padali smo

Padali smo, ali tu smo, ne uzmičemo. Tko, mi? Ne, mi smo još tu. Svaki put smo ustali. Živjeti, to je »kunst«, a mi alpinisti to znamo. Nije sramota

pasti, nego kad padneš da se ne možeš dignuti. Jedan od »mí neki« ima sad čak tri ruke: jednu lijevu, jednu desnu i — jednu gipsanu. Ima višak, a ne kao naše oružarstvo — manjak.

Oružarstvo! bolje da ga nismo dotakli, ali moramo s ogorčenjem priznati, da nam je to Ahilova peta. Poslovanje oružarstva nije bilo dostoјno blistavog rada na terenu. Gdje je oružar? Krvi bih mu se napio. On je kriv da je Zemlja okrugla i da nama mnogo materijala manjka. Ako nekom od nas ponestane materijala, oružar je dužan da ga nađe, nadoknadi ili napravi. Ako se materijal nalazi kod kuće zaboravljen po deset dana, pa i više, oružar je kriv, što ga sam, lično ne dode moliti da se vrati. Taj čovjek je antidruštvena tvorevina zlih, pokvarenih i nemoralnih osobina, jer materijal našeg Odsjeka je društvena imovina. Kao što su to uostalom i sve druge društvene zabave, društvene večeri ili društveno prehrambeni objekti, svugdje, a ne samo kod nas.

Stišajmo ubilačke nagone i vratimo se početnoj niti izvještaja.

Naši nedostaci su toliko neznačni u moru sjajnih uspjeha, da ih možemo potpuno zanemariti i potpuno ignorirati i šteta je zdravlja da se uzbudujemo i glasno vičemo zbog ničega. Vratimo se natrag u proteklu zimsku sezonu. Brr... Hladno! No, malo strpljenja.

Ne mogu se mimoći dugotrajna opsjedanja Jalovca, koji je ipak na koncu oboren na obje plećke. Također imamo čast, da se u našoj sredini nalazi proslavljeni alpinista diljem Makedonije i Kosmeta, koji je u neviđenom ataku na Vasojevića Kom pobrao lovoričke slave, još više, nego navez, koji je to dotad prvi i jedini put prošao (mislim na pastira Vasojevića i njegovu kravu), jer je naš alpinista to uspio ponoviti bez krave.

To je dokaz da našem Odsjeku nije potrebna nikakva kooperacija i fuzioniranje sa poljoprivredno-stočarskim zadružama.

Zatim, da ne nabrajam uspjeha naših mlađih u bijeloj zimskoj idili. U skijanju smo tate. Bez dvojbe i bez primjedbe.

Mi smo »Velebitaši« i ponosni smo na to. Kad se pojavimo u inozemstvu brda se tresu od straha i trepeta. Grdni orijaši umilno se povijaju pred našim nesmiljenim »Grivel« derezama, a prepotentni Matterhorn od užasa, da ga ne ponizimo, uvio se u neprozirnu maglu i ogradio olujom i gromovima. Šapnuli smo mu sažalno, da nam nije stalo do njegovog bijednog »skalpa«. Imamo mi naš Klek, koji nas uvijek rado prima.

Ponovno apeliram, da se vratimo na našu problematiku.

Važno je, da znamo što hoćemo i što nećemo.

Hoćemo pročelnika i plan rada, a nećemo... pa, nećemo što on hoće. Jer, mi volimo demokraciju.

Neslužbeno smo saznali, da se jedna manja grupa među nama, odreda nitkovi, samovoljno proglašila za upravu Odsjeka.

Koga su pitali i što su oni?

Uostalom, što se uzbudujemo, ionako nas neće vidjeti na sastancima. Mi ćemo tada biti u — planinama. Ali ipak, na ovom svijetu pravde nema. Nema, nema, nema.

Davor Ribarović

Pogled sa Maja Rosit

Bilo je vruće podne kada smo izbili na Maja Rosit. Vijenci nazubljenih Prokletija kupali su se u sunčevoj svjetlosti.

U dolini Valbone beskrajna tišina.

Usnule šume nije remetio nikakav zvuk. Uzalud smo duboko dolje tražili neko naselje, neku kolibu, dim ili malo obrađene zemlje. Samo je pjesak u podnožju šuma govorio da tamo možda ima vode i da rijeke i planinski potoci znače život.

Gore, na vrhu, nikavog šuma. Ni udara sjekire, ni žubora vode, ni vjetra. Ničega... samo čudni, blistavi vrhovi prošarani snijegom i divno izvajani stijenama. Vrhovi u neprekidnim nizovima, isprepleteni, osunčani i osjenčeni, oštih ivica i nezaboravnih boja. Beskrajno tih.

Dugo smo gledali najljepši dio Prokletija.

Malo je takvih vrhova kao što je Maja Rosit u masivu Bjeliča. Malo ih je, sa kojih se odjednom otvara veličanstvena panorama planinskih grebena i vrhova. Kada se popnemo travnim padinama bilo iz Ropojane i Zastana, ili iz Žirovnice i katuna Bjeliča, ili čak i sa Čaf Bora, pred nama se otvara ogromno prostoranstvo centralnih Prokletija u Albaniji sa skupinama najviših vrhova. To je tako neočekivano i novo da upravo ne znamo gdje da zaustavimo pogled. Duboko dolje pogled ponire u šume i dolinu Valbone. Dugi snježnici se spuštaju do njenog dna uokvirenim strmim stijenama, a grebeni i vrhovi preklapaju jedni druge kao beskrajne kulise.

Upravo ispod nas, u nastavku grebena i stijena Maja Rosit, izdiže se ostri Zub Maja Tsat. To su isprane stijene i dugi sipari koji padaju u uvalu Buni Retit Barda, stanove iznad Selimaja, posljednjeg naselja u Valboni. Ovaj vrh treba da ima sa južne strane, iz doline Valbone, jednu od najvećih stijena u Prokletijama, preko 800 metara visine. To se sa Maja Rosit ne vidi, ali se naslućuje po dolomitskom izgledu ovog kamenog zuba. Iza njega je dolje Valbona — njen južni krak — sa nizom najveličanstvenijih vrhova Prokletija, jednog od najdužih grebena ovog masiva. To su vrhovi Krasničkih planina i Žabores. Svi oko i iznad 2.500 metara. S lijeva na desno oni počinju kamenom piramidom Maja e Pečmares (2.230 m) da preko razgranatog Maja e Cet Harušes (2.424 m) i Maja Malgašt dostignu na Citeti Brinjes visinu od 2.625 m. To je treći vrh po visini u Prokletijama, odmah iza Maja Jezerce i Đerovice. Zovu ga još Maja Gruk e Hapt — divan stjenoviti zid viši od 500 metara i duži od 2 kilometra. Ispod ovih vrhova su prostrani glečerski cirkovi.

Između Maja Pečmares i Maja e Cet Harušes ukazuje se pod огромnim snježnim vima i u kasno ljetu Maja Maroces, najviša tačka u masivu Hekurave — 2.561 m. On dominira iznad cijele Donje Valbone i predstavlja po svom položaju, poslije Maja Jezerce, jednu od najprivlačnijih tačaka u ovom dijelu Prokletija.

Greben Krasničkih planina produžava dalje na zapad kotom 2.500 m, jedini vrh sa piramidom u ovom spletu, i preko plosnatog snježnog bila dolazi na Maja Briaset (2.567 m), vrh sa najvećim stijenama na Prokletijama. Stijena Maja Briaset je sjeverna i uzdiže se iz šume i sipara sa 1.400 m do 2.567 m. Gledana sa Bjeliča, ona zaista imponira svojom veličinom.

Preko kote 2.457 m dolazi se na tri bezimena tornja, i preko mnogih snježišta i kote 2.301 m završava se ovaj greben na Maja e Bošit (2.416 m), lijepom stjenovitom vrhu. Gledajući sa Maja Rosit, njegov šiljak proviruje iz Maja Rogamit.

Cio ovaj greben dug je oko 15 km, a sam Maja e Bošit udaljen je oko deset i po kilometara u pravoj liniji od Maja Rosit.

Drugu stranu južnog kraka Valbone čini izrazit stjenjak Maja e Rogamit (2.472 m), čiji se dugački sipari spuštaju u sjevernu Valbonu. Preko kote 2.501 m i grebena Maja Poplučes i kote 2.471 m vezuje se skupina vrhova Jezerce za greben Krasničkih planina na sedlu Južni Čaf Valbons. Preko ovog sedla vodi stari put — konjska staza — iz Valbone u Šalju i dalje za Skadar.

Kada pogled sa Krasničkih vrhova prede na desno, u moru snijega i izlomljenih kamenih gromada zauzavlja se na tamnoj sjenci stijene Maja Jezerce (2.694 m), najvišeg vrha u Prokletijama. Taj džin suvereno vlada nad ostalim vrhovima. Gledan sa Đerovice, sa tornjeva Karanfila ili Bjeliča, uvijek dominira.

Dolina Vaibone i izlaz
na kolibe Buni Retut Bard

Maja Kakis

2301 m

Maja e'Bošit 2416

Maja e'Rogamit 2472 m

2501 m

Maja Tsat 2218 m

Maja e'Pečmares

2230 m

Maja Hekurave 2561 m

2424 m

Maja Jezerce 2694

Maja Etse 2423 m

Maja e'Hokervhake

2528 m

Majet Malisores (Maja Kolajet)

2490 m

M. Vukolit 2231 m

Maja Radohines 2570 m

Šćokistos 2461 m

2457 m

Maja Luguplisit
(Briaset) 2567 m

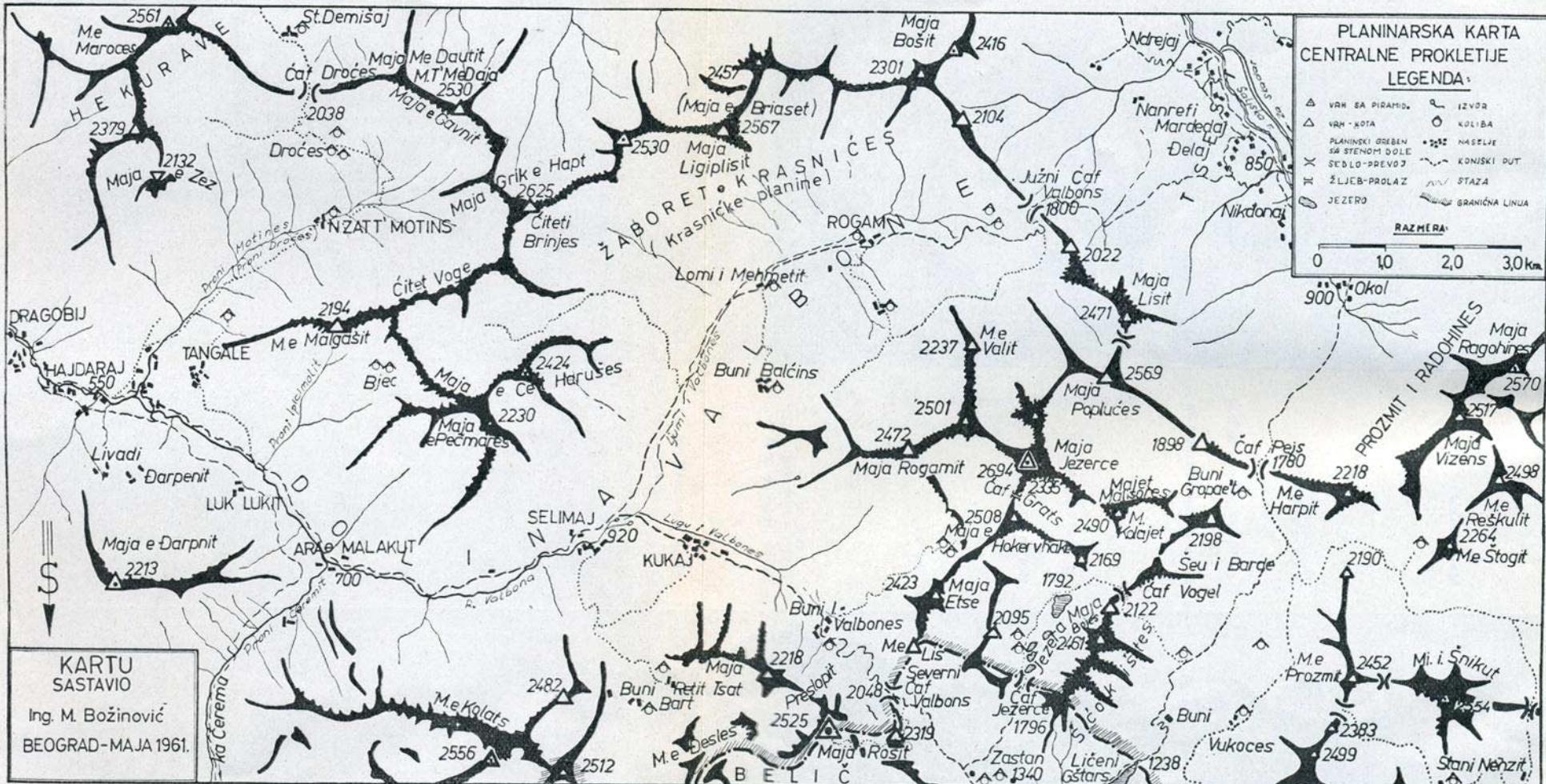
PLANINARSKA KARTA
CENTRALNE PROKLETIJE
LEGENDA:

LEGENDA

- △ VAM SA PIRAMIDOM IZVOR
 - △ VAM - KOTA KOLIBA
 - PLANIJSKI GREBEN MASLJE
 - SA STENOM DOLE KONISKI PUT
 - SEDO PREVOJ
 - SLJEB PROLAZ STAZA
 - I JEZERO S GRANIČNA LINIJA

RAZMERA

Okol

Oslonjen na kamenu snježnu masu Maja e Kokervhake (2.508 m), povezan stjnovitim liticama sa vrhovima Majet Malisores i zatupastom kupom Maja Poplućes (2.569 m), on kao da izrasta iz srca Prokletija. To je vrh sa lijepom plavom istočnom i sjevernom stijenom u horizontalnim, malo nagnutim slojevima. To je krov Prokletija.

Greben sa Sjevernog Caf Valbona sve do Maja Jezerce čine vrhovi koji se nižu jedan za drugim. To su: Maja e Lis, Maja Etse sa stijenom ka cirku Gornje Valbone, Maja e Kokervhake, Maja Grats i uzani prolaz Čaf Grants, upravo ispod sjeverne stijene Maja Jezerce. Ispod ovih desno su jezera nazvana Jezerce, jedno iznad drugog — pet gorskih oka u svojoj dolini. Prilazi im se sa Zastana iz Ropojane, preko Caf Jezerce i granične linije. Posljednje jezero je najveće i nalazi se na visini od oko 1.800 metara. Iznad ove doline stoji već spomenuta barijera, zvana Majet Malisores, sa tri izrazite skupine vrhova (Maja Kolaet). Prva s lijeva je najviša (2.490 metara). Ispod ovih vrhova je veliki snježni pojasi, a lijevo uzani kameni žlijeb, možda prolaz u glavni cirk Maja Jezerce.

Pogled se završava krajnje desno na jugu tornjevima i grebenom Ščokištes i vrhom Maja Bojes sa kotom 2.461 m. Sasvim desno na zapad su džinovske stijene našeg Karanfila i njegovi vrhovi. Dalje između stijene Malisores i Ščokište u daljini ocrtaju se vrhovi krajnje grupe Zapadnih Prokletija, vrhovi grupe Radohines: Maja e Radohines (2.570 m), Maja Reškulit (2.498 m), Maja Vizens (2.517 m) i Maja e Fat (2.543 m). Ispod ovih je pitoma dolina Šaljske ruke, selo Tsesi do koga dolazi dobar automobilski put iz Skadra. Kroz nju prolazi stari karavanski put iz Skadra u Peć »Ruga Pejes« i preko Čaf Peisa dolazi pod Jezerce i u dolinu prekrasne Ropojane.

Još uvijek smo na vrhu Maja Rosit. Još jedamput pogledom prelazimo sve od istoka na zapad... Na vrhu oko nas malo sasušene trave, poneki cvijet i kameni blokovi. Vrh ravan kao da nije 2.525 m! Ali prostranstva najljepšeg dijela Prokletija gledaju u njega! I u nas!...

Za ovaj moj članak svesrdno mi je izašao ususret alpinista Zvone Blažina pri-loženim panoramskim snimkom sa Maja Rosit prema albanskim Prokletijama, na čemu sam mu vrlo zahvalan. Također se zahvaljujem B. Ceroviću, D. Vidanoviću i dru I. Stojanoviću, koji su svojim primjedbama dopunili priloženu geografsku kartu i dali korisne sugestije pri njenoj izradi.

Ing. M. Božinović

Ing. Jonathan Pleško, Zagreb

Razmišljanja

Hoće li se danas pokazati sunce iz ovih burnih oblaka? Prije će snijeg. Neka, bit će još teže, još ljepše!

Koji li se puta penjem ovom stazom i uvijek je drugačija. Kako bi lijepo bilo živjeti negdje ovdje pod Budimom sa tim dalekim pogledom na more i osjećajem težine iza sebe, osjećajem neobuhvatne veličine ovih vrhova!

Živjeti? Zar od lijepih vidika? Zar su ovdašnji ljudi napustili svoje kuće da bi našli ljepše vidike? Teško je danas vjerovati dru Josipu Poljaku da je nekad ovaj kraj bio pun zvukova i znakova čovjekova prisustva, a sada već se i istaza gubi u travi i koprivama. Gdje li su stanovi? Zar su ove hrpe kamena njihovi ostaci?

Još malo pa će snijeg usporiti naše napredovanje. Ranac mi je već sada otežao. Za sat dva bit će ionako svijestan samo njegove težine i strmine padine. Usput do prve mjerne letve sigurno će me opet dotuci.

Kako li je još daleko topla kuhinja Nikole! Danas se treba popeti, a sutra će razmišljati o teškoćama uspona. Nije li Zaratustra tako osvajao najviše vrhove, ili ne, on je išao još više... »ti se moraš popeti iznad sebe samog-iznad, sve više, sve dok i tvoje zvijezde ne budu pod tobom!« On, njegov orao i zmija njegova živjeli su u planini. Volio je svoje samotne staze.

Ah, evo sunce! Kakvo iskrenje! »Velika zvijezdo! Što bi bila tvoja sreća da nije onih koje obasjavaš!« ...

»Zar je već ponoć? Onda, laku noć; ja spavam!«

Dakle, to je bivak. Sasvim je ugodno nakon dugog i teškog kopanja. Trebalo bi spavati jer noć će biti kratka, a sutra je pred nama dugi put.

Evo i zvijezda! Znači, magla se razbila, možda će sutra lijep dan. Visočica je još daleko. Hoćemo li stići do Nove Godine?

Kako je toplo i udobno u ovoj vreći. Vani mora da je hladno. Tako hladno trepere zvijezde... »dok i tvoje zvijezde ne budu pod tobom!« Daleko li su, duboko u onom nebu, zvijezde... daleko...

Toliko snijega nosimo na svojim krpljama, da su nam noge kao prikovane o ovu bijelu plohu. Sve sam očekivao samo ne kišu. Kako neugodno hlađi. Ovaj snijeg je već nemoguć. Trebalo bi nešto poduzeti, skinuti krpelje, naprimjer, pa upadati do koljena u ovaj razmočeni snijeg. Ranac mora da je pun vode kad je toliko otežao.

Zaboravi kišu, misli na nešto ugodno, lijepo! Sunce, šlag,... ne, na Dubravku! Kad se vratim u Zagreb posjetit će je odmah drugi dan. Igrat će se s njom cijelo poslijepodne, redat ćemo njene lutke i slikovnice, ona će mi pričati priču o psu i gospodaru, zatim će tražiti da se igramo bolesnika, past će u nesvijest, a ja će u nositi liječniku i uzdisati. Ljuljat će njenu zlaćanu glavicu i moliti je da otvori svoje plave oči. Pričat će joj o Velebitu, medvjedima, ogromnim jelama i mračnim gudurama, a ona će slušati širom otvorenih očiju i njeno maleno srce lupat će glasnije. Mala zlatna Dubravka, koja mi svaki dan šalje poljubac. Onda će moliti da plešemo twist, to mi je skoro kao i ovo gacanje po snijegu. Snijeg se lijepi za krpelje. Kako je samo moguće jednom nogom podignuti toliko snijega pri svakom koraku!?

Adio Velebitu! Kad zaronim u ovo magleno more nestat će i tvojih vrhova. Eto, odmah je i hladnije. Sad nam predstoji još duga cesta do Gospića. Kako je strma ova stara cesta Marije Terezije! I tu da su išle kočije s ljepoticama praćene brkati konjanicima? Pa ovoj kamenitoj cesti vožnja mora da je bila prilično neudobna. Tko je gradio ove oštре okuke? Naš čovjek lomio je ovu planinu da bi se gospođe mogle voziti iz Like u Primorje.

Prijatelji žure. Možda žele zaboraviti da nisu stigli do Visočice. Vjerojatno su deprimirani polovičnim uspjehom naše ture. Njih je čekalo društvo, možda nečije lijepe oči.

Cestom ne volim ići, ona ubija raspoloženje i otupljuje. Ceste su moji lični neprijatelji, prodiru u moje planine i donose pustošenje, jer cestom dolazi sjekira i s njom neumoljivi drvosječa, pa kamioni i konačno izletnici u niskim cipelama s kravatom i glupim pogledom za nas koji gazimo planinama. Mi planine volimo nedirnute i divlje sa tragovima medvjeda i vuka, srne i lisice. Ah te ceste! Potiskuju nas sve dalje, ti paraziti planine, što uporno sišu životne sokove krša ostavljući ga golim. Ceste, ceste, nisu li to stihovi F. G. Lorče: »Jao, duge li ceste, jao moja hrabra kobilo, nikad neću stići...«

Iz prošlosti Ličke Plješevice

Zanimajući se zadnjih nekoliko godina planinom Plješevimo u Lici, pokušat će ukratko da saberem neke detalje iz minulih vremena, koji se odnose na ovu planinu. Činjenica je, da je rijetko koja od naših planina toliko bogata dogodajima iz plošlosti, kao što je to slučaj sa Plješevicom. Već sam položaj planine na razmeđu naših dviju važnih geografskih cjelina, Panonske nizine na sjeveru i Jadranskog primorja na jugu, uslovio je tradicionalnu prometnu važnost ovog kraja. Dokazi o starosti ovdražnje naseljenosti vidljivi su iz brojnih arheoloških nalaza, od kojih poneki daturaju čak u predistoriju.¹ Za Plješevicu, zajedno sa Kapelom, kiasični zemljopisci spominju ime *Albii* ili *Albanus Mons*.² U srednjem vijeku, vjerojatno već po doseljenju Hrvata, masiv Plješevice dobiva naziv *Gvozd*. Ovo ime susrećemo prvi puta u djelu »Historia salonitana« arhidiakona Tome, a kasnije se sve češće javlja u brojnim historijskim dokumentima 14. i 15. vijeka. Pod kraj 15. vijeka, zbog sve češćih turskih provala i lične nesigurnosti, dobiva ovaj kraj ime *Vražji Vrtal*.³ Ovo ime i latinske nazive *Hortus diavoli*, *Diavoli Mons* (njem. *Teufelsgarten*) nalazimo u kronici Ivana Tomića⁴, u kojoj se gora spominje prilikom opisa bitke na Krbavskom polju. Iste nazive čitamo i u Mrnavičevom životopisu hrvatskog bana Petra Berislavića.⁵ Tu se spominje, da je ban Berislavčić poginuo na dan 20. svibnja 1520. godine iznad tvrđe *Arx Farkassi* (vjerojatno iznad Frkašića) na divljoj planini, koju narod zbog straha naziva *Vražji Vrt* (*nomen ab horridate Hortus diavoli*).

Legendarni Albius, kasniji Gvozd, bio je već u davnoj prošlosti područje znamenitih zbivanja. Tu su se odigrale mnoge krvave drame, među kojima su neke bile odlučujuće u dalnjim zbivanjima. Pod samim Albiusom vojevao je i skrišio obranu Japoda rimske car August. Nekoliko stoljeća kasnije borio se na istom mjestu knez Borna i Ljudevit, zatim kralj Ladislav i mnogi drugi. Preko Gvozda su nadirali Huni, Goti, Franci, Avari, Tatari i Turci. Gvozd se u historiji Hrvata spominje kao središte svih ključnih dogadaja. Pod Gvozdom je stvorena prva hrvatska država, isprva kao banovina, zatim kao kneževina i konačno kao kraljevina. Na Gvozdu se odigrao i onaj sudbonosni boj sa Madžarima, u kojem su Hrvati izgubili posljednjeg kralja domaće krvi, te tako na ovoj gori ustupili svoju slobodu u ruke tuđina.

Od poraza hrvatske vojske na Gvozdu, pa sve do početka turske invazije u ove krajeve, vladao je tu relativno miran život. Drevna Krba, kasnija Udbina, razvila se s vremenom u značajniji svjetovni i duhovni centar jednog dijela Hrvatske. Iz sačuvanih dokumenata zaključujemo, kako je sredovječna krbavska župa od 13. do 15. stoljeća bila dobro naseljena pokrajina u vlasti plemičkih porodica Gusica, Kurjakovića i Karlovića.⁶ Iz toga vremena potječu i značajne stare građevine, kao što su npr. Karlovića Dvori, Mrsinjgrad, Ivangrad, Visućgrad, Frkašić, Oraovac, Prozorac, Galovac, Mišlenovac i drugi. Ruševine spomenutih gradova strše djelomično i danas iz svojih temelja, sjećajući nas na minula doba.

¹ Up. V. Radimsky, Prehistoričke gradine u kotaru bihaćkom, Glasnik Zemaljskog muzeja VI, Sarajevo 1894, str. 697—710.

² W. Siegl, Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie, Leipzig 1902, str. 109—110.

³ V. Klačić, Grada za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku, Vjesnik Hrv. arheol. društva, sv. VII, 2. polovina, Zagreb 1904, str. 134.

⁴ I. Kukuljević, Chronicon breve regni Croatiae od I. Tomića, Arkiv za poviesnicu jugosl. knj. IX, str. 3.

⁵ I. T. Mrnavich, Vita Berislavi Bosniensis, episcopi Vesprimensis, Dalmatiae, Croatiae, Croatiae, Slavoniae, Bosnaeque bani, Venetia 1620; up. M. Mesić, Banovanje Petra Berislavića, Rad J. A. knj. III, 1878, 1.

⁶ Up. R. Lopašić, Spomenici Hrvatske Krajine, knj. I. Od g. 1479 do 1610, Zagreb 1884; V. Klačić, Rodoslovje knezova Krbaških od plemena Gušić, Rad J. A. knj. 134, Zagreb 1898.

Godine 1527. dospješe do Plješevice Turci. Od tada započinje novo razdoblje života za ovaj kraj. Mnoga zla i stradanja srušila su se na jađno domaće stanovništvo, koje je od sada prtegao dvostruki obruč tudinske vlasti. Upravljači iz Cari-grada i Beća krojili su tu sudbinu života i smrti, a granica, koja je dugo godina prolazila grebenom Plješevice, sukobljavala je ponekad rodenu braću. Rezultat ovakovih prilika očitovao se u naglom opadanju broja stanovništva, te je krajem 16. i početkom 17. stoljeća čitav prostor naoko Plješevice posve pust. Ranija žitna polja pokrila je doskora rdava bujad, koja je izmijenila čitav izgled pejzaža.

Za vrijeme turske okupacije Like i Krbave proliveno je na Plješevici dosta krvi. Osobito je bila dramatična 1689. godina. Te su godine Turci bili prisiljeni na odstup pred jačim protivnikom, pa su napustili sve položaje na planini, povukavši se u dolinu Une. S pobjedom Krajišnika, postao je greben Plješevice nova hrvatsko-turska granica, koju domaći ljudi prozvate Kordunom. Zbog sveopćeg povlačenja iz Krbave, Turci su morali napustiti i svoje najjače uporište na Udbini. Karlovački general Herberstein dopustio je udbinskoj posadi, da se bez oružja sa najnužnijom prtljagom, ženama i djecom, povuče preko Plješevice u Bosnu. Ova seoba odvijala se 21. srpnja 1689., kada je sa Udbine krenulo na put oko tisuću turskih vojnika sa ženama i djecom. Za svaku sigurnost pratio je tursku kolonu jaki odred krajiške vojske. Na samom grebenu Plješevice, nedaleko Kuka, zavade se bijesni Turci sa svojom pratinjom i tom zgodom obore jednog krajiškog vojnika. Krajišnici nato zametnu boj i potuku gotovo sve Turke. Samo njih tridesetak uspjelo se bijegom spasiti od sigurne smrti.⁷

Deset godina iza krvoprolića na Kuku, izdao je austrijski car Leopold zapovijed da se na području karlovačkog generalata, duž hrvatsko-turske granice, izgrade građične osmatračnice, koje domaći nazvaše čardacima. Od toga vremena započinje na ličkoj strani Plješevice novi život. Brojni dokumenti omogućuju rekonstrukciju ponovnog naseljavanja Krbave.⁸ Ovdje se prvenstveno nastanjuju čoseljenici iz istočnijih dinarskih područja. To su Vlasi, stočarsko stanovništvo, koje je pred turskom silom bježalo na zapad.⁹ Naseljavanjem ovim žiteljstvom rukovodila je uprava Vojne krajine, dodjeljujući novim doseljenicima zemlju i posjede. Tako su nastajali novi zaseoci, iz kojih su se s vremenom razvila sela, a u povoljnijim uslovima i manja trgovista. Blizina turske granice utjecala je, da su sva podplješevička naselja dobila karakter krajiških vojno-strategijskih uporišta.¹⁰

Karte i planovi Vojne krajine predstavljaju prve pouzdane podatke o izgledu plješevičkih terena. Na njima nalazimo i prvi poznati spomen današnjeg naziva gore.¹¹ Zanimljiv prikaz planine susrećemo na *G lavačevoj*¹² i *C antelli-evoj*¹³ karti Hrvatske, ali još vjerniju situaciju nalazimo na sačuvanom bakrorezu iz 1685. godine, na kojem je prikazan izgon Turaka iz Like i Krbave.¹⁴ Ovo je po svojoj kompoziciji neobična, ali veoma originalno zasnovana karta. Zamišljena je tako, kao da se površje čitave Like i Krbave promatra sa jednog od vrhova Velebita. Predodžba Plješevice izgleda na taj način u vidu široko zahvaćene panorame. Kao glavni „najviši vrh, označena je Gola Plješevica iznad Korenice. Prema jugoistoku, greben Plješevice se snizuje do klanca, koji odgovara položaju Škipine. Južnije od

⁷ R. Horvat, Lika i Krbava. Povijesne slike, crtice i bilješke, knj. II, Zagreb 1941, str. 138.

⁸ Up. R. Lopašić, op. cit. knj. II i III; zatim K. Vaníček, Specialgeschichte der Militärgrenze, Wien 1875.

⁹ V. Skarić, Porijeklo pravoslavnoga naroda u sjeverozapadnoj Bosni. Glasnik Zem. muzeja XXX, Sarajevo 1918, str. 219—226.

¹⁰ F. Bach, Otočaner Regiments-Geschichte, Karlstadt 1853, str. 75.

¹¹ Naziv *M. Plisva* poznat je već na karti *P. Forlani Veronese, La vera fidele descritione di tutto il Constando di Zara et Sebenico, Venetia 1560. Faxim. u R. Almagia, Monumenta Italiae cartographica, Firenze 1929, tab. XXXV 2.*

¹² S. Glavach, Regni Sclavoniae et Croatiae 1673; faxim. izdao M. Vanino. Sarajevo 1937.

¹³ G. Cantelli da Vignola, La Croatia e contea di Zara, Gio Giacomo de Rossi, Roma 1690.

¹⁴ Lika et Corbavia a Come Herbestein Croatiae Cesareo Prefecto bis devastata An. 1685. Roma, Gio Giacomo de Rossi (Drž. arhiv u Zagrebu; sign. A-I-8).

Gola Plješevica (1649 m) sa Male Plješevice

Foto: M. Marković

spomenutog klanca greben planine ponovo se izdiže, i nasuprot Udbine mogu se prepoznati vrhovi Brusnića i Rudog Lisca, između njih usjek Kozje Drage, a pozadi vrh Ozeblina. Teško je prepostaviti slučajnost u vjernosti ove panorame. Po svoj prilici je ovaj bakrorez u vezi sa tadašnjim vojno-regionalnim premjerima, koji su bili namijenjeni u svrhu izrade terenskih situacija duž turske granice.

Od karata Vojne krajine, koje pokazuju napredak u poznavanju plješevičkih terena značajna je i karta Pavla R. Vitezovića.¹⁵ Ovaj naš svestrani naučenjak proputovao je Plješevicu 1699. godine u sastavu jedne pogranične komisije, koja je imala zadatak da na terenu utvrdi graničnu liniju ugovorenu Karlovačkim miron.¹⁶ Tako je izrađena prva mapa, na kojoj je prikaz Plješevice rezultat terenskog i snimackog rada. Vjerojatno je to i prvi rad ove vrste u čitavom sklopu Dinarskih planina. Od putopisaca, Plješevicu je prvi opisao senjski biskup Sebastijan Glavinić.¹⁷ On je 1669. godine,iza oslobođenja Like i Krbave od Turaka, proputovao kroz ove krajeve i tom prilikom opisao planine kroz koje se morao probijati. Kasniji putopisi citiraju također Plješevicu i njezine klance. Kao najčešći prelazi spominju se Škipina, Unjka, Radovica i Kuk.

Među prve poznate posjetioce Gole Plješevice možemo spomenuti krajiške oficire-topografe Božića i Jeneya. Oni su 1776. godine, po nalogu generala Gyalala, radili na premjeravanju »kordunske pruge« u svrhu izrade pregledne karte karlovačkog generalata, koju su kasnije i izradili.¹⁸ Nedugo iza njih podno Plješevice je proputovao znameniti istraživač naše zemlje Baltazar Hacquet. U četvrtoj

¹⁵ Karta ima naslov: »Instrumentum Pacis, Mappa Geographica Croatiae. Partem illam Limites, Osths. Flu. et Tripl. Confinium«. Manuskript u kartografskoj zbirci Drž. arhiva u Zagrebu.

¹⁶ Up. V. Klaić, Život i djela Pavla Rittera Vitezovića, Zagreb 1914, str. 132.

¹⁷ Naslov putopisa glasi »Brevis et compendiosa Licae et Corbaviae 1669« up V. Klaić, 1904 op. cit.

¹⁸ Jeney & Boxić, Aufnahmskarte der Carlstädter Generalats 1791-94. Original u Drž. arhivu u Beču (biv. Kriegsarchiv, sign. B-IX-a 789); up. D. Franjić, Plitvička jezera i njihova okolica, Zagreb 1910, str. 385.

knjizi svoga djela *Oryctographia Carneolica* (str. 28) raspravlja Hacquet o Plješevici, opisujući njegove granice i vrhove. Dalje iznosi svoje poglede, kako zamišljala sotok Plješevice i Velebita. Početak ovih gora, kaže on, seže od juga od Klanca više Zrmanje. Odavde se bila dijele. Jedno bilo brazd u smjeru Velebita, a drugo prema Velikom Poštaku. Na greben Poštaka prisljana se Plessivica i Kupa (valjda Kuk), a na njih gora Kapella, po starom Albius. Ove gore, kaže dalje Hacquet, dijele oduvijek Krbaču i Otočku krajinu od ostale Hrvatske. Na Hacquetovoj karti Hrvatske preveden je naziv vrha Gola Plješevica na njemački, kao Kahlkogel.

Godine 1789. došlo je do ponovnog rata između Austrije i Turske. Noću 11. studenoga iste godine provalilo je oko 30.000 Turaka niz Klokočevicu na položaje, koje je branila otočka kraljička pukovnija. Premda je Turaka bilo petostruko više od Kraljevica, odbije pukovnik Kulnek za tri dana žestokih borbi sve Turke, koji na Plješevici ostavio velike gubitke u ljudstvu i opremi¹⁹. Ovaj poraz platili su Turci (mirom u Svištu) komadom teritorija na istok od Plješevice. Tako se je »kordon« sa grebena planine pomaknuo nešto na istok, prema Bihaću. Granica je od sada išla uz Ličko Petrovo Selo i Zavalje. Kroz to, što je turska granica pomaknuta sa grebena Plješevice, porasla je sigurnost okolnih naselja, a to se brzo odrazilo u pojačanom prometu. Već 1796. godine provaljen je iznova stari napušteni put preko klanca Škipine²⁰. U novonastalim prilikama ovaj je put dobio svoju nekadašnju važnost. Na samom sedlu Škipine izgrađena je vojna stražarnica (Blockhaus), sa stalnom posadom. Tu se počeo odvijati živahan karavanski promet između Like i Bosne. Osim Korenice, koja je ovim prometom dosta napredovala, brz razvoj pokazuje Zavalje. Ovdje je kraljička uprava, uz samu hrvatsko-tursku granicu, dala izgraditi veliku zgradu, koju domaći žitelji prozvaju rašteli²¹. Namjena ove zgrade sastojala se u tome, da se pospješi trgovina između Kraljevica sa bosanskim stanovništvom pod turskom upravom. Trgovina između jedne i druge strane bila je dopuštena samo preko velikih otvora u zidinama raštela. Time su bile sprječene svade i tučnjave, koje su bile česta pojавa kod cjenjanja prilikom pogadanja robe. Oko raštela počele su brzo da niču kraljičke kuće u koje se naseljuju Ličani. Danas su od zavaljskog raštela vidljive samo gole ruševine.

Stabilnost turske granice i s tim u vezi povećana lična sigurnost, privukla je na Plješevicu i prve prirodoslovce. Bili su to mađarski botaničari Paul Kitaibel i Franz Waldstein u društvu sa bečkim slikarom Karлом Schützom. Oni su krenuli iz Korenice 14. lipnja 1802., na vrh Gole Plješevice, koja je upravo u to vrijeme bila u punom cvatu. Oduševljenje putnika bilo je neizmjerno, a botanički nalazi pokazali su se kao prvaklasci. Već iz prvih utisaka ovih prirodoslovaca započeli su vrijedni nalazi²². Bogatstvo i šarolikost flore planine, i to u tolikoj mjeri, bili su u ono doba vanredno botaničko otkriće. Rezultate ove ekskurzije publicirali su Kitaibel i Waldstein u svojem botaničkom veledjelu, koje ima latinski naslov *Descriptiones et icones plantarum riariorum Hungariae (Viennae 1802-12)*. Tu se u drugom svesku temeljito opisuje plješevička flora, uz veoma uspjele slike bilja u boji, koje je slikao Schütz. Ovo danas rijetko djelo je unikat Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, gdje je dospijelo kao dar zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca.

Svega nekoliko godina iza pohoda prvih prirodoslovaca na Plješevicu, ponovo ovaj kraj postaje poprište ratnih događaja. Osobito je bila uzbudljiva 1809. godina. Ove je godine kraljički general Stojčević vojevao u Napoleonovoj Dalmaciji. U času, kada je gotovo sva kraljička vojska bila zauzeta vojnima na jugu, iskoristili su Turci pogodan trenutak, da se na lagan način domognu Like i Krbače. Zato su se nasumice zaletili u plješevičke drage, nadajući se, da će već u prvom naletu prodrijeti do Krbače. Međutim su se grđno prevarili. Ličani, doznavći za namjeru Turaka, stvorili su duž plješevičkih klanaca pravi živi zid. Svenarodnom otporu stao je na čelo starac Teofil Ajduković iz Rmanjskog manastira. Njemu i samoinicijativi naroda treba pripisati u zaslugu, što Turcima nije pošlo za rukom da ostvare svoju zamisao. Tako je još jednom na Plješevici osuđena provala tudina²³.

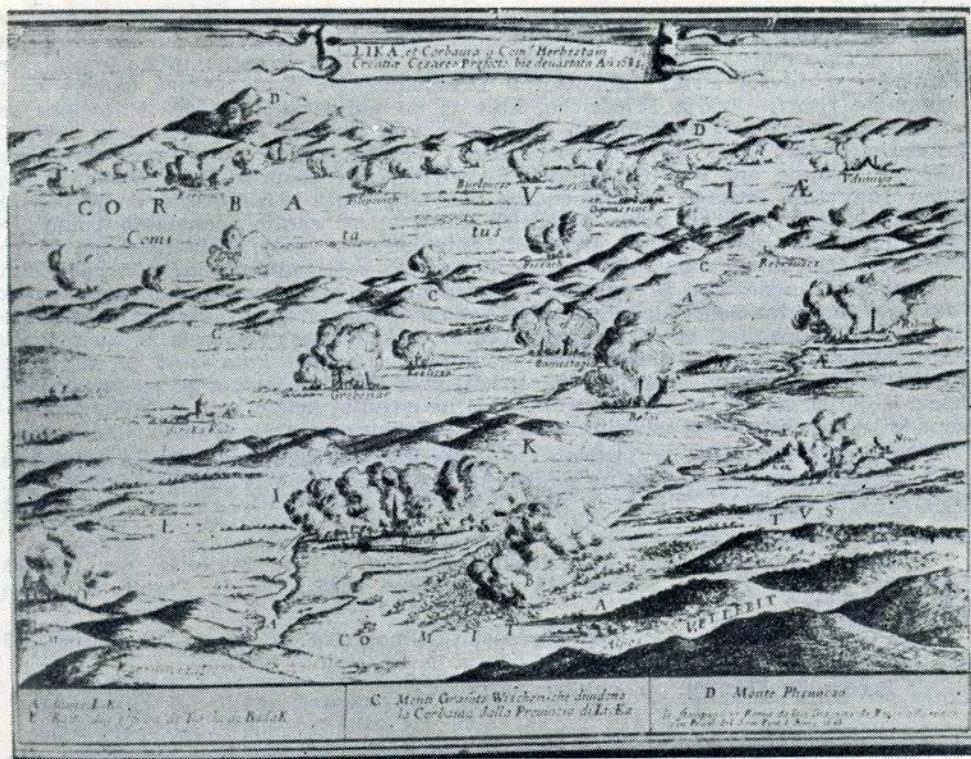
¹⁹ R. Horvat, Lika i Krbača, op. cit. knj. I, str. 55.

²⁰ F. Bach, op. cit. str. 80.

²¹ R. Horvat, Lika i Krbača, op. cit. knj. II, str. 142.

²² P. Kitaibel, Iter croaticum anno 1802 peractum, Verhandlungen der zool-botan. Gesellschaft, Bd. XIII, Wien 1863.

²³ R. Horvat, Lika i Krbača, op. cit. knj. I, str. 123.

Kada je propašću Napoleonske Dalmacije došlo do smirenja u Vojnoj Krajini, nastavljeni su od ranije započeta proučavanja ovih terena. Težište tih izučavanja usredsređuje se sada na prošlost krajiških naselja.³⁴ Pisci ovakovih djela sakupljali su raspoložive statističke podatke o broju žitelja, stambenim i gospodarskim zgradama pojedinih naselja, te o drugim detaljima kao npr. o školama, starinama, napuštenim putovima, arheološkim nalazima itd. Od takovih djela posebno treba istaknuti knjigu karlovačkog školskog nadzornika Franje Julija Frasę³⁵. Ovo djelo ima i danas svoju punu vrijednost, jer sadrži obilan topografsko-statistički materijal za sva krajiška naselja, koja su tada bila nastanjena. Iz Frasove knjige doznajemo, da je do 1765. godine Plješevica pripadala ličkoj krajiškoj pukovniji, a zatim da je pripala pod komandu otočke krajiške pukovnije. Poput ostalih krajiških pukovnija dijelila se ova jedinica u 12 kapetanija, svaka sa sjedištem kapetana. Sjedišta otočkih kapetanija bila su u Brlogu, Bilopolju, Buniću, Korenicu, Kosinju, Lešcu, Otočcu, Pazarištu, Perušiću, Škarama, Sv. Jurju i Vrhovinama. Masiv Plješevice pripadao je pod komandu šeste, koreničke kapetanije. Pod ovu jedinicu spadala su naseljena mjesta Baljevac, Kamenica, Korenica, Petrovo Selo, Trnovac, Željava, Jezera, Krčevine, Priboj, Rudanovac i Vrelo. Sva ova podplješevička naselja brojila su 1834. godine 597 kuća sa 8169 žitelja.

Znamenit uspon na vrh Gole Plješevice izведен je ljeti 1845. Te godine, na 2. lipnja, osvanulo je na vrhu oveće društvo na čelu sa saskim kraljem Friedrich Augustom II. Kralja su prilikom uspona na vrh pratili njegov adutant pu-

³⁴ Up. I. A. Demian, *Statistische Beschreibung der Militärgrenze*, Wien 1806; isti, *Die Illyrische Militär-Provinz, Europäische Annalen Bd. I*, Tübingen 1810; C. B. Hitzinger, *Statistik der Militärgrenze*, Ed. I—III, Wien 1817–23.

³⁵ F. J. Fras, *Vollständige Topographien der Karlstädter Militärgrenze in Kroatien*, Agram 1835.

kovnik Ernst Reichardt, zatim pukovnik i kasniji hrvatski ban Josip Jelačić, nadalje pukovnik Nikola Mastrović, časnici Branković, Crevar i Knežević i oko 200 krajiskih srežana. Opis ove ekskurzije, u obliku dnevnika kralja Friedricha, našao je profesor Franić u bivšoj Kralj biblioteci u Dresdenu²⁶. Uz ovaj rukopis nadene su i originalne risarije kralja Friedricha, koje je on putem skicirac. Na Plješevicu se odnose tri crteža sa oznakama: 1. Plissiwitz von Drešnik am 1-ten Juny 1845; 2. Landschaft vom Vrch der Plissiwitza gegen die Bosnischen Berge am 1-ten Juny 1845; 3. Gruppe auf den Gipfel der Plissiwitza mit unserer Früschtikshütte am 2-ten Juny 1845 Mittags. Iz spomenutog dnevnika može se zaključiti, da je poticaj za pohod na Plješevicu dobio Friedrich čitajući već ranije spomenuto botaničko djelo Kitaibela i Waldsteina. Rezultati botaniziranja kralja Friedricha na Goloj Plješevici izgleda da nisu publicirani, ali su zato naši tadašnji dnevničari zabilježili ovaj pohod kao dogadjaj prvog reda²⁷. Na spomen toga putovanja dao je pukovnik Mastrović na vrhu Gole Plješevice podići spomen-kamen.²⁸ Gornji dio kamena izgleda da je brzo propao, ali su se posljednja četiri retka natpisa sačuvala, te su i danas vidljivi. Nalaze se s lijeve strane na zadnjoj krivini ceste, koja izlazi na vrh Gole Plješevice. Nesporazum kasnijih autora, koji nisu mogli pronaći ovaj spomenik proizlazi iz činjenice, što on nije bio postavljen na najvišoj koti vrha, već nešto sjeverozapadnije, na nešto nižoj uzvisini, ali s koje se otvara pregleđniji vidik.

Putovanja Kitaibela, Waldsteina i saskoga kralja Friedricha Augusta potaknula su i domaće prirodoslovce, da se odluče na obilazak Plješevice. Tako već ljeti 1852. botaniziraju na Goloj Plješevici naši botaničari Josip Schlosser i Ljudevit

²⁶ Naslov dnevnika glasi »Tagebücher der Reisen Sr. Majestät des Königs Friedrich August II von Sachsen in dem Jahren 1845«. Up. D. Franić, Plitvička jezera, str. 315.

²⁷ Up. npr. Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske br. 49 od 18 lipnja 1845 (O putovanju Nj. Vel. kralja saksonskoga po c. kr. Vojnoj Krajini).

²⁸ Prema D. Franiću, op. cit. str. 357.

Slika na str. 24. i 25: Pogled sa Mrsinja na sjeverni dio Plješevice i na Koreničko polje (Foto: M. Marković)

Oštari Mihaljevac 1050 m

1000 m

Tibi Mihaljevac 970 m

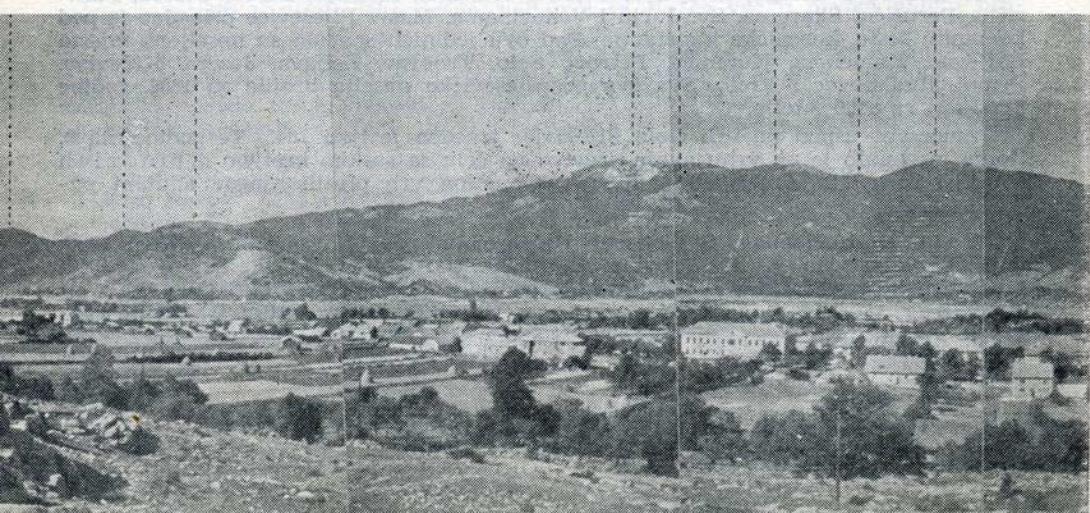
Gola Plješevica 1694 m

Kik 1384 m

Mala Plješevica 1576 m

1459 m

Crni vrh 1563 m

Vukotinović²⁹. Bogatstvo plješevičke flore ponukalo je obojicu botaničara na opsežan rad. Odlučili su „da temeljito istraže planinu, te da prikupe što više florističkog materijala. Zbog toga su i kasnijih godina navraćali ovamo. Njihov naročiti interes za Plješevicu pokazao se s vremenom veoma koristan, jer se florističko bogatstvo planine sve više isticalo kao dominantno kod sastavljanja hrvatske flore. I doista, u njihovom kapitalnom radu *Flora croatica (Zagrabiae 1869)*, gotovo na svakoj stranici, spominje se Plješevica kao nalazište poneke biljke. Na taj način postala je Plješevica naš botanički eldorado i nije nikakvo čudo, da su na nju počeli dolaziti i najglasovitiji strani botaničari kao Zelebor, Borbas, Poscharsky, Boller, Beck, Degen, Günzberger, Hochetlinger, Schiller, Stark i mnogi drugi. Naučni izvještaji ovih botaničara još su više pronijeli glas o zanimljivosti plješevičke flore³⁰.

Do vrijedne ekskurzije na Plješevicu došlo je u jesen 1864. Te je godine zagrebački profesor prirodopisa Fran Erjavec dobio od tadašnje zemaljske vlade novčanu pripomoć u svrhu proučavanja Vojne Krajine. Njemu su se »o svom trošku i o svojoj hrani« pridružili Josip Torbar, kasniji predsjednik Jugoslavenske akademije, te Petar Matković, tada još profesor geografije na zagrebačkoj velikoj realci. Rezultat ove ekskurzije je prva naša zemljopisna radnja o Plješevici³¹. U njoj je J. Torbar na veoma živ način opisao sve teškoće uspona od Pribroja do vrha Gole Plješevice, gdje se planinar mora provlačiti kroz prave nedohode, koje čine još napornijim brojne izvale i velike ponikve. Ali ono, što je naše prirodonosce naročito oduševilo, bio je pogled sa vrha. Dan je bio tako vedar, a obzorje kristalno jasno, da su mogli promatrati i planinske masive udaljene više od 200 kilometara. Panoramu sa vrha opisao je Torbar veoma uspjelo i vjerno, makar skromno napominje »da bi trebao Preradovićeva i Trinski-eva pera, da opiše čarobno milinje pre-

²⁹ J. Schlosser, Reiseflora aus Süd-Croatien, Oesterr. botan. Wochenschrift, Wien 1852, str. 322; Lj. Vukotinović, Geognostisch-botanischer Reisebericht über das Kroatische Küstenland, das Likaner und Otočaner Grenz-Regiment, Zagreb 1852.

³⁰ Pregled botaničkih istraživanja Plješevice donosi opširnije Lj. Rossi, Die Plješevica und ihr Verbindungszug mit dem Velebit in botanischer Hinsicht, Magyar botanikai lapok, Budapest 1913, str. 37.

³¹ J. Torbar, O uzlazu na planine 1. Uzlaz na Klek i Plišivici, Književnik knj. II, sv. 1, Zagreb 1865, str. 127.

Uuskovača 1449 m

Gredoviti vrh 1434 m

Suputov vrh 1400 m

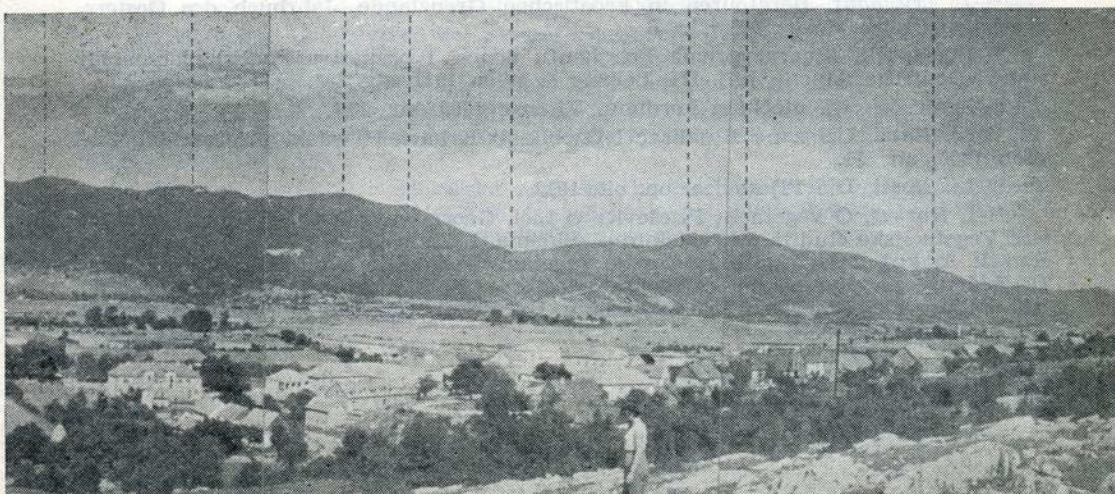
1339 m

Skipina 1212 m

Zestikovac 1576 m

Trovrh 1646 m

1612 m

krasne panorame, koja se ushićenu s ovakova pogleda oku do nedohvatnih daljina otvorila«. Zanesen dalekim razgledom kao i izgledom samoga vrha završio je Torbar svoj opis planine sa zaključkom, da daje prednost plješevičkoj prirodi čak i pred ljetotom Plitvičkih jezera. Treba napomenuti, da je ova konstatacija napisana 1865. godine, dakle skoro deset godina ranije, nego što je u Zagrebu osnovano Hrvatsko planinarsko društvo.

Plješevica je usko povezana i uz događaje, koji su 1874. godine doveli do osnivanja HPD-a. Poznato je, da je Hrvatima inicijativu za osnivanje planinarskog društva dao gradački alpinista profesor Johannes Frisch auf. Ovaj neumorni planinar poduzeo je u rujnu 1874. sa ogulinskim učiteljem Josipom Magdićem veliku ekskurziju kroz planine južne Hrvatske. Tom prilikom uspeo se i na vrh Gole Plješevice. Stupivši na tjemenicu vrha, Frisch auf je zapanjila velebna panorama, koja mu se otvorila na sve strane On, koji je toliko toga video i doživio u Alpama i ostalim evropskim planinama, ostao je, kako kaže njegov suputnik, bez riječi. U putopisu o ovoj ekskurziji Frisch auf je biranim riječima opisao plješevički razgled ističući »da će pogled sa vrha napose oduševiti ljubitelje dolinskih vidika, jer se odavde prostre veći dio Hrvatske, kao na kakvoj karti. Jednako su — napominje Frisch auf — pregledne okoline planine Kapele, Velebita, i bosanski vrhovi, koji su odavde naročito instruktivni³². Usto se Frisch auf neobično dopala divljina i oporost ličkog krša, te skromnost i uslužnost domaćeg stanovništva, koje mu je svuda bilo pri ruci. Riječi pohvale glasovitog putopisca odjeknule su na daleko. Ovakav putopis o Plješevici mnogo je pridonio, da su se čak stranci iz dalekih krajeva Evrope počeli interesirati za naše planine³³. Zbog toga, a na Frisch auf poticaj, dao je već 1892. godine lički veliki župan Bude Budislavljević pod vrhom Plješevice sagraditi planinarsko sklonište³⁴. To je bio jedan od prvih objekata ove vrste u čitavom sklopu Dinarida.

Među zasluzne pionire, koji su godinama obilazili Plješevicu spada svakako i Ljudevit Rossi. On je jedan od naših prvih planinara, koji se odlučio da zade u unutrašnjost Plješevice. Na jednoj od svojih ekskurzija kroz plješevičke terene (1896. god.) izveo je i uspon na Ozeblin, najviši vrh u čitavom masivu Plješevice, koji ranije planinari nisu posjećivali³⁵. Rossijeve su ekskurzije duž čitave planine donijele dosta novosti. Sakupio je oko 1500 vrsta bilja i na taj način pružio nauci sistematsku sliku florističkog sastava planine³⁶. Na taj način je Rossijevom zaslugom omogućeno, da se upravo na Plješevici započe sa modernim biljno-sociološkim istraživanjima naših planina. Ova istraživanja otpočeo je naš poznati botaničar Ivo Horvat³⁷. Proučavajući vegetacijske odnose na Plješevici uočio je Horvat mnoge zakonitosti. Tako je u vertikalnom smislu zapazio jasno diferenciranje vegetacijskih pojaseva, koji uglavnom proizlaze kao rezultat raznolikih klimatskih, reljefnih i društvenih utjecaja. Osim toga su se pokazale i druge zanimljivosti. Primjećeno je, da na Plješevici uspijeva znatan broj biljaka, koje su inače u našim krajevima rijetke. Kao naročito značajne, primjećene su vrste, koje predstavljaju relikte naše tercijарне flore. Tako npr. vrsta *Lathyrus alpestris* dolazi jedino na Goloj Plješevici i nigdje više kod nas, dok njezini najbliži srodnici uspijevaju istom u Sibiriji. Znatan broj alpinskih vrsta, protumačen je izuzetnim ekološkim prilikama, koje su nekoć vladale, a osjećaju se još i danas. Za prosudivanje općih osobina plješevičke

³² J. Frisch auf, Bergtouren in kroatischen Grenzlande, Jahrbuch des Oesterr. Touristen-Clubs, Wien 1875, str. 6.

³³ Plješevički itinerar prema Frisch aufu donosi i poznati njemački planinarski vodič »Deutsche Alpen«, knj. III, Leipzig & Wien 1911, str. 384.

³⁴ I. Devčić, Na otočkom kordunu, Vjenac 1895, str. 156.

³⁵ Lj. Rossi, Uzlaz na Rudilisac i Ozeblin u Krbavi, Hrvatski planinar III, Zagreb 1900, str. 11.

³⁶ Lj. Rossi, Die Plješevica, op. cit. 1913.

³⁷ I. Horvat, O vegetaciji Plješevice u Lici, Georg. vestnik sv. I, Ljubljana 1925; isti, Vegetacijske studije o hrvatskim planinama. I. Zadruge na planinskim goletima, Rad J. A. knj. 238, Zagreb 1930; isti, Vegetacijske studije o hrvatskim planinama. II. Zadruge na planinskim stijenama i točilima, Rad J. A. knj. 241, Zagreb 1931; isti, Biljnosociološka istraživanja šuma u Hrvatskoj, Glasnik za šumarske pokuse sv. VI, Zagreb 1939.

vegetacije bitno je uočiti i njezin geografski položaj. Smještaj planine na najužem dodiru Alpida i Dinarida uslovio je, da se upravo na ovom »uskom grlu« zbijaju i prenose florne karakteristike Alpa od sjeverozapada na jugoistok. U tome pogledu pokazala se je Plješevica kao naše veoma značajno biljno-geografsko područje.

Oblik, građa i sastav plješevičkih stijena privukli su na planinu i svoje istraživače. Tako već u našem najstarijem zemljopisnom udžbeniku čitamo kod opisa Plješevice, »da je glavice njezine kao potergane klisure strašno i pogledati, da je čitava planina puna klisura, a spada među najviše hrvatske gore«³⁸. Petrografske i stratigrafske osobine tih stijena prvi je raspravio Vukotinović³⁹, a zatim Stoliczka⁴⁰, Hauer⁴¹ i Tietze⁴². Kasnije geološka proučavanja Kocha⁴³, Cubrilovića⁴⁴ i mladih istraživača dala su posve određene i precizne rezultate. Pa iako danas na Plješevici ima još dosta neobjašnjениh pojava i detalja, napose u geografskom pogledu, ipak je dosta toga već utvrđeno. Tako je npr. utvrđena geotektonska struktura planine, te objašnjen razvoj njezinog reljefa do današnjeg stanja. Osnovno u tome je, da su glavni reljefni oblici (vrhovi, grebeni, uvale, drage) prediscponirani tektonikom, a zatim diferenciranim procesima rastrošbe (prvenstveno fluviokraškim procesom, korozijom, mehaničkim trošenjem i erozijom vjetra) svedeni na današnje forme. Na sličan način su izmodelirani i manji oblici u reljefu kao zarvni, stjenjaci, ponikve, škrpe, kamenice i drugi. Pokazalo se, da ni kraški reljef Plješevice nije svuda isti. Izrazitiji je tamo, gdje na površinu izbijaju čistije i kompaktnije vapnenačke stijene. Idealan primjer takvog terena predstavlja masiv Gole Plješevice. Sticajem okolnosti na malom prostoru ovog vrha isprepliće se niz značajnih osebujnosti geomorfološke, geološke, klimatske, vegetacijske i šumarsko-gospodarske prirode, s vanrednim ljepotama prirodne scenarije. To je samo mali isječak iz dosadašnjih zapažanja geografske stvarnosti planine.

No, bilo bi krivo, da u Plješevici promatramo samo krutu stvarnost njezine prirode. Osobito je planinarska književnost pokazala, da planina pruža dovoljno sadržaja i za estetska osjećanja. Tamne i guste plješevičke prašume sa svojim gorostasnim stablima opisivane su kao tajanstveni svijet velebnog mira. Skladno oblikovanim stjenjaci na Goloj Plješevici, također su bili povod svakovrsnih razmišljanja. Njihovi oblici i konture zanosili su brojne motrioce iz realnosti u carstvo priča i snova. Ljepota jedne Klanjalice, ili Samograda, Kule, Kuka itd. graniči gotovo sa ljepotom umjetničke skulpture. A koliko je tek bilo uzbudljivih epizoda, kada su umorni i sustali planinari ugledali one beskrajno šarene i mirisave plohe plješevičke cvjetane. Tu je doista moralno uzdrhtati svačije srce.

Danas se lice Plješevice mijenja. Od nekada tajanstvenog »Vražnjeg Vrtla«, kraja u čijim je skrovitima nalazila zaklon tek divlja zvjerad, nema više niti traga. Čovjek je svuda zagospodario planinom. Prolazeći današnjom Plješevicom čuju se iz njezinih uvala veseli glasovi. Planinom jeće eksplozije, lomi se stijene, grade se nove ceste, krči se stoljetna šuma. Neće dugo potrajati, da postanemo svjedoci značajnog fakta današnjice: brzog razvoja ovog našeg donedavno malo vrijednog kraja.

³⁸ D. Seljan, Zemljopis pokrajina ilirske, Zagreb 1843, str. 110.

³⁹ Lj. Vukotinović, Das Lika und Krbava Thal in Militär-Kroatien, Sitzungsberichte der k. Akad. des Wissenschaft, matem.-naturwiss. Classe. Bd. XXV, Heft 2, Wien 1857, str. 523.

⁴⁰ F. Stoliczka, Über die geologischen Verhältnisse des Bezirkes des Oguliner und der südlichen Compagnien des Sluiner Regiments, Jahrbuch der k. k. geol. R. A. Bd. XII, Wien 1862, str. 526.

⁴¹ F. Hauer, Geologische Karte, Blatt X, Dalmatien, Wien 1868.

⁴² E. Tietze, Geologische Darstellung der Gegend zwischen Carlstadt in Croation und den nördlichen Theil des Canals der Morlaca, Jahrbuch der k. k. geol. R. A. Bd. XXIII, Wien 1873, str. 27.

⁴³ F. Koch, Izvještaj o geološkim odnosima u opsegu lista Plitvice, Vijesti geol. povjerenstva sv. 1, Zagreb 1916; isti, Tumač geološkoj karti Plitvice 1:75.000, Povjerenstvo izd. Geol. instituta kr. Jugoslavije, Beograd 1933.

⁴⁴ V. Cubrilović, Geološke beleške o Koreničkom i Bilom polju u Lici, Vesnik Geol. instituta kr. Jugoslavije, knj. II, Beograd 1933; isti, Prilog geologiji okoline Bihaća, ibid. knj. IV, Beograd 1935; isti, Prilog geologiji Like, ibid. knj. VIII, Beograd 1940.

O imenu Mosora

Njemački putopisac I. G. Kohl iznio je u svojoj knjizi (*Reise nach Istrien, Dalmatien und Montenegro*, Dresden 1851, knj. II, 168), mišljenje, da je Mosor, zbog svog navodnog obilovanja zlatnom rudom, već u davnoj prošlosti dobio ime *Mons Aureus* (Zlatno Brdo). Ovo mišljenje protumačio je suzvručnošću imena Mosor, koje se iz latinskog *Mons auri*, preko franc. *Mons d'or* pretopilo u *Mons-or* i današnje *Mosor*. Međutim, prirodna stvarnost planine isključuje ovakove pretpostavke. Da u masivu Mosora nema niti traga zlata utvrđio je već geolog Kerner (*Geolog. Beschr. der Mosor pl.* Wien 1904).

Na antičko ime *Masarum* za Mosor, upozorio je prvi K. Jireček (Romanen I, 1901, 62). Kasnije je P. Skok (Studije, GZM XXXII, 1920, 32) pisao, da je *Masarum* ilirski toponim. Upoređujući dočetke sličnih toponima, za koje je utvrđio da su ilirski, Skokova se pretpostavka pokazala kao opravданa. Stanovitu teškoću za sigurnije analize pretstavlja ipak činjenica, što se stari nazivi za goru javljaju relativno kasno. Tako na Tabuli Peutingerianu i Ptolomejevim kartama nema spomena o gori. Ime *Masarum* javlja se istom u životopisu solinskih mučenika, zatim kod Ravenjanina (postaja Unione id est *Musaro*, 1860, 209). Prema posljednjem može se pretpostaviti, da se je tako u vrijeme opadanja rimske moći, zvalo jedno prigorsko naselje.

Siguran dokaz, da se pod nazivom servorum de *Masaro* podrazumijevao današnji Mosor, nalazimo istom godine 852 u darovnici kneza Trpimira, kojom je priznato pravo splitskom nadbiskupu Petru vlasništvo posjeda u mosorskem podgorju (Rački: Doc. hist. croat. 4). U darovnici kralja Zvonimira godine 1080 stoji: *Suinimir rex dederat Strezi avunculo suo totas terras, que erant in Massaro* (Rački: Doc. hist. croat. 132). *Montes Massari* spominje se nadalje u dokumentu iz 1078 (Rački: Doc 114), 1185 (Smičiklas: Codex diplom. II, 193: *totum Mazarum*, kao župa splitske biskupije), 1207 (Smičiklas: Codex dipl. III. 70: *lotum Mazarum*), 1390 (Ljubić: Monumenta spect. IV, 281, 283: *a monte Massaro*), te u Historia Salonitana arhiđakona Tome.

Na starijim kartama Dalmacije gora je zabilježena već 1689, kao *Monte Mossore* (Vignola: Drž. arhiv Zgb, sign. A-II-23). Znači, da je glasovni preobražaj a > o *Masaro — Mosor* izведен tokom 15 i 16 vijeka. U kasnijim dokumentima (17 i 18 stoljeće) više se nigdje ne spominje *Masarum* ili *Masaro*, već se isključivo piše Mosor, ili latinizirano Mossore. Sudeći po tome, neće biti klasični naziv gore *Mons Aureus* — kako se to često citira — niti je taj naziv nastao onako, kako to iznosi Kohl. Iz citiranih vreda proizlazi, da je najstarije poznato ime za Mosor bilo *Masarum*, te se kao takovo u osnovi sačuvalo sve do današnjice. Transkripcija *Masarum* > *Mons Aureus* nastala je svakako kasnije. Vjerojatno odgovara »prevodenju«, kao npr. kod Tome za *Gvozd = Alpes Ferrae*. Zanimljivo je pitanje, što zapravo znači riječ *Masarum*. Ako je tačna Skokova pretpostavka, da je ova riječ u ilirskom jeziku označavala specifičan oblik istaknute i izolirane gore, onda se ovo značenje sačuvalo i u današnjem nazivu. Ipak je to zasad samo pretpostavka, i dalje od nje nije još moguće bilo što utvrditi.

Miroslav Pleško,

AO PD »Risnjak«, Zagreb

Moja prva „šestica“

Za Klek kažu da je vježbalište alpinista. Možda nekima izgleda čudno, ali na tom vježbalištu ima dva penjačka smjera koji su ocijenjeni najvišom ocjenom. To su »Žoharov stup« i »Brankov smjer«. Kao alpinista-pripravnik imao sam veliku želju da osjetim najteži stepen alpinizma. Partnera nisam trebao dugo tražiti. Bio je to Ballon, partner u većini mojih penjačkih uspona. I on je odavno gajio želju da pokuša kao prvi u navezu proći »Žoharov stup«.

U Ogulin smo došli predveče. Natovarili smo se našim naprtnjačama i krenuli prema gromadi kamena koju su ljudi nazvali Klekom. Bio je već mrak kad smo se našli pred planinarskim domom. Na brzinu smo razapeli šator i pripremili ležaj. Večera je bila vrlo kratka i ubrzo smo zaspali usprkos tvrdom ležaju i hladnoći.

Budim se od hladnoće. Sat pokazuje 3,30. Budim Ballona, kojem takodjer nije baš vruće. Palimo svijeću i na njenom se plamenu pokušavamo zagrijati. Ballon me bezuspješno pokušava uvjeriti da je u šatoru toplije. Doručak je ubrzo spremljen. Jedem koliko god mogu, iako nisam gladan. Uzimamo penjački materijal i krećemo dobro poznatim putem prema stijeni. U 4 i po sati smo pred ulazom u »Žoharov stup«. Odmatamo naša dva »perlonca« koji su isti, kao blizanci. Navezujemo se s njima. Pri dodiru sa stijenom nestaje uzbuđenja, koje mi je sputavalo kretanje. Stijena je još hladna, a to najviše osjećaju prsti na rukama. Prvu dužinu užeta idem kao prvi.

Ubrzo smo obojica na osiguravalištu. Sada ide Ballon prvi. Nestaje iznad mene i doskora čujem samo njegovo kladivo. Uže mi prolazi kroz ruke u

pravilnim vremenskim razmacima, i on kao da nema teškoća u napredovanju. Postaje mi hladno na osiguravalištu i jedva dočekam njegov poziv: »Puštaj osiguranje!« i »Penji!« Ugrijavam se, izbjajući klinove. Moja dva stremena su mi ovdje glavni pomagači. Posve ugrijan stižem do Ballona. Mijenjamo uloge i on ide dalje. Nižu se uobičajene kretnje, povici i odgovori.

Na jednoj priječnici moram ostaviti jedan klin. Koliko god se izvjesim na stremenu, ne mogu ga pošteno udariti. Trebalo bi zabiti još jedan klin i onda bi se onaj mogao dohvati; ali je to veliki gubitak vremena i zato ga ostavljam.

Dolazim do Ballona i opet preuzimam osiguranje, a on kreće dalje plitkim, kosim žlijebom. Nije prošao ni tri metra, kad osjetim kako su užeta zapela. Sva moja nastojanja da ih oslobođim ostaju bezuspješna. Nema druge nego spuštati se do mjesta gdje su zapela. Ballon se također vraća i osigurava me. Još sam uvijek prekratak sa svoja dva stremena. Ballon mi dodaje još svoj stremen i njega pomoću karabinera spajam sa svoja dva. Stijena je prevjesna i glatka. Vidim da su se užeta zaplela o suhu klekadinu.

Previše sam udesno od drveta i još uvijek prekratak, a i stijena me baca van. Pomoću užeta se privlačim stijeni i pokušavam pronaći neki oprimak za koji bi se držao. Pošto ga ne nalazim, puštam se, jer nemam više snage u ruci. Sjedim na stremenu i razmišljam kako da se oslobođim tog nesretnog drveta. Odmoren, pokušavam isti manevr još jednom i napokon uspijeva mi da oslobođim jedno, a ubrzo zatim i drugo uže. Penjem se do Ballona i preuzimam njegovo osiguranje. On sigurnim pokretima ide dalje. Ispod nas ostaje sve više metara praznine.

Prelazimo dio stijene, gladak i bez dobrih oprimaka. Osjećam to zbog dužih zastoja užeta. »Penji! viče Ballon. Krećem za užetom, vadeći usput klinove koji stvarno slabo drže. Još tri metra i nalazim se pokraj Ballona. On iz svog tobolca vadi dvije gnjecave grude bijedo žute boje i tek pogledom iz bliza prepoznajem da su to jednom bile jabuke. Ubrzo im više nema traga.

Sjedimo i promatramo okolinu. Prekrasan pogled pruža se prema Ogušinu i na suncem obasjane zelene brežuljke. Pravo ljetno podne ispunjeno sunčanom vrelinom i uspavljujućim zujanjem insekata. Sretan sam. Sretan što sam tu i što ćemo uspjeti. Sretan sam u stijeni koja nam zadaje toliko poteškoća, ali pruža još više zadovoljstva.

Krećemo dalje. Pred nama su možda još tri dužine užeta. Više ne nalazimo na veće teškoće. Posljednje metre penjemo puni oduševljenja. Osjećam da je izlaz blizu. Konačno dolazi Ballonov povik: »Vani sam!« Ovu posljednju dužinu brzo prelazim, jer nema ni jednog klina. Izlazim na suncem obasjani vrh. Pružamo si ruke. Stisak ruke, sjaj u očima i — šutnja. Ležeći na travi promatram oblake koji klize iznad nas. Kako je lijepo umoran i zadovoljan ležati u travi.

Žđ i glad nas podsjećaju na silazak. Silazimo natovareni užetima, klinovima i karabinerima. Sudeći po Ballonu vjerojatno i ja izgledam neobično. Silazeći planiramo naš ručak-večeru. Iza nas ostaje stijena Kleka spremna da nas uvijek primi, da nam pruži uzbuđenja i zadovoljstva kad god ih zaželimo i potražimo.

Josip Torbar

Uzlaz na Klek

Godine 1865. izšao je u zagrebačkom časopisu »Književnik« (II godina, str. 121) članak »Uzlaz na Klek i Plješivicu«. Bio je to prvi opis uspona na Klek na hrvatskom jeziku. Značajno je da je taj uspon izvršen desetak godina prije osnutka »Hrvatskog planinarskog društva«, što dokazuje da je planinarskog djelovanja bilo i prije pojave organiziranog planinarstva, čija nam je 90-godišnjica upravo na pragu.

Autor članka, Josip Torbar (1824—1900), bio je istaknuti naučni radnik, prvi predsjed-

nik »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti« i kasnije jedan od prvih članova »Hrvatskog planinarskog društva«. Njegov članak pionirskog je značaja. U svoje vrijeme pobudio je veliku pažnju pa je kasnije preštampan i u Klaićevom »Prirodnom zemljopisu Hrvatske« (Matica Hrvatska, Zagreb 1878).

Ovdje donosimo onaj dio članka, u kojem je opisan uspon na Klek. Tekst je priлагoden današnjem pravopisu i književnom jeziku, da bi čitaocima bio pristupačniji.

Nema jamačno brda ni planine u Hrvatskoj, a možda ni u cijeloj trojednoj kraljevini, o kojoj bi se u puku više bajalo i pripovijedalo, nego što se pripovijeda o Kleku. U svojoj bezazlenoj lakovjernosti pripovijeda si narod, kako tamо dolaze sa sviju strana čarobnice na skupštine, a poslije skupštine plešu kolo. Dapače, ista Kranjska šalje tamо četu svojih jašmetala. Drugi opet, otresavši se ovakvih bajka, kojima si priprosti puk oslađuje rad i začinja razgovore, pripovijedaju kao nedvojbeni pojav, kako se od nebrojenih rojeva pčela, kojima Klek služi za košnicu, stijenom cijedi med. Kad bi se kao dijete kojom zgodom zaputio ispod Kleka, bio bih ga i sam prekrstiv se pozdravio sa: »Daleko ti kuća!«. Nu u sadanjoj svojoj dobi poželim tim većma da se s njim upoznam, što sam za mlada toliko čuo o njemu pripovijediti. Godine 1865. desila mi se zgoda, te mi se želja ispunila.

Dne 23. kolovoza prispjeh u Ogulin, ali ne mogoh odmah na Klek, jer su se tome do tri dana protivili sad vjetrovi, sad tmasta naoblaka, sad opet dažd.

Motreći Klek u vrijeme čista nu vlažna uzduha izdaleka, npr. sa Dveraca u Zagrebu, pričinja nam se kano neki gorostas gole glave, koji stoji na straži uz svoje susjede: dugokosu Kapelu i Bjelolasicu. Kad mu se čovjek primakne do Ogulina izgubi mnogo od one veličanstvenosti kojom djeluje na čovjeka izdaleka. Ipak, primaknuvši mu se ovako blizu, ne može čovjek odoljeti nagonu, koji ga vuče na njegovo plješivo sljeme.

Dne 26. kolovoza iza dosta obilnog dažda počelo se vedriti. Ja se dakle u društvu ogulinskog župnika g. Kostrenića, koji me bio kod sebe nastanio

uputih do potpukovnika D., da ga umolim za vješte vodiče. Potpukovnik me uvjeravaše, da je užlaz na Klek umah iza dažda skopčan za pogibelju života. Ali ostavši ja kod svoje nakane, da će primaknuvši se ovako blizu Kleku svakako pokušati sreću, išao je ovaj vrli gospodin sam osobno dijeliti naradbe, da mi se sutradan za urečeni sat stave na volju vodići.

Dne 27. kolovoza u osam sati krenuh na kolima iz Ogulina do Turković-sela, koje leži na podnožju Kleka. Odovud, otpravivši kola natrag, povjerih se svojim nogama i svojoj snazi.

Ima dva puta na Klek, jedan od jugozapadne, a drugi od sjeveroistočne strane. Onaj je, kako kažu, mnogo laglji. No budući da bi do jugozapadnog ishodišta imao obilaziti tri sata iz Ogulina, odabrah ovaj drugi put preko Turković-sela. Odovud krenuh u pola deset sati. Kao što je obično kod planina, tako se i ovdje kosina tek malo po malo dizala. Penjući se poldruži sat doprijeh do strmine gdje su i ruke imale češće priteći u pomoć nogama. Primaknuv se vrhuncu do kakovih 350 metara, bijaše mi napeti svu snagu, da svladam zapreke, što su mi stojale na putu. Ovdje je već tlo pokrito koturinjem, što se raskoturalo ispod stijene, otkinuvši se od kamenitog vrhunca. Kad si stupio na ove koturine, kliznu ti ispod noge, pa izgubivši ravnotežje, razmahneš rukom, da se za što uhvatiš. Ne našav ništa do zraka, sljubiš se sa zemljom, koja te posu granjem i krševinom. Iza dva i po sata mučnoga hoda, penjanja i klizanja, napredovanja i natragovanja sjedoh si ja upravo o podne na vrhunac Podkleka, odkud na vrh velikog Klela ima jedva 5—7 metara penjanja. Odmoriv se ovdje popeh se jošte i za ono nekoliko metara na Klek i postavih tlakomjer.

Sjedeći na vrhuncu Kleka nisam niti ovdje našao veličanstva, koje sam si obećavao iz Zagreba ili okićke Plješivice. Ne zato što bi ova gorostasna stijena izgubila što od svoga uznesitoga lica, već možda stoga, što se čovjeku, nakon svladavanja zapreka koje si je predstavljao neoborivim, čini; da je nakon prekoračenih zapreka sam predmet mnogo manji i slabiji, nego što i zbilja jest.

Ovdje mi pada na um sličnost ovog fizičkog Kleka sa mnogim duševnim. Spremajući se na pothvat skopčan s teškoćama, prihvaćamo se posla bojeći se silnih zapreka što nam ih valja svaliti. A kad vidimo kako je tih gorostasnih zapreka nestalo pod snagom naše volje, čudimo se sami sebi, kako smo mogli oklijevati s pothvatom. Kad se čovjek misli latiti posla, ne treba brojiti zapreke. Odvažnost i postojanost svladat će ih, ma bile i još veće.

Klek je, rekao bih, potencirani izraz kraške formacije, koja se više manje proteže cijelom našom južnom visočinom. Na sjeverozapadnoj strani strše dvije ovelike stijene, tzv. Mali Klek. Od njega se vuče uzak greben obrastao kržljavim grmljem, Podklek, a ovaj prema jugoistočnoj strani sastavlja sa stijenom, višom 5—7 metara, prema jugoistočnoj strani golom, visokom do 56 metara, zbog koje Veliki Klek i dobiva izdaleka ono divno lice. Ova stijena završava ravnim površjem, širokim do 14 kvadratnih metara, obraslim gustom podugačkom travom.

Prema sjeveru i istoku otvara se prekrasan vidik, ograničen onamo Gnjancima i Samoborskom gorom, dočim se ovamo u nepreglednoj ravnini gubi između zagrebačkih i bosanskih gora. Prema jugoistoku diže se visoka Plješivica, a daleko iza nje bosanske planine. Pogled je tjesno ograničen s južne i zapadne strane, ondje Malom Kapelom, a ovdje Bjelolasicom.

Neobičnu obliku Kleka, koji svojim golim rtom nadvisuje sve obližnje glavice kano osamljen od drugih gora, ima se pripisati njegova pretjerana visina, o kojoj se pripovijeda među ljudima i u učenijim djelima. Ja sam imao zemljovid ogulinskog okoliša, izrađen po službenom nalogu, gdje je Klek označen sa 4.700 bečkih stopa, no usporediv sa drugim glavicama poznate visine, a poimence s Plješivicom, pomislio bi čovjek da je ova visina uzeta samo na oko. Moja barometrička mjera, uvezši Zagreb za osnovu, pokazala mi je relativnu visinu Klekove glavice 1.072 m, a absolutnu 1.183 m ili 3.744 bečkih stopa.

Ona godišnja doba kad se popeh na Klek, ne idu u prilog botaničaru, jer je bilje, osobito na krševitim mjestima kao što je Klek, u to doba već ovcalo a s veće česti već se i osušilo. No budući da je minula godina bila više vlažna nego suha, bio bih ipak sa sobom ponio podobar ubranak flore, da me nije iznebušila nevolja, pred kojom čovjek na visokim planinama ima biti na oprezu, osobito na osamljenima poput Kleka.

Kad sam, složivši svoje aparate i okrijepivši se, počeo kupiti bilje, zamrači se nebo od Generalskog Stola, te se okreće sa cijelom svojom crnom i bučnom pratinjom prema Kleku. Ne preosta mi drugo nego čim prije silaziti, prikupiv na brzu ruku ono malo ubrana bilja, među kojima bijaše: *Digitalis media*, *Dig. gradifl.*, *Astrantia maior*, *Circisium erisithales*, *Geranium sylvaticum*, *Scrofularia nodosa* itd.

Silaz s Kleka nije dakako bio onako mučan kao uzlaz. Već blizu na podnožju uhvati me kiša, nu samo na kratak čas, jer ostaviv mene, savi se za duže vremena oko Klekove glavice. U pola šest sati prispjeh pješice u Ogulin k svojem vrijednom kućedomaćinu.

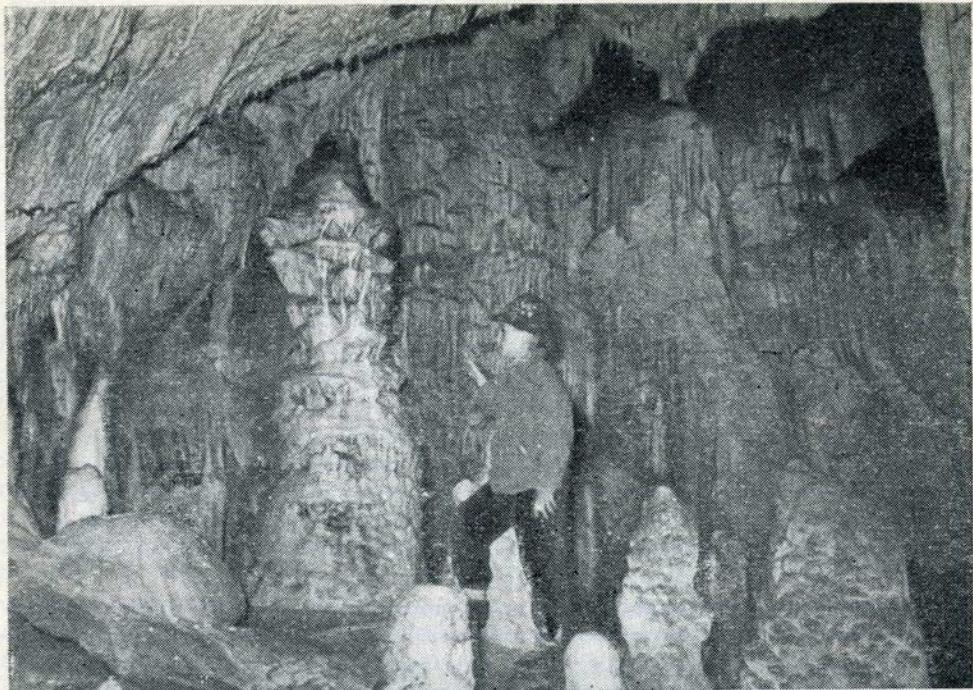
Uzlazeći na Klek i boraveći na njegovu vrhuncu nisam zamijetio nikakvih osobitih pojava, kao što se opažaju na neobično visokim brdima, osim umornosti, kojoj je uz mehanički napor tjelesnog gibanja pridonio takoder tlak sve tanjeg zraka. Nu osobitih pojava na Kleku nisam ni očekivao, jer se za to hoće mnogo većih visina. Jedini pojav što ga zamijetih bijaše slabiji zvuk, jer pištanj, opalivši ga nekoliko puta, nije onako žestoko prasnuo kao u nizinama.

Zastava prirode

Džavid Miralem, Sarajevo

Spilja Banja Stijena

Okolina Sarajeva neosporno spada među predjele, koji neobično obiluju prirodnim ljepotama. Jedna od prirodnih rijetkosti koju čovjek tu može vidjeti i doživjeti jeste pećina Banja Stijena. Širokoj javnosti je vrlo slabo poznata i planinari i turisti je rijetko posjećuju, iako se nalazi u neposrednoj blizini Sarajeva na pruzi Sarajevo-Višegrad. Izlet se može izvesti lako u jednom danu, npr. jutarnjim vlakom do stanice Banja Stijena nedaleko Prače.

Spilja Banja Stijena

Foto: F. Pecar

Pećina se nalazi oko jedan kilometar prije stanice u pravcu Sarajeva u dubokom kanjonu rijeke Prače na visini od 40–50 metara iznad rijeke. Put do pećine prelazi kanjon na najužem mjestu te vodi uskom stazom uzbrdo. Od ulaza vodi hodnik dug oko 30 metara do stepenica zaštićenih željeznom ogradom. Niz stepenice silazi se u veliku dvoranu sa stalaktitima i stalagmitima. Dvorana je široka 15 a duga 30 metara. Iz dvorane se nastavlja puteljak koji nas vodi u drugu dvoranu još bogatiju ukrasima. U njoj se nalaze i mala jezerca. Zatim se redaju daljnje dvorane, vezane uskim hodnicima, usponima i silazima. U dvoranama je ugodan i svjež zrak. Prolazeći iz dvorane u dvoranu čini nam se jedna ljepša od druge.

Velika je šteta što se pećina Banja Stijena ne posjećuje. Pristup do njenog ulaza trebalo bi urediti, kako bi se od stanice moglo prići bez teškoča. Uređenje ove pećine i njena popularizacija urođila bi češćim posjećivanjem ovoga kraja, u kojem bi našli zadovoljstva ne samo speleolozi, već i planinari, ribolovci i kupači. Planinari na planinskoj visoravni iznad spilje, ribolovci u lovnu na pastrve, a kupači u svježoj vodi rijeke Prače.

Planinari iz PD »Romanija« u Sarajevu pregledali su pećinu, izvršili u njoj niz snimanja. Fotografije su izradene kao razglednice da bi putem raspačavanja pridonijele poznавanje te pećine. Kao prvi korak trebalo bi prići izgradnji visećeg mosta na prijelazu preko Prače, trasiranju puteljka i postavljanja vrata na ulazu u pećinu. Ključ od ulaza najbolje bi bilo povjeriti nekom službeniku željezničke stanice Banja Stijena. Pećinu bi zbog njenih ljepota i bogatog spiljskog nakita trebalo svakako staviti pod zaštitu, jer je primijećeno njeno oštećivanje, pa čak i kopanje u većim razmjerima.

Hermann Buhl i Nanga Parbat

U rubrici pod naslovom »Na vrhovima svijeta« »Naše planine« će objavljivati biografije velikih alpinista, koji su ušli u red alpinističkih besmrtnika. Te biografije ujedno su i sastavni dio povijesti pojedinih planina. Jer gotovo sva velika imena svjetskog alpinizma vezana su uz osvajanje nekog planinskog vrha ili stijene.

U alpinizmu ne postoje rekordi, mjerilo vrijednosti su izvršeni usponi. Govoriti o tome tko je bio ili jest vrsniji

alpinista, vrlo je teško. Naročito danas, kad postoji najmanje pedesetak alpinista potpuno izjednačenih i sposobnih i za najteže uspone. Ali kao što u svakom ljudskom djelovanju postoji domet, tako on postoji i u alpinizmu. Kao takav danas se uzima osvajanje Nanga Parbata (8125 m) u Himalajama.

Prvi napis iz ove rubrike posvećen je upravo osvajaču Nanga Parbata, Hermannu Buhlju, jednom od najvećih alpinista svih vremena.

Poznati francuski planinarski ideolog i alpinista, jedan od urednika časopisa »La Montagne«, Albin de Chatellus, rekao je jednom: »Stjecaj okolnosti, koji je Hermanna Buhla natjerao iznad 8.100 metara, na neosvojeni vrh takove visine, neće se više ponoviti. Jer nitko ne bi mogao ponoviti i izvesti tako velik broj solo uspona i postići karijeru takovog planinara i alpiniste.«

Herman Buhl je pisao kao što je i živio. Ali pored njegove prirodne nadarenosti kao alpiniste, imao je i dar da piše jednostavno i lako. Svojom poznatom knjigom »Ispod i iznad 8.000 metara« Buhl je zapravo dao svoju planinarsku autobiografiju. Vjerujemo, da ćemo čitaocu dati vjerniju sliku planinarskog djelovanja Hermanna Buhla ako ga predstavimo izvaticima iz njegove knjige, nego dosadnim kronološkim nizanjem podataka.

»Rođen sam u Innsbrucku. Planine su gledale u moju kolijevku. Zbilja sam naslijedio ljubav prema njima. Otac mi je bio strastveni planinar, a majka rodom iz Grödnertala, dakle iz srca Dolomita. Izgledalo je ipak nevjerojatno, da ja želim postati planinar, da u meni tinja neugasiva ljubav za svjet vrhova, stijena i ponora, jer sam kao dijete bio tako slabašan, da sam u školu pošao godinu dana kasnije.

Usprkos svemu, sanjao sam o planinama. Prilikom školskih izleta često sam znao zastati kraj slapova i drugih romantičnih mjesta. Osjećao sam da planine govore svojim vlastitim jezikom i da me prisiljavaju da ih slušam. Kada su me učitelji i prijatelji ismijavali i korili, šutio sam. Zar su bili u stanju da me shvate, kada ne osjećaju zvukove planine. Za moj deveti rođendan otac je želio da me nagradi. Ili da provedem dan na Bodenskom jezeru ili da izvršim uspon na Glugenzer? Ja sam se brzo odlučio. Glugenzer je ipak 2600 metara visok. Sa vrha se pruža pogled na Innsbruck i cijelu Nordkette, sve do zasnježenih ledenjaka i oštro nazubljenih tornjeva. Čovjek mora biti snažan da vrši tamo uspone.

Nordkette kod Innsbrucka je postala nekoliko godina kasnije moja omiljela izletna točka. Skoro svake nedjelje sam bio gore. Obzirom da smo bili vrlo religiozni, bilo je velikih poteškoća. Da bih zadovoljio roditelje morao sam posjećivati crkvu prije svakog izleta. Imao sam sreću, što sam živio u Innsbrucku, jer su ljudi vodili računa o željama planinara. Uveli su jutarnje mise. Morao sam se dignuti prije četiri sata da bi stigao na misu i u planinu. Ljudi koji su me zbog moje fizičke

slabosti žalili, nisu bili u pravu. Nisam bio slab za planine. Trčao sam, ludovao, pe-njao i skakao. Uzbrdo i nizbrdo. Penjanje mi je izgledalo vrlo laganim. Kada bi preda mnom iskrsla stijena, skinuo bi cipele i vršio uspon u čarapama. Nisam imao novaca za »penjačice«. Ali to me nije smetalo. Bio sam sretan. Kod kuće se uvijek smanjilo moje oduševljenje. Uvijek su vidjeli ono bitno. Poderane čarape. Pronalazio sam sve moguće izgovore i objašnjenja. No uvijek sam ponovno odlazio. Čovjek raste sa višim ciljevima. I onda kada je postavljen u tako uzak prostor kao ja. S mojim pri-jateljem Ernstom sam htio jednom učiniti neki vrijedan uspon. Jedan uspon sa užetom i ostalim pomagalima. Bilo je krasnih i zavodljivih »špaga« u izlozima sport-skih trgovina. Ali samo za ljude koji su to mogli platiti. Moralo se stvoriti jedno uže. I tako je mačuhino uže za sušenje rublja promijenilo vlasnika. Daleko od grad-ske buke stavljali smo uže oko prsiju. Kakav je to samo bio uzvišeni osjećaj. Sami sebi nismo izgledali nimalo smiješni, naprotiv kao planinarski heroji, koje smo po-znavali iz knjiga i pjesama...«

U početku Buhl nalazi samo u planine oko Innsbrucka. No uporedo sa godinama raste u njemu potreba da upozna i ostale planine. Naizmjence se redaju izleti i usponi u Karwendlu, Wild Kaiseru. Wettersteinu i ostalim stijenama istočnih Alpa. Zimi odlazi vršiti uspone u Ötzalskim Alpama. II svjetski rat je spriječio Hermanna Buhla u napredovanju. (Rodjen je 21. IX 1924. godine). Iza rata počinje njegov prodor u elitni razred evropskog alpinizma. Sjeveroistočna stijena Piz Badila, Grand Char-moz, sjeverna stijena Trioleta, Marmolata sa svojim usponima, stijena Civette i tri problema Alpa: Grand Jorasses, Matterhorn i Eiger. Buhl dolazi suviše kasno da bi imao prilike stvoriti nove uspone u evropskim Alpama. Ubrzo postaje jasno da će jedino Himalaje dopustiti da se razvije njegova snaga. Da bi postao članom ekspedicije mora učiniti nešto veliko. Odlazi u sjevernu stijenu Watzmanna (najvišu stijenu istočnih Alpa) zimi, noću, sam!!!. Tek tada su shvatili da je dovoljno jak da bude član ekspedicije. I 1953. godine odlazi u susret svom najvećem uspjehu, naj-većem uspjehu čovjeka u planini.

Nanga Parbat je preko 50 godina odolijevala naletima ekspedicija. I kao što je Mount Everest bio dugogodišnji cilj engleskih alpinista, tako Nanga Parbat postaje cilj njemačkih alpinista. Hermann Buhl rodom iz Innsbrucka, nalazi mjesto u ekspediciji dra Karla Herrligkoffera, uglavnom zahvaljujući svojim usponima u Alpama. Ne samo da je odolijevala toliki broj godina naletima njemačkih alpinista, već je ova 8125 m visoka planina postala grobnica velikom broju sposobnih alpinista. 1895. godine progutala je svoju prvu žrtvu, poznatog engleskog alpinistu iz vremena klasičnog alpinizma, Mummeryja. Do danas ostavilo je svoje živote 33 alpinista (zadnja žrtva je bio Siegfried Löv 1962). Ekspedicije su se redale godinu za godinom, 1932, 1934, 1937, 1938, i konačno 1953. godine, godine velikog uspjeha Hermanna Buhla i alpinizma općenito. Poslije tolikog niza neuspjelih pokušaja osvajanja vrha, i tolikog broja žrtava, napokon su bili okrunjeni svi prethodni neuspjesi. Najtragičniji završetak je imala ekspedicija Willy Merkla 1934. godine. Jedan od članova ekspe-dicije, poznati alpinista između dva svjetska rata, Welzenbach, vodio je dnevnik skoro do posljednjeg dana. Iz njega je vidljivo da je jurišna grupa bila zaustavljena od nevremena pod samim vrhom. Na povratku su svi poginuli od iznemoglosti. Spasio se samo jedan Šerpas, Angstering. Donio je vijest o pogibiji desetorice članova ekspe-dicije. Tek ekspediciji 1938. godine je uspjelo pronaći šator poginulih alpinista (ekspe-dicija 1937. godine pod vodstvom Karla Preina je našla svoju smrt u logoru četiri, koji je uništila lavina). Tom zgodom je pronađena i zadnja poruka Welzenbacha, koja se smatra najpotresnijim dokumentom u historiji alpinizma. Objavljujemo je u cijelosti:

Logor 7, 10. srpnja

Sahibima (bijelcima) između logora
6 i 4, naročito dru Sahibu

Mi ležimo ovdje od jučer. Oboje smo bolesni. Pokušaj prodora u logor 6 nije uspio zbog opće iznemoglosti. Ja, Willo, imadem bronhitis, anginu i influencu, Bara Sahib je potpuno oslabio, imade smržotine na rukama i nogama. Već šest dana nismo ništa toploga jeli i skoro ništa pili. Molimo Vas za brzu pomoć u logoru 7.

Willo i Willy

Herman Buhl na Nanga Parbatu

Welzenbach je našao smrt prije 20 godina, visoko tamo na grebenu planine koja mu je značila ispunjenje života, isto kao i prije njega Mummeriu.

3. srpnja 1953. godine Hermann Buhl osvaja Nanga Parbat i time ispunjava posljednju želju Welzenbacha i svih ostalih koji su u njegovim dubinama ostavili svoje živote. Poslije šesnaest sati solo uspona, daleko od jedne obeshrabrene ekspedicije, bivakirajući zatim sam sa jadnom planinarskom opremom, bez kisika, gotovo bez hrane, vraćajući se takoreći neozlijeden sa tog velikog pothvata, Hermann Buhl postaje planinarski idol svih planinara širom svijeta. U svojoj knjizi opisao je čitav uspon. Naročito je izvanredan posljednji dio uspona.

»... visinomjer pokazuje 7500 metara. Težina olova polako obuzima sve udove. Više se ne prepoznam. Što je dakle? Agonija? Znam da su neki alpinisti izvršili uspon na tu visinu relativno lagano. Svaki korak zahtijeva pet udisaja. Kretanje je otežano. Sunce pojačava snagu, prevrće je — nepodnošljiva toplina! To je nemoguće, mislim ja, snijeg je suh, zrak je hladan, ali sunce sije nesmiljeno, odnosi tekućinu iz tijela, suši sluznice, i čini čovjeka težim za sto kilograma. To postaje sve nepodnošljivije. Sjedam na snijeg, odmaram se, pokušavam malo jesti, ali ništa ne prolazi kroz grlo. Da barem imam slaninu! Ali ostala je kod Ota. Dakle na put...«

...Toranj je iza mene. Poslije kratkog uspona, uzdiže se vrlo strmo snježište. Napetost popušta. Nalazim se blizu vrha. Obuzima me zabrinjavajući umor. Iscrpljen, ja se rušim. Želim udahnuti malo zraka, to je istinska borba za taj životni elemenat. Više od 8000 metara visine. Sada je šest sati navečer. Kada sam shvatio koliko je sati, obuzeo me strah. Ne mogu više! Vrh mi se čini vrlo blizim... On je ipak beskrajno udaljen sa mjesta na kojem se nalazim. Zadnji gutljaj iz moje čuture dao mi je hrabrost

Čini mi se da čaj od koke pokazuje svoj učinak. Osjećam se malo bolje i ostavivši iza jedne gromade sve što mi nije prijeko potrebno, nastavljam put. Dotaknuo sam nogom podnožje vrha. Iznad sebe opazim kameni vrh, najvišu točku koja se mogla raspoznati. Vrh treba da je iza njega. Na koj joj daljinu! Hoću li imati snage da stignem tamо? To tegobno pitanje mi stalno zuji glavom. Ne mogu se više držati uspravno, ja sam samo hrpa od čovjeka. Pužući četveronoške polagano se približavam tom vrhu. Što je iza njega? Ja sam ugodno iznenađen. Još samo jedna kratka snježna padina, jedva nekoliko metara...

Stojim na najvišem vrhu te planine, na vrhu Nanga Parbata. Na 8125 metara. Nema više uspona, tu je mala snježna površina, dviye grbe, te padina koja se spušta na sve strane. Sedam sati je na večer. Otkad zemlja postoji, ja sam prvi čovjek, koji je stupio na ovo mjesto, ja sam dosegao cilj mojih želja. Ali ja ne osjećam ništa od zanesene sreće, od radosnog ushićenja, od osjećaja oduševljenja koje donosi pobjeda. Svjestan sam što znači ovaj trenutak. Ali sada sam gotov. Mrtav umoran, pustio sam se u snijeg, a zatim kao automat — kako već dugo ponavljam ovaj pokret — zabio sam cepin u snijeg stvrdnut od nevremena. Hodao sam 17 sati, svaki korak je bilo jedno hrvanje, jedna neizreciva prisila moje volje. Sada sam zadovoljan da ne moram nastavljati put naprijed, da više ne moram gledati u visinu, pritisnut mučnim pitanjem: hoću li moći nastaviti. Vadim iz svoje naprtnjače tirolsku zastavicu i učvršćujem je na držak cepina. Sunce je dotaklo liniju horizonta i ja moram potžuriti, ako želim napraviti koju snimku. Kleknuo sam. U prvom planu cepin sa zastavicom; otraga »srebrno sedlo«, jedan dio visoravni i provalija s južne strane. Sasvim dolje penju se duge večernje sjene, a na »srebrnom sedlu« se jasno razpoznavaju valovi snijega podignuti vjetrom. Također se opaža greben sa logorom V i vrlo daleko dolje, sve mali nagomilani vrhovi Hindukuša i Karakoruma ...«

Buhl je snimio nekoliko snimaka na vrhu. Osvjetljenje je sve više slabilo. Počeo je silaziti. No uskoro ga je zatekla noć. Bivakirao je stoeći na jednoj polici, bez vreće za spavanje i pulovera, koji je ostavio u logoru. Uz nadčovječanske napore je izdržao ovu noć na visini od 8000 metara. Slijedećeg jutra je nastavio silaz.

»... zatim čujem glasove, sasvim jasno. Zovu me mojim imenom: Hermann, Hermann. Čujem čak i ljude kako govore međusobno. Ali ne vidim ništa. Da li je to iluzija mojih čula? Halucinacije, ili početak kraja. Samog kraja. Gdje je moja naprtnjača? Ne mogu je naći. Možda je moj stari trag još uvijek vidljiv. Silazim i

prelazim još jednom udesno. Tamo, amo, gore, dolje, bez kraja! Ne mogu više. Sama pomisao da nešto jedem me bodri. Upravo sam htio napustiti traganje, kad sam ugledao jednu vrpcu za cipele. Trag! Da li da se penjem ili spuštam. Penjem se i odmah pomislim da sam se prevario. To je da čovjek očajava; ipak bi je morao vidjeti. Najzad naprtnjača je preda mnom. Padam na zemlju i tražim unutra. Nema Ovosporta. Ali nalazim nešto drugo. Paketić dextro-energina. Pokušavam pojesti jednu tabletu, ali mi se lijevi u ustima kao brašno. Jedini način je uzeti snijeg. Ne činim to rado, jer znam da to može imati neugodne posljedice, ali nemam drugog izlaza. Mrvim tablete, miješam ih sa snijegom i gutam tu mješavinu. To ima fantastičan okus. Sada mogu ponovno gutati. Ali žed. Pripremam novu mješavinu, ali to je samo kratko ublaženje, žed se ponovno javlja, još žešće.

Lagano napredujem. Za svaki korak moram udahnuti 20 puta. Padam u snijeg. Jedino mi još moji štapovi dozvoljavaju da idem, oni su moji spasitelji, moji dobri Samaritanci. Mora da sam pao i zaspao. Kad sam se probudio, kapci su mi bili kao od olova. Želim da se dignem, ali ne mogu više, padam ponovno iscrpljen. Sve je dakle gotovo To je kraj... Volja za životom još nije ugašena. Gdje su mi štapovi? Imam samo jedan, gdje je drugi? Strah me je. Taj strah mi prolazi kroz tijelo, kao udarac biča, kao jedan novi život. Vidim da se moj drugi štap otkotrlja malo niže. Vučem se četveronoške do njega. Najzad, imam obadva štapa u rukama. Dižem se, stojim, hodam...

Oko šest sati gledam prema Rhätion Peaku i vidim dolje crnu tačku malog štora i nedaleko od nje dvije druge tačke. To nije više iluzija. To su zaista ljudi. Znam da sam spašen. Sasvim sam blizu svojih drugova. Ta mi sigurnost daje novo pouzdanje. Koristim stare tragove. Odjednom se osjećam bolje. Čak dišem lakše. Ali ne smijem izgubiti razboritost. Jedna dereza mi se ponovno odvezuje. Uzimam je sa humorom i bacam bez oklijevanja u južnu stijenu. Silazim relativno brzo, i u sedam sati navečer, nakon četrdeset i osam sati, ponovno sam kraj svojeg štora...«

Hermann Buhl nije danas više među živima. Poslije svog uspjeha na Nanga Parbatu, organizira prvu »džepnu« ekspediciju. Četiri člana ekspedicije, bez pomoći nosača, osvajaju novi osamtišnjak, Broad Peak, 1957. godine. Prije povratka želio je osvojiti i Chogolisu. Zajedno sa Kurt Diembergerom odlazi na ovaj neosvojeni vrh. Na polovini uspona ih je natjerala magla da se vrate. Nenavezan, Buhl se približio previše jednoj snježnoj strehi, i zajedno sa njom nestao u dubinama Chogolise. Diemberger je mogao javiti samo tužnu vijest, da najveći od najvećih nije više među živima. 27. lipnja prekinuta je životna nit Hermanna Buhla.

Da se na neki način oduže ovom velikom alpinisti, njemački penjači Lothar Brander i Dietrich Hasse su 1958. godine ispenjali novi smjer u stijeni Rotwanda (Rosenkerten) nazavavši ga »Smjer u čast Hermanna Buhla«. Smjer je VI stupnja težine i jedan od najtežih u Dolomitima.

Uoči svog odlaska na Chogolisu, Hermann Buhl je rekao svom partneru Kurt Diembergeru: »Naravno, penjat ću se još na te veličanstvene vrhove. Ali, znaš, siguran sam sada, da se Nanga Parbat dogada samo jednom u životu. Bio je to jedan san, jedno ispunjenje moje najdraže želje. Nikad neću doživjeti nešto slično...«

Dolfi

Na Igmanu

Bila je hladna noć od 26. na 27. siječnja. Kolona je krenula od vrela Bosne prema Velikom Polju preko Brezovače i Malog Polja. Sporo je napredovala radi velikog snijega. Odjednom se kolonom pročuo glas da je jednom drugu pozlilo. Bio je to jedan od dvojice drugova, učesnika jubilarnog 21. igmanskog marša, a koji su bili učesnici i Igmanskog marša 1942. godine. Budući da ni stotinu brigadira nije moglo ništa pomoći, nareden je pokret. Kolona je krenula ali bez unesrećenog i članova GSS-a.

Jedva smo čekali kad će proći taj uspon od 360 metara visinske razlike pod kutom od oko 40 stupnjeva.

Konačno je i to prošlo. Došavši na cestu oko 2 sata poslije ponoći, komandant brigade, drug Milorad Krunić, je rekao: »Drugovi, trebalo bi osam dobrovoljaca da pomognu... Nije uspio ni dovršiti rečenicu a već nas se našlo osmero, a i više od osmero se je odvojilo. Među dobrovoljcima smo se našli i nas četvorica Zagrepčana. Ostavili smo naprtnjače na cesti i krenuli natrag. Zaboravili smo na umor i na težinu uspona. Svi smo mislili na druga koji je obolio: Zar da nastrada pod daleko boljim okolnostima od onih za Igmanskog marša 1942? Ne, to ne smijemo dozvoliti, moramo mu pomoći. To smo mislili kad smo krenuli natrag. Usput smo širili prtinu da bi lakše bilo ići nazad. Dugo smo se spuštali ali nismo nailazili na spasavaoce. Tada sam rekao: »Drugovi, zašto da ne ostane nas polovina ovdje; bit ćemo odmorniji kad preuzmemos unesrećenog.« Svi su se složili i nas četvorica smo ostali, dok su ostala petorica otišla dalje. Čekali smo dvadesetak minuta kad se pojaviše. Bili su jako umorni. Preuzezeli smo improviziranu nosiljku od šatorskog krila kroz koje je bio provučen dugačak kolac, a unutra je ležao unesrećeni. Malo se oporavio pa smo ga pitali kako je. Odgovorio je da mu je dobro, i da može ustati ali da mu je hladno za noge. Nismo mu dozvolili da ustane, jer je još bio blijed a i puls mu je bio slab, a ja sam mu počeo masirati noge da se ugriju. Kasnije smo nastavili. Daleko ispod ceste smo kroz šumu ugledali farove automobila. To nam je dalo nove snage i još smo više zapeli. Uskoro smo bili na cesti. Sad smo bili sigurni da je unesrećeni spašen. Liječnik mu je opet pregledao puls i naredio da bude miran. Zatim je automobil otišao. Bilo je 3,30 sati. Uputili smo se što smo brže mogli prema Velikom Polju. Osjećali smo se sretni i nismo osjećali umor jer smo bili zadovoljni što smo pomogli čovjeku, a možda mu čak i život spasili.

Bila je to moja prva akcija spasavanja u planini u kojoj sam direktno učestvovan, i koje će se dugo sjećati, pogotovo zato jer mi je želja da postanem gorski spasavalac.

Vitomir Mihić

Klek

Iznad munja, oblaka i trijesa,
Orijaški poput kamen-diva,
Sanak vječni pokojno što sniva,
Klek se gordi diže put nebesa.
Veličajan sred mira i bijesa,
Časak rujan u sunašcu pliva,
Čas mu glavu našem vidu skriva

Tamno velo, leglo urnebesa.
Kršna roda ponosita slika,
Alem-kamen sred hrvatskih gora,
Nema njemu ravna takva lika,
Od Crnoga do Jadranskog mora,
Sokolova carstva i slobode
Na njem vile svoje kolo vode.

Vitomir Mihić

ČOP: SVET MED VRHOVI

JAKA ČOP: *SVET MED VRHOVI* (Julijiske Alpe). Izdanje Državne založbe Slovenije. Ljubljana 1962. Sa 104 slike.

Jaka Čop spada među istaknute predstavnike starije slovenske alpinističke fotografije, koji je zauzeo vidno i zapaženo mjesto u alpinističkoj fotografiji ne samo kod nas, nego i u inozemstvu. Iz svoje svakako veoma bogate zbirke fotografija iz područja Julijskih Alpi izabrao je 104 fotografije, koje je svrstao u 9 grupa i to: Pogled na Julijce; Podgorje s Karavankami; Bohinjski Kot; Od Baške Gape do Krna; Trenta; Od Kanina do Mangarta; Planica, Vršič in Krnica; Martuljek, te Krma in Triglav. U impozantnom nizu od 104 fotografije, taj profinjeni majstor kontrasta sjene i svijetla dao je načinom i okom, karakterističnim za alpinističku fotografiju i našu i evropsku za razdoblje tridesetih godina, jedan nadasve ličan i iznad svega lirski pogled na Julijce, pa zato ovo, bibliografski izvanredno izdanje, znači u našoj planinarskoj literaturi veliki korak naprijed i značajno obogaćenje.

Međutim, nameće mi se, ponovice listajući tu lijepu knjigu, neke primjedbe. Autor je iz svoje velike zbirke negativa sam izvršio izbor, a to je moralo dovesti do možda i prejako naglašenog subjektivnog kriterija u izabiranju, pa su se zato među nizom izvanrednih slika našle i slike koje uz objektivniji kriterij izabiranja ne bi trebale ući (slike 130, 146, 218, i 222). Osim toga tekst na nizu fotografija ukazuje na to, kako je po neki puta mnogo lakše stvoriti izvanrednu fotografiju, nego joj dati adekvatan tekst (slike 28, 38, 72, 92, 164, 172, 190 i 208). I konačno, vodeći računa o papiru i tehniци, u kojoj su slike izrađivane (»Tiefdruck« tehnika), moglo se možda izbjegći reprodukcije nekih, inače izvanrednih slika, koje su, ovako reproducirane, ispile dosta blijede i bez snažnih kontrasta, koje u negativu sasvim sigurno imaju (slike 38, 86, 98, 140 i 178).

Pozdravljajući ovu lijepu i vrijednu knjigu, u čije izdavanje je uloženo i mnogo truda i mnogo materijalnih sredstava, ja sam nehotice svrnuo svoje duhovno oko na naše planinare fotografе, našu planinarsku literaturu i naše mogućnosti štampanja. Slovenci imaju niz istaknutih alpinista fotografa, koji su svoj visoki domet zaslужeno stekli i prije posljednjeg rata, no u tome pogledu ne mislim, da se mi u Hrvatskoj nalazimo iza i ispod njih. Zar nije već odavna sazrela potreba, da se iz gotovo nepreglednog fotografskog opusa pokojnog dra R. Simonovića izdvoji stotinjak fotografija, koje bi bile ne samo fotografski besprijeckorne, nego bi u isto vrijeme predstavljale sasvim naročiti doprinos i planinarstvu i nauci općenito. Zar nije već postalo i te kako aktuelno pitanje, razmisliti o tome, da naš najveći, najbolji i najsveobuhvatniji naučnik, fotograf i alpinista, akademik prof. dr B. Gušić, kome smo nedavno odali i priznanje za njegov 40-godišnji planinarski rad, posjeđuje fototeku, kakova sigurno ne posjeduje ni jedan jugoslavenski planinar i iz koje bi trebalo polako izabirati pojedine serije i izdavati ih na način, kako je to učinila Državna Založba Slovenije. Nedavno izdana monografija Meštrovića najbolji je dokaz, da bi se to tehnički kod nas u Zagrebu ne samo moglo, nego i trebalo učiniti.

Prof. dr M. Pražić

FLAIG: BERNINA

Walter Flaig: Bernina. 276 strana, 40 umjetničkih fotografija, veličina 19,5 × 24,5, platno sa četverobojnim omotom.

Poznati planinarski publicista nam se predstavlja sa svojom novom knjigom. Kao skijaš i planinar upoznao je čitav masiv Bernine i kao takav najpozvaniji je da nam te svoje doživljaje iznese u jednoj knjizi, jedinoj Bernina-knjizi novije planinarske literature. Upoznaje nas sa ledenjačkim svijetom između Engadina i Weltlinia, a ujedno i romantičnom povijesnu ovog poznatog alpskog masiva. Svakako da je potrebno napomenuti i 40 umjetničkih fotografija koje uveliko pridonose općoj vrijednosti ovog interesantnog izdanja.

STEINAUER: BIJELA PLANINA

Ludwig Steinauer: Bijela planina — doživljaji iz Mont Blanca. Novo izdanje, 144 strane teksta, 16 snimaka.

Malo je planinara koji ne nose u sebi želju za usponom na krov Evrope, Mont Blanc. Napokon je poznata planinarska izdavačka kuća Rudolf Rother iz Münchena izdala ovu knjigu, dugo očekivanu u planinarskim krugovima. Veliko je zadovoljstvo pratištva autora na njegovim usponima u Mont Blanc-masivu, a tome doprincse i izvanredne fotografije. Takva jedna knjiga može pobuditi želju u nama da i mi jednom pođemo autorovim stopama.

PLANINAR

Nedavno je pod gornjim naslovom u jednom zagrebačkom dnevnom listu objavljeno pismo uredništvu neke gradanke, koje je vrijedno da ga i mi publiciramo. Pismo glasi:

»Molim Vas ispunite mi jednu veliku želju: htjela bih preko Vašega lista izraziti svoju zahvalnost jednom mladom studentu-planinaru. Nažalost, imena mu ne znam, ali sam razabrala da mu je nadimak Žliga i da je član studentskog planinarskog društva »Velebit«. A kad vam sve ispričam, vidjet ćete i sami koliko me zadužio.

Naime, u nedjelju sam bila sa svojim sinom na Sljemenu i, eto, dogodilo se da je moj sin slomio nogu u onom potoku ispod puta za planinarski dom »Runolist«. Onuda rijetko prolaze izletnici i ja sam bila sva očajna, jer ga nisam mogla prenijeti, a on je imao strašne bolove i stalno je padao u nesvijest. Dozivala sam i plakala, ne znajući što da radim.

Onda se kroz šumu spustio jedan mladić u planinarskoj opremi s oznakom društva »Velebit« na rukavu. Ne razmišljajući ni trenutka, okretno i s krajnjim požrtvovanjem pomogao je mom sinu. Svojom košljom i pomoću dvije grane učvrstio mu je nogu, oprezno ga stavio na ramena i iznio na put. Što više, nosio ga je tako sve do tramvaja i čak nas je pratio do bolnice.

Toliko susretljivosti, pažnje i dobrote zaista nisam očekivala. U teškim trenucima što sam ih proživjela, taj me je plemeniti gest mladog studenta i planinara neobično raveselio. Htjela sam da ga novčano nagradim, ali je on to rezolutno odbio. Učinilo mi se da sam ga time uvrjedila i to mi je jako žao, ali u onom trenutku zaista nisam znala kako da mu se odužim.

Nadam se da će mi uspjeti da ga pronađem preko društva »Velebit« i da mu se još jednom najtoplije zahvalim, ali bih bila sretna, ako biste mi mogućili da to učinim i preko Vaše rubrike — da svi znaju kako je to krasan mladić.«

NOVI DOM NA VISOČICI U VELEBITU

Polazna tačka za uspon na Visočicu je Gospić. Put vodi kraj Radauševog spomenika palim borcima prema Divoselu. Spomenik prikazuje seljanku-majku kako plače nad opustjelim i razorenim domovima. Temelji razorenih kuća su dio tog spomenika, a u pozadini se na horizontu očrtava silhueta Velebita. Do zadnjih kuća Divosela vodi dosta loš seljački drum oko 8 kilometara. Put zatim pre-sijeca livade i šumarke, prolazi kraj rezervata za divljač gdje je aklimatizirano krdo divokozla i jelena, koji ove godine već uživaju slobodu u velebitskim šumama i kršu. Za pola sata lagano hodati stiže se do Delukinog vrela, koje je kaptirano i hladne izvor vode ima cijele godine. Odavde počinje uspon kroz bjelogoričnu šumu i za 45 minuta opet se nalazi na izvor Vodice koji je također kaptiran. Za dva sata uspona od Delukinog vrela stiže se na Andrijine livade. Zapravo se izbjija na prijevoj odakle se pruža pogled prema vrhu Visočice i na okolne gudure i vrhove. Sa tog mjesto se i prvi puta vidi novo sagrađena planinarska kuća, koja je postavljena tačno na isto mjesto gdje je bila i planinarska kuća prije II svjetskog rata. Stara kuća je izgorila još 1941. godine. Naime u tom kraju odmah je započela narodnooslobodilačka borba koju je poveo domaći sin Jakov Blažević, Mile Počuća i drugi. Oni su se poslije sloma odmah prebacili u proslavljenje Divoselo, gdje su ih domaći ljudi sakrivali od progonitelja. Posljednjih pola sata uspona do kuće opet vodi kroz bjelogoričnu šumu koja dosije skoro do kuće. Dom, lijepa kamena jednospratnica sagrađena u rekordnom vremenu od 2 mjeseca, potpuno je već uređena. Ima dvije sobe po 6 udobnih kreveta u prvom katu, prizemno malu kuhinju i malu blagovaonicu. S druge strane ulaza je još jedna soba sa krevetima na kat. Cisterna u neposrednoj blizini kuće osigurava dovoljno vode. Osim toga na 20 minuta udaljenosti otkrivena je pukotina u kojoj se zadržava snijeg preko cijelog ljeta. Uspon na vrh vodi preko livada. Od kuće do vrha je nepunih 200 m visinske razlike. Sa samog vrha

pruža se pogled na Liku, zatim na Vaganj i Badanjske vrhove, te na jug preko mora na otok Pag i Dugi otok. Ovdje su ne samo lijepi vidici, nego je ugodno lješkariti na mokrom travnatom sagu. Divno je udisati zrak, u kome se osjeća miris alpske flore istovremeno s mirisom Mediterana. Kad gledamo povijeno drveće, lako si možemo predočiti svu surovost zime na Velebitu. Ali proljeća mora da su ovdje prelijepa, kad su obronci puni narcisa a šume durdica.

Zahvalni smo požrtvovnim planinari-ma PD »Visočica« u Gospiću, koji su nam svojim trudom i zalaganjem prisrbili ovaj lijepi novi planinarski dom. Taj dom omogućava da i planinari iz udaljenih krajeva posjete ovaj dio Velebita, naše najljepše planine.

Ing. Lota Arch-Lipovac

NOVI PUT NA MEDVEDNICI

Od planinarskog doma na Puntijarki izgrađen je novi planinarski put prema Rauhovoju lugarnici. Od postojećeg, donjeg puta od spomenutog doma prema Rauhovoju lugarnici ureden je dva metra široki odvojak puta koji u blagom spustu vodi na novi potpuno uredeni skijaški spust od vrha Puntijarka na kolnik što od Donjeg Mrzljaka vodi na Rauhovo lugarnicu. Novi skijaški spust prosječen je kroz mladu šumu i izgrađen je u zavojima južno od postojećeg ravnog i strmog spusta koji ide granicom fakultetskih i gradskih šuma. Novi skijaški spust kojim ljeti prolazi planinarska staza prema Rauhovoju lugarnici ima blagu padinu i dobro će doći skijašima sa slabijom skijaškom tehnikom, a njegov gornji dio veoma je prikladan za skijaše početnike.

KOPITNIK U ZASAVSKIM PLANINAMA

Zagrebački planinari rjede posjećuju planinu Kopitnik (914 m) u Zasavskim planinama. Uspon počinje kod Rimskih Toplica. Stijene na vrhu te planine svrstale su se u obliku kopita na navodno odatle i potječe ime toj planini. PD »Rimske Toplice« je na vrhu uredilo u bivšoj seljačkoj kući udobno sklonište. S Kopitnika vodi gotovo ravan put do

novog planinarskog doma na Gori (849 m), koji je izgradilo PD »Zagorje«. Ovaj dom je moderan i opskrbljen, pa ima i radio i televizor. Preporuča se povratak preko željezničke stanice Hrastnik.

PRVA USPINJAČA NA KOPAONIKU

Dana 16. prosinca 1962. godine puštena je na Kopaoniku u rad prva uspinjača, koja ide do najvišeg vrha Suvog Rudista. Uspinjaču je pustio u pogon predsjednik Planinarsko-smučarskog saveza NR Srbije Koča Jončić. Dužina uspinjače iznosi 1800 metara, a visinska razlika koju ona svladava iznosi više od 400 metara. Kapacitet nove uspinjače je oko 400 osoba na sat. Vožnja traje samo deset minuta.

U drugoj fazi izgradnje predviđeno je podizanje još jedne uspinjače od mjesta Duboka Reka prema vrhu, čime će biti konačno završena izgradnja ovog objekta. Pored ranije podignutih planinarskih domova »Olga Dedijer«, i »Sunčane doline« predviđa se izgradnja većeg broja vila i depandansa, zatim uvođenje električne rasvjete i telefonske linije. Osim toga postoji veliko zanimanje za podizanje kamp-kućica, pa postoje izgledi da će ova planina s vremenom postati sportsko-turistički i rekreativni centar čitave Srbije.

PLANINARSKI SAVEZ KOTARA ZAGREB

Održana je skupština Planinarskog saveza kotara Zagreb. Ovaj novi savez ujedinjuje 30 planinarskih društava — od toga 19 s užeg područja grada — s ukupno 12.705 članova. U upravni odbor izabrano je 17 drugova, od kojih devedesetica iz grada Zagreba sačinjavaju sekretarijat Saveza, dok su u nadzorni odbor izabrana tri druga i to dvojica iz vanjskih općina i jedan iz Zagreba. Na prvoj sjednici Saveza izabran je za predsjednika Ladislav Katana, za potpredsjednika Željko Jovanović, a za tajnika Milivoj Jeremić. Novi Savez preuzeo je sve poslove Savjeta planinara Zagreba. Savez uređuje zasada u prostorijama Planinarskog saveza Hrvatske poslije podne.

PLANINARSKI SAVEZ KOTARA OSIJEK

U planinarskom domu na Jankovcu sastali su se početkom ove godine predstavnici slavonskih planinarskih društava, pa je tom prilikom osnovan Planinarski savez kotara Osijek. Za predsjed-

nika je izabran iskusni planinarski i skijski radnik dr Kamil Firinger iz Osijeka.

PLANINARSKI DOMOVI U JUGOSLAVIJI

Na našim planinama izgrađeno je do konca 1962. ukupno 355 planinarskih domova i skloništa. Od toga broja u Hrvatskoj ima 53 doma i skloništa s ukupno 1953 ležaja. Najviše planinarskih objekata ima Slovenija (167 planinarskih objekata sa 5020 ležaja). NR Srbija ima 69 objekata sa 2620 ležaja.

NOVI DOM U PROKLETIJAMA

PD »Radnik« iz Beograda izgrađuje novi planinarski dom u dolini Grbaje u Prokletijama između visokih vrhova Brade, Volušnice i Trojana na visini od oko 1000 metara. Zgrada tog doma već je pod krovom i bit će dovršena ove godine. Osim kuhinje i blagovaonice u prizemlju, imat će na katu 30 ležaja. Ovaj dom veoma je važan ne samo za razvijati planinarstva i alpinizma, već i za skijanje. Ipak, najviše će tim domom dobiti alpinisti, jer u blizini doma postoji niz stijena visokih i preko 500 metara. Prilaz novom domu od Gusinja traje oko sat i po hoda preko sela Dolje.

NOVI DOM NA VLAŠIĆU

Uz dva postojeća planinarska doma, na Galici (1450 m) i Devečanima (1700 m) na Vlašić-planini u Bosni podiže se i treći dom na mjestu zvanom Mali Šantić (1600 m). Novi dom nalazi se u samom središtu Vlašića pa je od Devečana udaljen dva sata, od Galice sat i četvrt hoda. Najviši vrh planine, Opaljenik (1943 m) udaljen je od prvog doma svega sat i po uspona. Dom je okružen proplancima i crnogoričnim šumama, a zimi krasnim smučarskim terenima.

SPELEOLOŠKI ODSJEK U RIJECI

U planinarskom društvu u Rijeci osnovana je speleološka sekcija koja je uzela za zadatak da istraži stotinjak još neistraženih spilja u okolini Rijeke, Kastava, Grobnika i Vinodola. U speleološkom pogledu na ovom terenu posljednjih nekoliko decenija učinjeno je vrlo malo.

GORSKA SLUŽBA SPASAVANJA U SPLITU

PD »Mosor« u Splitu osnovalo je stanicu Gorske službe spašavanja, čiji članovi su iskusni planinari, alpinisti, špi-

ljari i jedan liječnik. To je prva skupina te vrsti u Dalmaciji. Stanica je opskrbljena svim potrebnim sredstvima za spasavanje unesrećenih u planinama ljeti i zimi.

NOVO DRUŠTVO U NAŠICAMA

U Našicama je koncem prošle godine osnovano novo planinarsko društvo pod imenom »Krndija«. Novo društvo je šesto po redu na području kotara Osijek. Do sada postoje društva u Požegi, Slavonskom Brodu, Novoj Gradišći, Slavonskoj Orahovici i Osijeku.

STANIČEV DOM POD TRIGLAVOM

Planinarsko društvo »Javornik« iz Koroške Bele stavilo je pod krov svoj novi planinarski dom pokraj stare Staničeve koće (2332 m), koja je bila podignuta 1886. godine. Do ljeta novi dom će biti opskrbljen pokućstvom i svečano otvoren.

ŽELJEZNICA NA VRH JUNGFRAU

Željeznička pruga koja je vodila na planinu Jungfrau u švicarskim Alpama bit će doskora produžena gotovo do samog vrha te planine. Novi dio pruge imat će šestpostotni uspon i posebne manje vagonе kojima će se stizati svega 118 metara ispod samog vrha (4166 m). Dosada je uspon na vrh Jungfrau bio pothvat alpinista, a doskora će biti običan izlet za planinare i izletnike zahvaljujući napretku tehnike i toj najvišoj željeznicu u Evropi.

MOUNT EVEREST NEPALSKI

Nepalski ministar vanjskih poslova, Tulsi Giri, izjavio je da najviši vrh svijeta Mount Everest pripada Nepalu. On je koncem siječnja doputovao u Hongkong iz Kine gdje je potpisao protokol uz kinesko-nepalski sporazum o granicama. On je rekao da su se dvije zemlje sporazumjele da se u pogledu Mount Eeveresta zadrži status quo, tako da je najviši vrh svijeta pripao Nepalu. Ministar Giri je dodao da postoje dva prilaza vrhu. Ekspedicije koje budu polazile s juga morat će dobiti nepalsko odobrenje, a druge, koje budu isle sa sjevera, kinesko. Tulsi Giri je također saopšio da su započeli radovi na izgradnji autostraße od nepalskog glavnog grada Katmandua do glavnog grada Tibeta Lase. Ovaj put, čije gradenje finansira NR Kina, bit će završen za tri do četiri godine.

PRVA ŽENA U »DIRETTISSIMI« — SLOVENKA

Članovi alpinističke ekipe Barbka Lipovšek i Peter Ščetinin prepenjali su prošle jeseni u skupini Tri Cine u talijanskim Dolomitima nekoliko teških smjerova, među kojima u prvom redu treba spomenuti »Direttissimu« u sjevernoj stijeni Velike Cine. »Direttissima« je prvi put prepenjana ljeti 1958. Vodi okomito uvis preko 550 metara visoke i prevjesne stijene. Prvi penjači, četiri njemačka alpinista — Bandler, Hasse, Lehne i Löw — trebali su za taj uspon pet dana. Hranu, tehničku opremu, klinove i opremu za bivakiranje dobivali su svaki dan s položaja stijene pomoću užeta. »Direttissima« je jedan od najtežih smjerova u Evropi. Ona je pobudila takav interes, da su je nastojali svladati mnogi najbolji evropski penjači. Do sada su je prepenjali Nijemci, Austrijanci, Francuzi i Talijani. Spomenuti naši alpinisti su ne samo prvi Jugoslaveni u tom smjeru, nego je Barbka Lipovšek prva žena koja je svladala »Direttissimu«. To je svakako velik uspjeh jugoslavenskog alpinizma, koji svjedoči, da je mlada generacija naših alpinista sposobna doseći vrhunska dostignuća, kao što su svladavanje stijena na granici ljudskih mogućnosti.

U stijenu su stupili po lijepom vremenu, no drugi dan se vrijeme tako pogoršalo, da su jedva izbjegli mećavu. U stijeni su proveli dva dana. Prvi dan su dosegli visinu od 250 metara. Bivakirali su na uskoj polici pod ogromnim prevjesom, koji su slijedeći dan morali prepenjati. Do tog mjesta morali su penjati uglavnom slobodnim penjanjem, što je zahtijevalo maksimalnu koncentraciju i potpunu sabranost. Razmak između prvog i drugog bivaka od 120 metara tvori praktički samo jedan golemi prevjes. Vrh toga prevjesa nalazi se oko 35 metara dalje od podnožja stijene. Zbog toga morali su naprtnjače vući za sobom na tankom užetu. Pogled na naprtnjače, koje su se njihale podalje od stijene na užetu, bio je sve prije nego prijatan. Tih 120 metara penjali su 7 sati. Na drugom prostoru za bivak bili su već oko 2 sata poslije podne. Čekalo ih je još 200 metara stijene, ne tako teške, ali također s jednim prevjesom od 30 metara. Još dva sata penjanja i naši alpinisti su dosegli vrh Velike Cine (3003 m). Oboje penjača zasluzili su za taj uspjeh visoko priznanje, a također i alpinistički odsjek Akademskog planinskog društva u Ljubljani, koji je dokazao da je sposoban odgajati vrhunske penjače.

JUGOSLAVENI NA MATTERHORNU

Napokon su i Jugoslaveni riješili jedan od tri velika problema Alpa. Slovenskom navezu Tone Sazonov i Branko Pretnar uspjelo je prošlog ljeta izvršiti uspon kroz sjevernu stijenu Matterhorna. Čestitamo! Prošlog ljeta, tačnije 3. srpnja uspjelo je švicarskom navezu Christophe Vouilloz i Michel Darbelley da savlada sjevernu stijenu Matterhorna u 7 sati u 15 minuta, što je svojevrstan rekord.

CIMA GRANDE (Velika cima) u Dolomitima, imala je u siječnju ove godine jedinstven posjet u povijesti alpinizma. Slavni talijanski alpinista Comici je 1933. godine uspio u navezu sa braćom Dimai da osvoji veličanstvenu sjevernu stijenu Velike Cime. 1958. godine uspjelo je četvorici mladih njemačkih alpinista osvojiti stijenu direktnim smjerom nazvavši uspon »Direttissima«. Lothar Brandler, Dietrich Hasse, Siegfried Löw i Jörg Lehne su ovim usponom otvorili novo razdoblje u razvoju svjetskog alpinizma. Bio je to izvanredan uspjeh u ono vrijeme, karakterističan po upotrebi novih vrsta klinova (ekspanzivnih) i prvi puta upotrebljenih mreža za spavanje. Specijalnim mrežama za spavanje iz perlon niti bio je riješen problem noćenja-bivaka u stijeni.

1962. godine uspjelo je i jednom slovenskom navezu da ispenje ovaj smjer (Petar Ščetinin i Barbka Lipovšek), što je ujedno i jedan od najvećih uspjeha našeg alpinizma. 1961. godine izveo je navez Siegert—Kauschke prvo ponavljanje zimi. Tim uspjehom su ovi njemački penjači zapravo počeli svoj nevjerojatan uspon. Poslije izvršenog zimskog uspona u »Direttissimi«, uspjelo im je 1962. godine izvršiti i drugi zimski uspon u sjevernoj stijeni Matterhorna. Iste godine izvršili su prvenstveni zimski uspon u poznatom Maestrijevom smjeru u Roda di Vael. Znali smo da će ovi izvanredni njemački alpinisti nastaviti sa upravo nevjerojatnim usponima u najtežim stijenama Alpa. Njihov cilj je ove godine bila ponovno Cima Grande sa svojom sjevernom stijenom. Uspjeli su izvršiti novi prvenstveni zimski uspon kroz smjer koji do sada nije bio ispenjan ni u ljetnim razmjerima, što je jedinstven uspjeh u povijesti alpinizma. Danas, kada znamo da su uspjeli, nedostaju nam riječi pohvale i divljenja. Mladi münchenski alpinisti su izvršili prvenstveni uspon kroz sjevernu stijenu Velike Cine u novom smjeru nazvavši ga »superdirettissima« (smjer prolazi između »Direttissime«

i smjera Commici-Dimai) koji vodi direktno na vrh. Alpinisti su proveli u stijeni 17 dana sa 16 bivaka!!! U prosjeku su dnevno savlađivali 30—40 m ove potpuno prevjesne stijene. Temperatura je tokom čitavog uspona iznosila u prosjeku 25° ispod nule (20° — 30°). Trinaestog, četrnaestog i petnaestog dana temperatura je pala na -40° !! Tako niska temperatura je onemogućila alpinistima da preko noći spavaju. To se očitovalo u dalnjem napredovanju, tako da su izašli iz stijene 2 dana iza planiranog roka. Boravili su u stijeni od 10. do 26. siječnja. Peter Siegerta, Reiner Kauschke i Gerd Unerla su na vrhu Velike Cime dočekali mnogobrojni alpinisti (Hiebeler, Brandler i dr.) Domaćini su ih počastili na samom vrhu sa nacionalnim jelom, spaghetti i malom količinom šampanjca. Opis samog uspona donijet ćemo u jednom od slijedećih brojeva. S naše strane možemo ovim izvanrednim alpinistima samo čestitati na ovom velikom uspjehu.

BROJ SMRTNIH nesreća bio je 1962. godine najniži u posljednjih nekoliko godina. Dok se 1957. u planinama unesrećilo preko 400 planinara, prošle godine je taj broj pao na 240. Od tog broja smrtnih slučajeva najviše otpada na Austriju (83). Donekle je razumljiv tako visok broj nesreća u ovoj zemlji, kada znamo da se vrlo velik broj ljudi bavi planinarstvom. No iako je ovaj broj u zadnjih nekoliko godina pao, vjerujemo da će poboljšanjem opreme (najviše turista sa polucipelama) ovaj broj biti u slijedećim godinama još niži.

USPJEH NA NILGIRIJU je prvi veći uspjeh jedne nealpske zemlje, Holandije, u Himalajama. Ovu uspješnu ekspediciju je vodio C. G. Egeler. Po neprovjerenim podacima koje smo primili, spomenut je i poznati francuski alpinista Lionel Terray kao učesnik ekspedicije.

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA »LJUDI I PLANINE«

Početkom prošle godine u Beogradu je održana IV savezna izložba planinarske fotografije pod nazivom »Ljudi i planine«.

Dne 16. I. 1963. u prostorijama Planinarskog saveza Hrvatske predane su nagrade učesnicima izložbe iz Hrvatske, pa smo tek sada u mogućnosti da naše čitocje obavijestimo o nagradama koje su naši planinari postigli.

Na izložbu u Beograd poslano je iz čitave Jugoslavije 512 crno-bijelih fotogra-

fija od 190 autora, 20 kolor fotografija od 6 autora i 195 kolor diapozitiva od 27 autora. Od toga je na izložbi sudjelovalo iz Hrvatske 28 autora sa 175 crno-bijelih fotografija (primljeno 20 autora sa 59 slika), jedan autor sa dvije slike u koloru (primljena 1 slika) i devet autora sa 72 kolor diapozitiva (primljeno 9 autora s 59 diapozitiva).

Osim nagrada za fotografije, odnosno diapozitive, Planinarski savez Jugoslavije dodjeljivao je počasno zvanje nosioca »Zlatne divokozee« kao priznanje za dugogodišnji rad i značajne uspjehe na izložbenoj planinarskoj fotografiji.

Iz naše republike ovo priznanje su dobili:

1. Maks Plotnikovu (posthumno)
2. Vladimir Horvat, P. D. »Zagreb«
3. Vladimir Matz, P. D. »Zagreb«

Ostale nagrade, koje su dobili naši izlagaci, su slijedeće:

CRNO-BIJELE FOTOGRAFIJE

- II. nagrada — Matz Vladimir, P. D. »Zagreb«
- III. nagrada — Zlatko Smerke, P. D. »Zagreb«

KOLOR DIAPOZITIVI

- I. nagrada — Ranko Gradačak, P. D. S. »Velebit«
- II. nagrada — Srećko Božičević, P. D. »Željezničar«
- II. nagrada — Lota Arch Lipovac, P. D. »Zagreb«
- III. nagrada — Branislav Čelap, P. D. »Zagreb«

Podijeljene su slijedeće pohvale za uspješno učestvovanje na izložbi:

1. Planinarsko društvo »Zagreb«
2. Vilim Strašek, P. D. »Zagreb«
3. Viktor Kamenar, P. D. »Zagreb«
4. Planinarsko društvo »Jastrebarsko«
6. Ivo Srebrić, P. D. »Jastrebarsko«
7. Planinarsko društvo »Grafičar«
8. Stjepan Salković, P. D. »Grafičar«
9. Adalbert Franjić, P. D. »Grafičar«
10. Drago Rodman, P. D. »Grafičar«
11. Vlado Škornjak, P. D. »Grafičar«
12. Planinarsko društvo studenata »Velebit«
13. Dragutin Skobe, P. D. S. »Velebit«
14. Duro Petek, P. D. S. »Velebit«
15. Adolf Rotovnik, P. D. S. »Velebit«
16. Željko Krčadinac, P. D. S. »Velebit«

Sve ove nagrade i priznanja nedvojbeno nam pokazuju, da je planinarska fotografija našla plodno tlo među našim članovima. I zaista je velika šteta, što se planinarskoj fotografiji ne pridaje veća pažnja, što se ne organiziraju češće izlo-

žbe planinarske fotografije, kako u organizaciji Saveza, tako i u organizaciji pojedinih planinarskih društava.

Zelimo li propagirati planinarsku ideju, ljepotu i korist rekreacije u planinama — dobra planinarska fotografija, bez sumnje biti će nam najbolja reklama.

S. B.

KALENDAR AKCIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE ZA 1963. GOD.

SIJEČANJ

- Zimovanje na planinarskim domovima i u drugim zimsko-sportskim centrima za omladinu i pionire.
- Organiziranje skijaških i sanjkaških izleta, natjecanja i priredaba u okviru jugoslavenske akcije »Djeca na snijeg«.
- Održavanje godišnjih skupština osnovnih planinarskih organizacija.

VELJAČA

- »Dan planinara-skijaša«. U toku mjeseca veljače organizirati društvenu akciju »Dan planinara-skijaša«, a prema propozicijama Saveza.
- Treće republičko patrolno takmičenje planinara-skijaša na Jankovcu (Slavonske planine) 17. veljače.
- Zimski tečaj Gorske službe spasavanja Planinarskog saveza Jugoslavije na Medvednici u organizaciji Komisije za GSS Planinarskog saveza Hrvatske. (U slučaju nepovoljnih skijaških uvjeta, tečaj će se održati na Snježniku 17.—26. veljače).
- Treće republičko takmičenje članova Gorske službe spasavanja u brzom spasavanju unesrećenih planinara-skijaša na Medvednici. (U slučaju nepovoljnih skijaških uvjeta, takmičenje će se održati na Snježniku 24. veljače).
- Zimovanje na planinarskim domovima i u drugim zimsko-sportskim centrima za omladinu i pionire.
- Organiziranje skijaških i sanjkaških izleta, natjecanja i priredaba u okviru jugoslavenske akcije »Djeca na snijeg«.
- Održavanje godišnjih skupština u osnovnim planinarskim organizacijama.

OŽUJAK

- Zimski tečaj vodiča pohoda Planinarskog saveza Hrvatske na Platu u organizaciji Komisije za vodiče (3.—10. III).
- Seminar vodiča pohoda (zimski) Planinarskog saveza Hrvatske u vi-

du kvalitetne ture na terenima Komune, na temelju pojedinačnih poziva 15.—17. ožujka.

- Odlazak pionira na masovne pohode u planine u okviru akcije »Prvi dan proljeća u planinama«. Ovu akciju prvi puta organizira Komisija za omladinu i podmladak Planinarskog saveza Hrvatske — 24. ožujka.
- Zimski alpinistički tečaj Planinarskog saveza Hrvatske na Južnom Velebitu u organizaciji Komisije za alpiniste (24.—31. ožujka).
- Organiziranje seminara za omladinu i pionire.
- Pripreme za markiranje planinarskih puteva.
- Treće alpinističko-skijaško takmičenje na Snježniku 10. ožujka.
- Plenum alpinista Hrvatske.

TRAVANJ

- Pripreme vrhunskih alpinista na Vršiču u organizaciji Komisije za alpinizam PSH, na temelju pojedinačnih poziva (14.—20. travnja).
- Organiziranje seminara za omladinu i pionire, te planinarskih i alpinističkih škola.
- Održavanje društvenih i međudruštvenih orientacionih takmičenja.
- Pripreme za akcije koje će se organizirati u okviru proslave »Prvi maj«.
- Dobrovoljne radne akcije na planinarskim objektima.
- Pripreme za markiranje planinarskih puteva.

SVIBANJ

- Razne aktivnosti u okviru proslave praznika rada »Prvi maj«.
- Održavanje društvenih i međudruštvenih orientacionih takmičenja.
- Razne aktivnosti u okviru proslave »Dan mladosti«.
- Organiziranje i učestvovanje u »Štafeti mladosti«.
- Dobrovoljne radne akcije na planinarskim objektima i na markiranju planinarskih puteva.
- Organiziranje seminara za omladinu i pionire, te planinarskih i alpinističkih škola.

LIPANJ

- Ljetni tečaj Gorske službe spasavanja Planinarskog saveza Hrvatske na Kleku u organizaciji Komisije za GSS (16.—23. lipnja).
- Pohod omladine tragom IV i V ofenzive u organizaciji Komisije za Omladinu i podmladak PSH (20.—30. lipnja).

- Markiranje planinarskih puteva.
- Pohodi »Tragovima partizana«.
- Pokrajinski sletovi mlađih planinara.

SRPANJ

- Ljetni vrhunski alpinistički tečaj planinarskog saveza Hrvatske u Tamaru u organizaciji Komisije za alpinizam (7.—14. srpnja).
- Tečaj vodiča pohoda (ljetni) Planinarskog saveza Hrvatske na Visočici (Velebit) u organizaciji Komisije za vodiče (14.—21. srpnja).
- Republički slet mlađih planinara na Ravnoj Gori (27.—28. VII).
- Republičko orientaciono takmičenje na Ravnoj Gori (27.—28. VII).
- Organiziranje ljetovanja i logorovanja u planinama i na moru (27.—28. srpnja).

KOLOVOZ

- Speleološki tečaj Planinarskog saveza Hrvatske na području Obrovca u organizaciji Komisije za speleologiju (1.—7. VIII).
- Istraživanje raznih speleoloških objekata na području Obrovca u organizaciji Komisije za speleologiju (8.—15. VIII).
- Kvalitetni alpinistički usponi u Savojskim Alpama u organizaciji Komisije za alpinizam.
- Markiranje Sjevernog Velebita u organizaciji Komisije za vodiče i markiranje.
- Planinarska radna brigada na omladinskim radnim akcijama.
- Organiziranje ljetovanja i logorovanja u planinama i na moru.

RUJAN

- »Dan planinara«. U toku mjeseca rujna organizirati društvenu akciju »Dan planinara« prema propozicijama Saveza.
- Seminar vodiča pohoda (ljetni) Planinarskog saveza Hrvatske u vidu kvalitetne ture u Kamniškim Alpama, na temelju pojedinačnih poziva (6.—8. rujna).

LISTOPAD

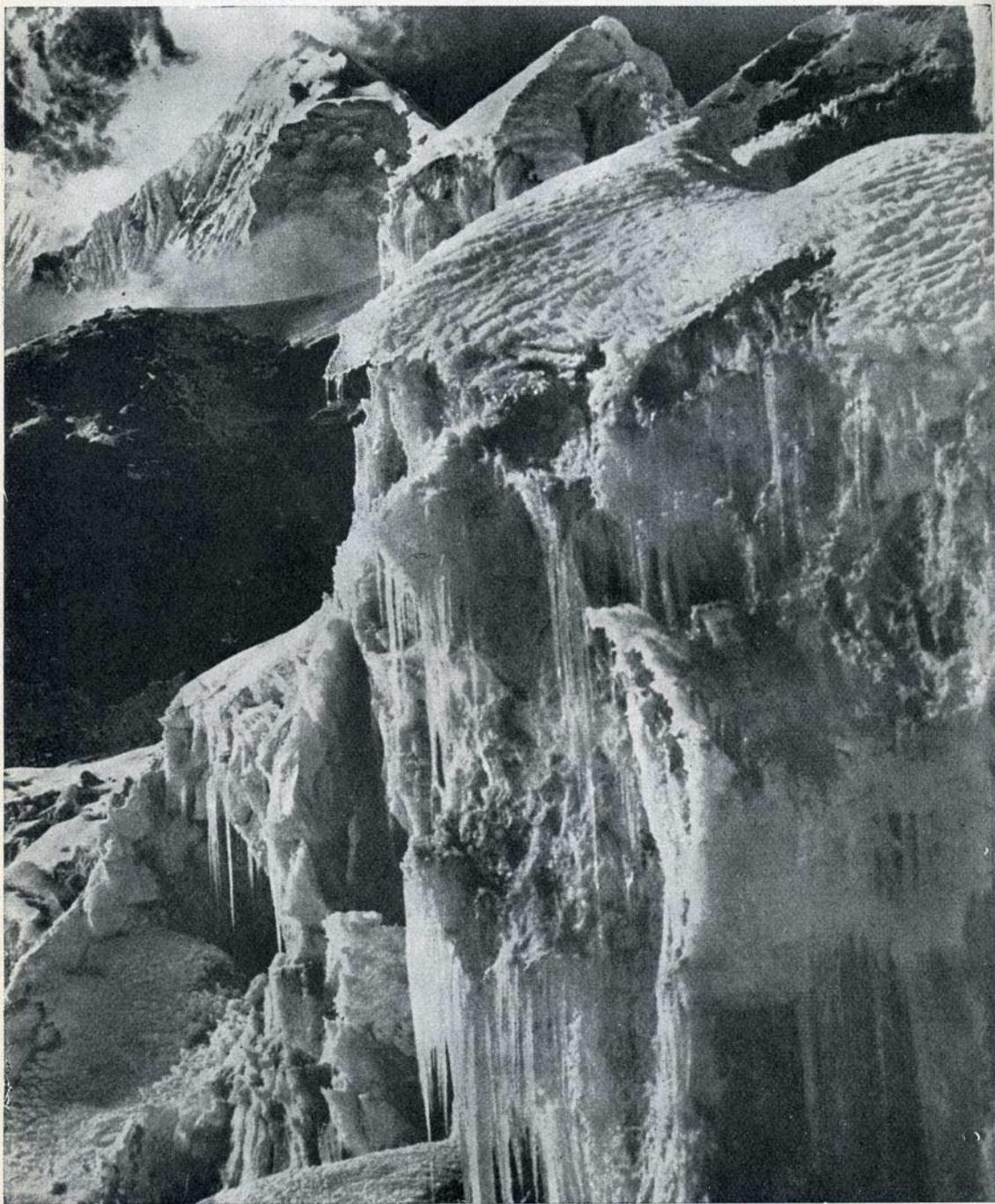
- Savjetovanje omladinskih planinarskih rukovodilaca (5.—6. X).
- Savjetovanje članova Gorske službe spasavanja na Oštrenu (20. listopada).
- Pripreme za održavanje godišnjih skupština osnovnih planinarskih organizacija.

STUDENI—PROSINAC

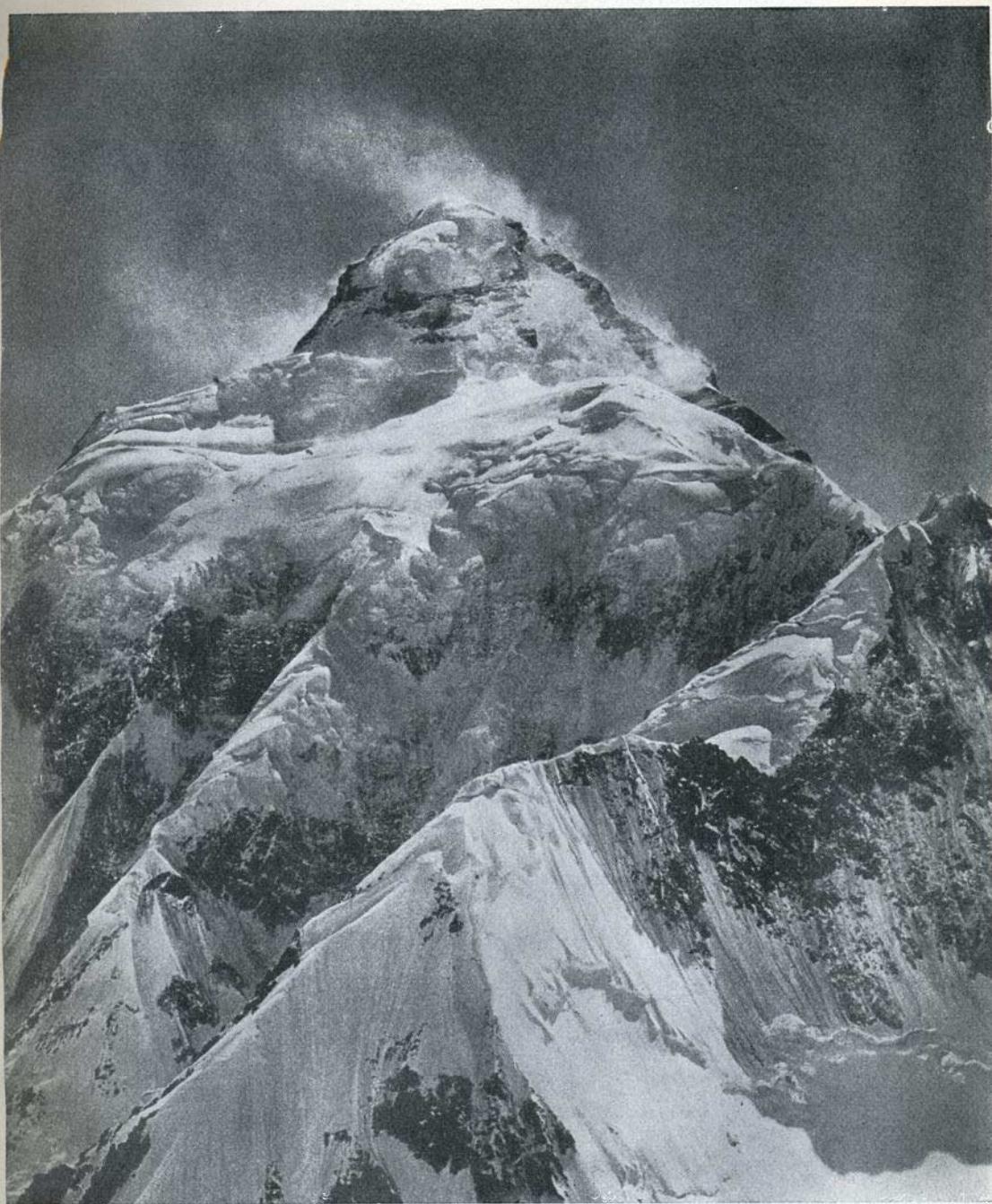
Održavanje godišnjih skupština osnovnih organizacija.

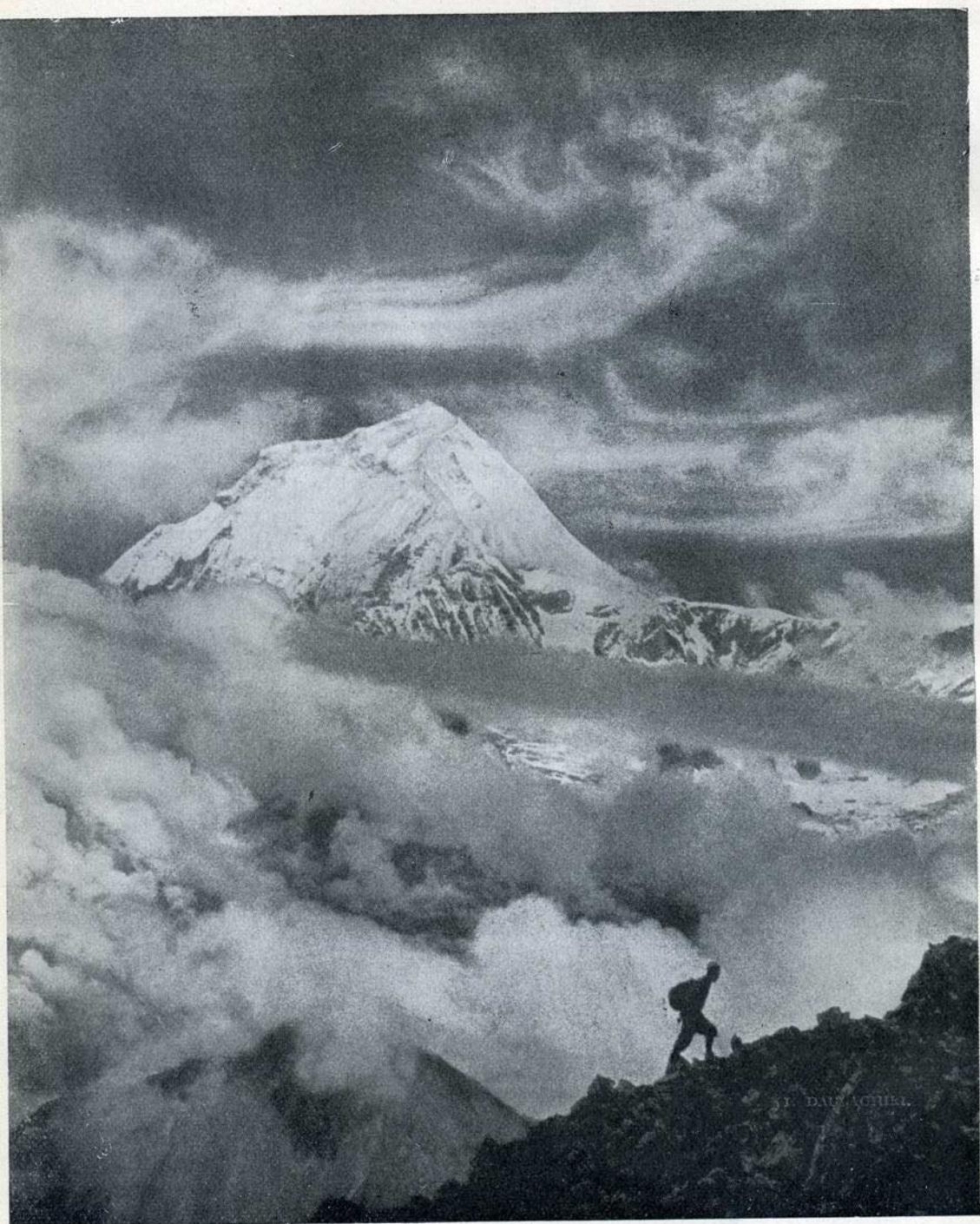
Fitz Roy

Kangčendzenga

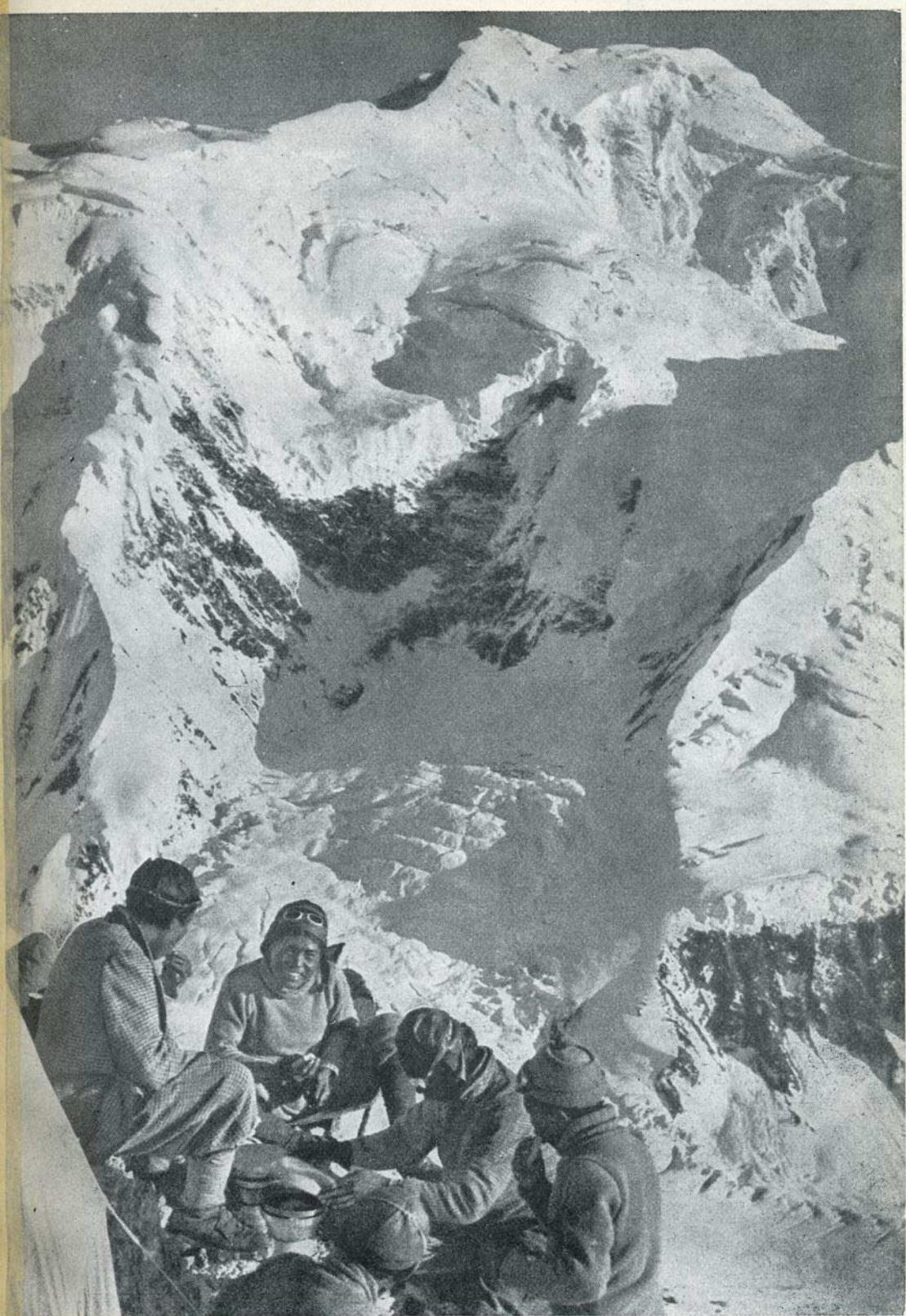

K2 — drugi po visini vrh na svijetu

Dhaulagiri

J. L. DAUAGHEL

Hidden Peak

Upravo izašlo iz štampe!

HANS A. FÖRSTER—FRANZ GRASSLER

JURIŠ NA VRHOVE SVIJETA

S njemačkog preveo: Zvonimir Golob

Predgovor napisao: Branislav Ćelap

CIJENA 1200 DINARA

Naručuje se kod »Stvarnosti«, Zagreb Rooseweltov trg 4

288 stranica, format 15.5×22.5 cm, tvrdi uvez s ovitkom u pet boja. Prilog: 24 strane originalnih snimaka na finom papiru za umjetni tisak. Opremio knjigu Ferdo Bis.

Ova je knjiga rezultat suradnje dvojice njemačkih autora — H. A. Förstera iz Leipziga i F. Grasslera iz Münchena — i sadrži na vrlo zanimljiv način obrađenu historiju osvajanja najviših planinskih vrhunaca svijeta.

U prvom dijelu knjige autori su dali ne samo preglednu historiju nego čitavu jednu sociološku studiju razvoja svjetskog alpinizma, kao pokreta novog doba koji se poslije francuske revolucije razvijao u Evropi usporedo s borbom za novi društveni poredak.

Prve stranice svoje knjige autori su posvetili najpoznatijim pionirima alpinizma, njihovu životu, njihovim otkrićima i njihovim često nadljudskim naporima u svladavanju gotovo neprolaznih zapreka koje su im sprečavale put na nove i sve više planinske vrhunce.

Nakon vrlo zanimljivog uvoda, pisci prelaze na obradu najznačajnijih pothvata alpinizma, opisujući uspone na Tienčin i Pamir, zatim na Karakorum i Himalaju, te svih deset ekspedicija na Mount Everest koje su redom od 1921. uzaludno jurišale na najviši vrh svijeta, pa do 29. 8. 1953. kad su Hillary i Tensing u neobično dramatskoj borbi s prirodnim elementima konačno dospjeli do »vrha svijeta«. Zatim slijede isto tako uzbudljive ekspedicije na ukupno 14 najviših vrhova svijeta, giganta preko 8.000 metara koji su jedan za drugim osvajani.

Iako alpinizam još nije masovan pokret među našim planinarima, ipak se s vjerojatnošću može pretpostaviti da će ova vrlo dobro pisana knjiga svojim dramatskim i uzbudljivim sadržajem kao i živim i zanimljivim načinom obrade zainteresirati naše planinarne i sve one koji se zanimaju za ovu vrstu literature — i to tim više što dosad na našem jeziku nismo imali slične knjige.

U slikovnom prilogu ovog broja reproduciran je čitav niz izabranih fotografija iz ove knjige.

Knjiga koja će oduševiti svakog ljubitelja planinarstva!

HUMOR

»Izvinite, gdje se održava skijaški tečaj za početnike?«

»Da li ste možda vidjeli da je ovu-
da prošla jedna skija?«

»Njegov pas ga ne
ostavlja nikad ni
za pedalj!«

